

SOBBİAD

MUĞLA
SİTKİ KOÇMAN
ÜNİVERSİTESİ

SOBBİAD

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

SOBBİAD

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi
Journal of Social Sciences and Humanities Researches

Journal of Social Sciences and
Humanities Researches

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ali Koçman Kültür Sitesi
Kat: 1 Kötekli 48000
MUĞLA

Sonbahar/Autumn
Yıl / Year: 2021

Cilt / Volume: 22 Sayı / Issue: 49

ISSN:2149-5858
E-ISSN:2667-7296

ISSN:2149-5858
E-ISSN:2667-7296

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES RESEARCHES

SOBBİAD

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi

ISSN 2149-5858
E-ISSN 2667-7296

Bu dergi 1302-7824 ISSN numaralı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisinin devamıdır. Dergi Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayımlanmaktadır.

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES RESEARCHES

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Adına Sahibi
Owner on Behalf of Mugla Sıtkı Koçman University

Prof. Dr. Bayram COŞKUN

Baş Editör/Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi Serkan DEĞİRMENCİ

Editör Yardımcısı/Associate Editor

Ar. Gör. Çiğdem PANK YILDIRIM

Alan Editörleri/Specialized Co-Editors

Prof. Dr. Ali BAYRAKDAROĞLU

Doç. Dr. Ufuk ÇÖRTÜK

Prof. Burcu KARABEY

Doç. Dr. Veli UĞUR

Prof. Dr. Süleyman Murat YILDIZ

Doç. Dr. Zafer DURDU

Doç. Dr. Aydan BEKAR

Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÖZBEK

Doç. Dr. Aytakin FIRAT

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Müşerref GEZGÜÇ

Doç. Dr. Dicle ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Hanzade ASLAN YILMAZ

Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLIMCI

Doç. Dr. Filiz ÇEVİK TAN

Dr. Öğr. Üyesi Kubilay HOŞGÖR

Doç. Dr. Gökben AYHAN

Dr. Tefvik Orkun DEVELİ

Doç. Dr. Saffet OCAK

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA

Prof. Dr. Serap ÖZEN

Prof. Dr. Cafer TOPALOĞLU

Prof. Dr. Umut AVCI

Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ

Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ

Prof. Dr. Gülay Ö. BEZER

Doç. Dr. Khaldoon NUSAIR

Prof. Dr. Mensur NUREDDİN

Doç. Dr. Olena KARPENKO

Prof. Dr. Rövsen QULİYEV

Dr. Erdoğan AKMAN

Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

Dr. Poznakhirev VİTALY VİTALİYOVYCH

Kapak Tasarım/Cover Design

Öğr. Gör. Özden IŞIKTAŞ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi (SOBBİAD) yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yer alan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün veya Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nin görüşlerini yansıtmaz. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Dergi ASOS İndeks, Open Akademik Journals Index ve Scientific Indexing Services tarafından taranmaktadır.

Journal Of Social Sciences And Humanities Researches (SOBBİAD) is a refereed journal and published biannually. Authors are responsible for the content and linguistic of their articles. Articles published here could not be used without referring to the Journal. The opinions in the articles published belong to the authors only and do not reflect those of Muğla University and Muğla Sıtkı Koçman University Journal of Social Sciences. The journal is abstracted by ASOS, Open Akademik Journals Index and Scientific Indexing Services.

Bilim Danışma Kurulu/Science Advisory Board

Prof. Dr. Adnan DİLER

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ali AKAR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ali ÇİMAT

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ayşe AYDIN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Bayram AKÇA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Bayram COŞKUN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Bora SÜSLÜ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Burcu KARABEY

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi

Prof. Dr. Enis Timuçin TAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi

Prof. Dr. Erkan POYRAZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Füsun ÖZERDEM

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Hulusi DOĞAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Mine ŞENEL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Fethiye İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Muammer TUNA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Recep GÜRSOY

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Spor Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Sibel CENGİZ

Ardahan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Tuğba UÇMA UYSAL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Turgay UZUN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Bilgin ŞENEL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Fethiye İşletme Fakültesi

Doç. Dr. Ekrem AYAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Doç. Dr. Erhun ŞENGÜL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi

Doç. Esra SAĞLIK ŞENALP

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi

Doç. Dr. Hakan ÜNAL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Spor Bilimleri Fakültesi

Doç. Musa KÖKSAL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi

Doç. Dr. Uğur ÇALIŞKAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Hanzade ASLAN YILMAZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Tülay AKKOYUN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Bu Sayının Hakemleri*/Referees of This Issue**

Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Atilla SILKU

Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Dr. Caner ÇAKI

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dr. Cansu AKYÜZ YILMAZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÖZBEK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Esra SAHTİYANCI ÖZTARHAN

Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Kırıkkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. İrem AKINCI

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Doç. Dr. Kadir YILDIZ

Celal Bayar Üniversitesi
Spor Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Kubilay ÖCAL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Spor Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ömer TURUNÇ

Antalya Bilim Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Dr. Özlem Zerrin KEYVAN

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Prof. Dr. Sümmani EKİCİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Spor Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Uğur Zeynep GÜVEN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Umut AVCI

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

*İlgili sayıda hakemlik yapan öğretim üyeleri listeye dâhil edilmiştir. Sıralama alfabetik olarak yapılmıştır.

**Referees of this issue are included to the list in alphabetical order.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

1	Cihad ŞAHİN, Sinan DEMİRCİ, Sevim GÜLLÜ Spor Alanındaki Girişimcilik Örneklerinin İncelenmesi, Araştırma Makalesi	135
2	Burcu YILDIRAY, Seher BALCI ÇELİK Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgımına Yönelik Korkuları ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki, Araştırma Makalesi	157
3	Burcu DEMİR, B. Mert DEMİR Girişimci Üniversite Bağlamında Vakıf Üniversitelerine Bir Bakış, Araştırma Makalesi	178
4	Alptekin KESKİN Güney Kore Müzik Diplomasisi Aracı Olarak K-Pop ve BTS Grubu Örneği, Araştırma Makalesi	196
5	Gamze AR The Analysis of Gloria E. Anzaldúa's Borderlands/ La Frontera, Araştırma Makalesi	221
6	Füsun TOROS, Yıldırım Osman ÇETMELİ Bireysel, Örgütsel ve Çevresel Faktörlerin Kariyer Gelişimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Görgül Bir Araştırma, Araştırma Makalesi	232
7	Merve ÇELİK GÖNÜLTAŞ, Yasin Can GÖNÜLTAŞ Bir Mekânsal Ayrışma Örneği: Favela ve Gecekondu Soslolojik Bakış, Araştırma Makalesi	249

Spor Alanındaki Girişimcilik Örneklerinin İncelenmesi

Cihad ŞAHİN¹, Sinan DEMİRÇİ², Sevim GÜLLÜ³

Öz

Araştırma Makalesi

Günümüzde girişimciler için şirket kurmak, riskler alarak kar marjlarını ve yatırımlarını büyütmek için her zamankinden daha fazla fırsat mevcuttur. Bunun en büyük sebeplerinden biri teknolojinin akıl almaz bir hızla gelişmesi ve yepyeni yatırım alanlarının doğmasına olanak sağlamasıdır. Bu gelişimden olabildiğince yararlanan bir sektör de spor endüstrisidir. Spor endüstrisinde girişimcilerin sporla ilgili yepyeni alanlarda faaliyete geçmesi, teknolojinin nimetlerinden daha fazla faydalanabilmesi hem bu sektörün daha büyük kitlelere ulaşabilmesini hem de finansal olarak genişlemesini sağlamaktadır. Küreselleşmenin ve yeni medyanın da etkisiyle insanların ilgisinin devamlı olarak arttığı spor ve spor endüstrisindeki gelişmelere değinen bu çalışma, genel itibarıyla spor alanında son yıllarda ortaya çıkmış yeni girişimcilik alanlarının derlemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Spor Endüstrisi, Girişimcilik.

Examination of Entrepreneurship Examples in the Field of Sports

Abstract

Research Paper

Nowadays, today, there are more opportunities than ever for entrepreneurs to start companies, take risks and grow their profit margins and investments. One of the biggest reasons for this is the incredible rapid development of technology and the emergence of new investment areas. One sector that benefits as much as possible from this development is the sports industry. The fact that entrepreneurs in the sports industry are active in brand new areas related to sports and benefiting more from the blessings of technology help this sector to reach larger masses and expand financially. This study, which also touches on the developments in the sports and sports industry, where people's interest is constantly increasing with the effect of globalization and new media, in general, it is aimed to compile and evaluate new entrepreneurship fields that have emerged in the field of sports in last years.

Keywords: Sports, Sports Industry, Entrepreneurship.

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 30.03.2021

Kabul tarihi / Accepted 20.12.2021

Giriş

Bilgiye ulaşmanın ve teknolojik gelişmelerin 90'lı yıllara kıyasla dinamizm kazandığı çağımızda, girişimcilerin çağın rekabetçi ve değişken yapısına ayak uydurmaları beklenmektedir. Yenilikçi değişimler; gündelik hayatı, toplumsal

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, T.C. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, cihadsahin@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6188-1441

² Yüksek Lisans Öğrencisi, T.C. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, demircisinan1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6061-4325

³ Doç. Dr., T.C. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-8027-8891

alışkanlıkları ve eğilimleri de doğrudan etkilemektedir. Yoğun çalışma temposu, stresli şehir yaşamı, hızlı tüketime dayalı beslenme alışkanlıkları vb. faktörler kişilerin spor aktiviteleri ve etkinliklerine yönelik bakış açısını şekillendirmektedir. Spor olumlu ve üretken becerileri geliştirir, kişiye meslek, vazife ve mesleki sorumluluklar yükler, aynı zamanda birlikte kamu kaynaklarını ve ulusal enerji kaynaklarını koruma ve bunları verimli kullanma bilinci yaratır. Bu sorumluluklara bağlı olarak spor alanında üretken becerilerin geliştirilmesi için girişimcilik bu anlamda önemli bir durumu temsil etmektedir. Girişimcilik önemlidir çünkü inovasyon güç kaynağıdır (Hindle and Yencken, 2004). Girişimcilik, sosyal ve ekonomik performansını artırmak isteyen spor işletmecilerini yönlendirir. Ancak Olivier (2006), sporda girişimciliğin çeşitli disiplinlerle birlikte çalışılmasına rağmen, girişimcilik açısından çok az şey bilindiğini belirtmiştir. Bu açıdan girişimciliğin spor bağlamında nasıl geliştiğini görmek önem arz etmektedir.

Günümüzde internete kolay erişim sağlanması sebebiyle bu alanda girişimciler yeni stratejiler geliştirmiştir. Örneğin web 2.0' dan önce web 1.0 vardı. Web 1.0 işleminde tanıtım ve bilgi ana unsurdu, bir kişi tarafından yönetilen sitede internet kullanıcısı sadece okuyucu konumundaydı. Web 2.0' da paylaşım bütün kullanıcılar arasında gerçekleşmektedir. Bu sayede iletişim, veri paylaşımı, sosyal medya araçlarının gelişimini sağlamış ve eğitim, ekonomi, bilim ve projelere küresel boyutlar kazandırmıştır, ayrıca bilgi üretiminin ve paylaşımının arttırılmasına etki etmiştir. Web 2.0'dan önce spor yapmak ve bir spor etkinliğine dâhil olmak yalnızca spor merkezinde veya açık havada yani fiziki katılım ile gerçekleştirilebiliyorken şu anda mobil hizmetler / uygulamalarla daha interaktif ve sanal bir hal almıştır. Sporun düzenli bir yaşam, sağlıklı bir vücut için araç olarak kullanılmasının yanı sıra bir sosyal girişimcilik ve eğlence aracına dönüştürülmesinin önem arz ettiği gözlemlenmektedir.

Küreselleşen dünya ile birlikte finansal yönden büyüyen ve gelişen spor endüstrisinin girişimcilere sunmakta olduğu fırsatlar da çeşitlenmiş ve çoğalmıştır. Topluları ve kültürleri birleştirmekte önemli bir işlevsel rol oynayan spor kitlelere örnek olabilecek rol modeller sağlamaktadır. Sporun bireylere sağladığı fiziksel, ruhsal ve zihinsel katkılar, spor endüstrisindeki kişileri önemli birer kanaat önderi haline getirmekte, kurumları da güvenilir birer marka haline dönüştürmektedir. İnternet kullanımının dünya genelinde yaygınlaşmasıyla küreselleşen ve dijitalleşen dünyada sporcuların ve spor işletmelerinin kitlelerle buluşması ve etkileşim sağlaması kolay bir hal almıştır. Bu durum, sporu girişimciler açısından önemli bir yatırım alanına dönüştürmüştür.

1. Girişimcilik Kavramı

Bugüne kadar girişimciliği açıklamak amacıyla birçok tanım yapılmıştır. Girişimci kelimesi, 'girmek' (entre) ve 'almak, üstlenmek' (prendre) sözcüklerinden oluşmakta ve 'bir şey yapmak' anlamına gelmektedir (Öğüt vd., 2006). Girişimciliğin tanımını ilk kez Richard Cantillon 18. yüzyılın başlarında yaptığı bilinmektedir. Bu tanımda girişimci, daha netleşmemiş bir fiyatla satmak üzere üretimin girdilerini ve

hizmetlerini satın alan ve üreten kişi olarak ifade edilmiştir (Tosunoğlu, 2003). Spor alanında yönetici olarak tanımlanan girişimci, aynı zamanda bir iş girişiminde bulunurken riski organize eder ve kabul eder (Ratten, 2010). Bu ifadede girişimcinin risk üstlenme niteliğini öne çıkartmaktadır (Tosunoğlu, 2003). Ek olarak, girişimcilik, kişisel ve organizasyonel gelişim veya sosyal sorunları çözmek için bir araç olarak görev görür (Ball, 2005). Örgüt açısından girişim; varyasyonlara uyum sağlamak için canlı bir yapıdan ziyade personelin değişimini takip edebilecek, onların gelecekle ilgili değerlendirebilecek şekilde yetiştirme yolunda çalışmaya sevk edecek (Paşaoğlu, 2013), her örgütü ilgilendirmektedir (Pekel, 2020).

Dünyada teknolojinin gelişmesi ve yeni iş olanaklarının ortaya çıkması ile birlikte girişimciliğin tanımı da değişmektedir. Modern girişimcilik ise farklı kaynaklarda farklı şekillerde tarif edilebilmektedir ama bu tariflerin en dikkat çekici olanlarından biri “Problem çözerek dünyayı değiştirmek” tir. Girişimcilik vizyon, değişim ve yaratıcılık öğelerini kapsayan hareketli bir süreçtir (Yalçıntaş, 2010).

1.1. Girişimcinin Tanımı ve Özellikleri

Girişimci, diğer tüm üretim faktörlerini bir araya getirerek üretimi gerçekleştirir. Geçmişte “müteşebbis” olarak ifade edilen “girişimci” ve “girişim” kavramları hem üretim faktörlerinden bir tanesi hem de girişimciliğin temel kavramlarından biridir.

Girişimci kavramı incelendiğinde günümüzde cesur ve başarılı işler yürüten işletme sahibi kişilerle birlikte anılan bir kavram olduğu görülmektedir. Aslında girişimci kavramı risk almayı seven, cesur ve başarılı insanları ifade eder. Fakat kişilerin işletme sahibi olması gerekmez. Dahası bir politikacı ya da bir akademisyen de girişimci olabilir. Bilgili, risk almayı seven ve yetenekli biri her ortamda girişimci olarak ifade edilebilir. Bu üç özellik girişimcinin en temel özellikleridir. Söz konusu bu özellikler birbirleriyle bağlantılıdır. Çünkü girişimci risk alır, risk alabilmesi içinse cesaretli olması gerekmektedir. Bilgili insan ise daha cesaretli olur. Sonrasında yapılması gereken şey üretim, pazarlama, yönetim gibi işletme fonksiyonlarıyla ilgili yetenekleri ortaya koyarak uygulamaktır (Tekin, 2019).

Türk Dil Kurumu’nun tanımında girişimcilik; kapital, iş ve tabiatı üretim etkeni olarak yer alırken, girişimci üretim vetiresini planlayıp organizasyon ve tüm riskleri üstlenen kişi olarak tanımlanmıştır. Teşebbüs Arapça kökenli “teşebbese” sözcüğünden türemiştir. Türkçe’ de “gir” kökünden türetilmiş ‘gir-iş-me’ ile eylem haline gelmiştir (Güner ve Korkmaz, 2011).

Girişimcilik, klasik ve neoklasik iktisatçıların çalışmalarından bu yana ekonomik değer unsurlarını (mal ve hizmetler) koordine etme, organize etme ve yönetme sürecidir (Mwatsika vd., 2018).

Girişimcilerin ekonomi, sosyolojik ve psikolojik açıdan farklı şekillerde tanımı yapılabilir. İktisat alanında girişimci, emeği, literatürü, makineleri ve diğer materyalleri birleştiren, önceki durumdan daha fazla değerli durum toplayan bireydir.

Psikoloji alanında girişimciler için, bir durum edinmesi, bir duruma ulaşması, test yapması, farklı kişilerin elindeki yeteneklere erişmesi ve bunun gibi içgüdülerini geliştirmesi gereken bireylerdir. Sosyoloji alanına göre ise, girişimci toplumda mevkisine hürmet edilen ve itimat edilen bir kişidir. Girişimci tanımına ilişkin tüm bu çeşitlilikler, girişimcinin gerçek yaşam, değişiklik, zengin olma durumu, iş, toplumsal ve kişisel varlık, beklenti, toplumun geleceği, öz ve ben olduğunu ortaya koymaktadır (Özkul ve Dulupçu, 2020).

Schumpeter' e göre, girişimcilik; "Eskiye yeni organizasyonel modeller, yeni ürünler ve yeni süreçlerle değiştirmektir" (Schumpeter, 2006).

Klasik anlamda girişimci, kendine ait iş için harekete geçen, çeşitli üretim etkenlerini birleştirerek ve risk alarak üretim sürecine dahil olan kişi olarak tanımlanmış ve bunların sonucunda kar etme amacı olan birey olarak açıklanmaktaydı (Emsen vd., 2001).

Girişimcinin hangi sektörde olursa olsun başarılı olabilmesi için psikolojik olarak bir iyi oluş haline (esenlik) sahip olması gerekmektedir (Kaya, 2021). Bunun yanı sıra yönetimin fonksiyonlarını bir araya getirmesi, iş kurulmak istenen çevrenin sosyal özelliklerinin bilinmesi iş ve işleyişe katma değer sağlayabilir.

Kazançlı bir iş oluşturan her insan girişimci tarifine uyar fakat girişimciler sadece iş kuran bireyler değil, aynı zamanda yerkürede değişimi oluşturan insanlardır. Girişimci problem çözmeye odaklıdır. Alelade bireylerin problemleri ve sıkıntılı gördüğü konulara farklı bakan girişimciler fırsat ve çözüm görürler. Girişimcilerin sahip olması gereken bazı önemli özellikler şöyledir:

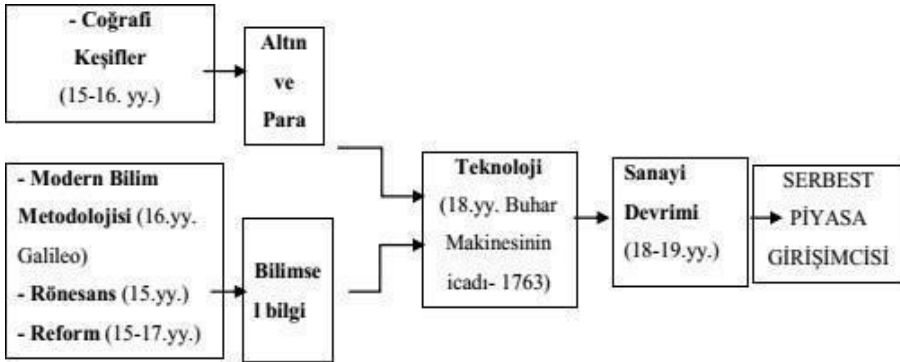
- Hırslı olmak
- Öğrenmeye istekli olmak
- Dinleme yeteneği olmak
- Yaratıcılığı olmak
- Sabırlı olmak
- Cesaret ve risk alabilmek
- Liderlik yapabilmek
- Yeniliklere açık olmak
- Problem çözebilmek
- Özgüvenli olmak
- Odaklanabilmek
- Kararlı olabilmek
- Güçlü iletişim kurabilmek
- Yetenek yönetebilmek (Fidan vd., 2018)

1.2. Girişimcilik Kavramının Gelişimi

Sanayi Devrimi, girişimcilik tarihi açısından bir milattır. Literatüre bakıldığında girişimcilik tarihsel olarak iki periyotta incelenir ve ana bölüm Sanayi Devrimi üzerine belirlenmektedir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde insan

ihtiyaçlarının giderilmesi ticaret kavramıyla aynı zamana denk gelmektedir. İlk zamanlarda, günlük hayattaki gereksinimlerini gidermek için insanlar, elde ettikleri bir mal karşılığında sahip oldukları bir malı takas ederek çeşitli ticari ilişkilere istemeden girmişlerdir. Daha sonraki yıllarda değiş tokuş yaparak satın alınan mallar yerini parayla satın alınan mallara bırakmıştır, paranın devreye girmesiyle tüccarlar ürünleri sadece kendi ülke pazarlarında değil başka ülkelerde de satmaya başlamışlardır (Çakmak, 2003).

Girişimciliğin dünya tarihinde ilerleme süreci Şekil 1'de belirtilmiştir:

Şekil 1: Açısından Girişimciliğin Kronolojik Gelişimi
(Ercan ve Gökdeniz, 2009)

Girişimcilik, teknolojinin de gelişimiyle günümüzün en yaygın mevzularından biri haline gelmiştir. Teknoloji girişimleri sayesinde, çok büyük servetler gerekmeden de başarılı bir girişimci olunabilmesinin örnekleri, her geçen gün daha çok insanı girişimci olmaya sevk etmiştir. Girişimcilik kavramının gelişimi 1930'lu yıllardan itibaren şu şekilde özetlenebilir.

Tablo 1: Girişimci Tanımları

Dönem	Araştırmacı	Tanım-Görüşler
Orta Çağ	-	Büyük seviyede üretim yöntemlerinden mesul kişi.
17.yüzyıl	-	Devletle yapılan sabit fiyatlı sözleşme kapsamında kar yapmayı veya zararı göze alan kişi.
1725	Richard Cantillon	Sağlanan sermayenin aksine risk alan birey.
1797	Beaudeau	Risk üstlenen, plan yapan, denetleyen, düzenleyen kişi
1803	Jan Baptiste Say	Girişimci kişinin kazançları sermaye getirisinden ayrılır.
1876	Francis Walker	İdari becerilerinden kar elde edenlerden para kazanan ve kazananları ayırt eder.
1934	Joseph Schumpeter	Girişim de bulunan yenilik yapan ve denenmemiş teknolojiler geliştirendir.
1961	David McClelland	Enerjik yapılı ve orta derecede risk alan bir kişidir.
1964	Peter Drucker	Girişimci olanakları çoğaltan kişidir.
1975	Albert Shapero	İnisiyatif üstlenir, bazı toplumsal ve ekonomik gereçleri yöneten, başarısızlık riskini üstlenendir.
1980	Karl Vesper	Girişimci, ekonomici, psikolog, iş adamı ve politikacı gözünden bakılır.
1983	Gifford Pinchot	Var olan bir kuruluşta bulunan girişimci, bir iç girişimcidir.
1985	Robert Hisrich	Ayrı durumda bir şey oluşturma sürecinde, gerekli süre ve çaba harcayıp, bununla beraber oluşabilecek maddi, manevi ve toplumsal riskleri varsayıp, para ve kişisel kazanç oluşturan kişi
2008	Timmons ve Spinelli	Girişimcilik, bir düşünce biçimi, anlamlandırma, fırsat odaklı tutum, bütüncül bir yaklaşım ve liderlik tabanlıdır.

(Abu-Saifan, 2012)

1.3. Girişimcilik ve Yaratıcılık

Geçmişten bugüne girişimcilik kavramı ile ilgili en temel özellik; fırsatları yakalayarak yeniyi ortaya koyma ve yenilikçi olma becerisinin olmasıdır. Bunun sebebi ise var olan bir şeye yenilik kattığınızda bir değişim meydana gelmesi ve bu değişimin katma değer yaratarak geliştirilen ürün ya da hizmetin ticarileştirilebilmesidir. Özellikle de yeniliğin bir organizasyon için maliyetleri azaltıcı ve verimliliği artırıcı yönde yapılandırılması önem arz etmektedir. Bu noktada yaratıcılık, girişimcilik açısından oldukça önemli bir kavramdır. Çünkü yaratıcılık, yenilik yapabilmek için yeniliği başlatan unsurdur. Yani yenilik ile yaratıcılık aynı şey değildir. Yaratıcılık yeniliğin gerçekleşmesinde asıl başarı unsurunun ilk faktörüdür. Yenilik yapılabilmesi için bir yaratıcılığın mutlaka olması gerekmektedir. Kısacası yeniliğin temelinde yaratıcılık yatmaktadır.

1.4. Girişimcilik Açısından Spor

Günümüzde spor endüstrisi, piyasa itibariyle girişimcilik açısından oldukça cazip fırsatlara sahiptir. Çağdaş girişimciliğin ve teknolojinin gelişimiyle birlikte yeni imkanların ortaya çıkması, spor alanında da yeni girişimcilerin yolunu açmaktadır. 1900'lü yılların başlarından itibaren sürekli gelişen, yeni branşlarla çeşitlenen ve zenginleşen spor dünyası, 2000'li yıllarda internet teknolojisinin de yardımıyla devasa bir endüstri haline gelmiştir. Bununla birlikte, alanın pratik ve teorik faydasını büyütme için hala yapılması gereken çok iş vardır. Spor girişimciliğinin karşı karşıya olduğu en büyük zorluk, spor endüstrisi ile aynı hızda gelişme gerekliliğinin olmasıdır. Spor alanlarında iş yürütmenin yenilikçi ve dinamik yolları konusunda her zamankinden daha duyarlı hale gelmiştir. Spora özgü sektörlerde uzmanlığa sahip olmayan girişimciler sayesinde kapitalist firmaları artık spor girişimlerine önemli kaynaklar ayırmaya sevk ediliyor.

2. Spor Endüstrisi Hakkında Genel Bilgiler

Günümüzde spor, bireyi bedensel, ruhsal, duygusal ve sosyal açıdan güçlendiren bir iş olmasının yanında toplumu da ekonomik, sosyal ve kültürel olarak şekillendirmektedir.

Bu açıdan incelendiğinde spor kendi endüstrisini oluşturarak bir Pazar ağı yaratmış ve pazarlamanın konularından biri haline gelmiştir. Bu yüzden ekonomik yararları ve istihdam bakımından hesaba katılırsa, spor tesisleri ile buralarda oluşturulan istihdam, spor malzemeleri üreten firmaları ve ülke ekonomisine katkıları, spor turizmi sayesinde yinelenen ve tanınan ülkeler/şehirler, medya alanında yayın kuruluşlarına sağladığı; yüksek reyting/izlenme sayısı, e-spor yatırımları ya da anlaşmaları, sponsorluk, reklam getirileri ve profesyonel kulüpler/oyuncular ile birlikte başlı başına bir ekonomi, bir sanayi dalı haline gelmiş olan spor; sadece sağlık için yapılan egzersizler bütünü olarak görmek pazarlama açısından kayıp olacaktır.

Dünyada en hızlı büyüyen endüstrilerinden biri de spor endüstrisidir. Spor pazarlama anlayışı ve spor pazarlamasında başarı için hem spor endüstrisinin hem de spesifik olarak spor pazarlama prensipleri uygulamalarının anlaşılması önemlidir (Argan ve Katırcı, 2008). Örgütlerin bakış açısıyla düşünüldüğünde spor pazarlamasını kullanmak birçok farklı amaçları başarmak için gerekli olabilir. Bu örgütler arasında yerel spor komisyonları, profesyonel takımlar, ulusal gençlik spor ligleri, üniversite spor programları ve diğerleri yer almaktadır (Shank, 2002).

Teknolojinin sürekli gelişmesi, işgücüne olan ihtiyacı görece azaltmış ve çalışanların serbest zamanları genişlemiştir. Bu durumun sonucu olarak da kişinin spora ayırdığı vakit artmış ve bu durum spor camiasının gelişimine etki etmiştir (Ekren ve Çağlar, 2003).

Spor, teknolojinin de gelişmesine paralel olarak büyük kitleye yayılmıştır. Bu alan içinde yer alan birey ve kuruluşlar zaman içinde profesyonelleşmiş ve

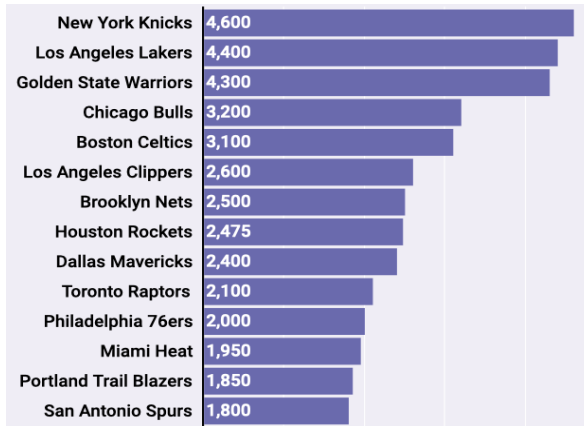
kurumsallaşmışlardır. Zamanımızda, sportif aktiviteler sadece bir oyun olma özelliğiyle kalmayıp ekonomik düzeyde işleyen bir sektöre dönüşmüştür. Bu transformasyonun sonucunda spor kulüpleri birer işletmeye, taraftar ve izleyiciler ise, birer tüketiciye dönmüştür.

Başka bir deyişle, spor camiasında girişimcilik ve inovasyonun bu sektörde rekabet edebilirliği sürdürmek için anahtar unsurlar olduğunu ve bu çalışma alanının yüksek ilgi kazandığını belirtmek gerekir (Ratten, 2018).

Spor, teknolojinin ve medyanın gelişmesiyle birlikte karlı bir reklam ve tanıtım aracı haline gelmiştir. Büyük kitlelerin yoğun ilgisini çeken gösteri ve eğlence amacı güden sportif aktiviteler hızlı şekilde tüketim sektörüne dönüşmekte, bir diğer yandan da girişimciler için büyük miktarlar finans dinamiğinin yaşandığı cazip bir ekonomik faaliyet alanı haline gelmektedir.

Örnek vermek gerekirse dünyanın en büyük basketbol ligi olarak kabul edilen NBA’de 2019 yılında yer alan bazı takımların marka değerleri aşağıdaki gibidir:

Grafik 1. Marka Değeri (Milyon \$)

(Badenhausen and Ozanian, 2020)

2.1. Spor Endüstrisinde Yeni Akımlar

Küreselleşmenin tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte 1980’li yıllardan sonra büyük bir hareketlilik kazanarak teknolojik, ekonomik ve toplumsal alanlarda etkisi artırmıştır. Genel bir tanım itibari ile küreselleşme; çeşitli kültürlerin ve inançların ülkeler arası önem kazanmasıyla küresel ekonomide farklı üretim kademelerinde olan ülkeler arasında ulusal sınırlar aşarak ekonomik birlik sağlanmasıdır (Aktel, 2001).

Küreselleşme sadece ticari ve ekonomik ilişkilere yön vermekle kalmayıp sporu da etkilemiştir. Spor camiasında dünya çapındaki işletmeler önemli rol alarak ticari alanında sporu yeniden şekillenmeye başlamıştır. Eğlence ve spor sektörleri

arasında birleşmeler olmuş ve tüketim kalıpları tekrar düzenlenmiştir (Akkaya, 2008).

Sporun küreselleşmesine hareketlenmesine olanak sağlayan en önemli faktör hızla gelişen teknoloji ve toplumsal iletişim araçlarının kültürel etkileşimini basitleştirmesidir. Kitle kültürü oluşturulmuş ve sporun küreselleşmesinde toplumsal iletişim araçları ciddi role sahip olmuştur (Çeyiz ve Özbek, 2014).

Spor camiası, sporun içindeki sporcu, izleyici, taraftar gibi bu endüstrinin tüketicilerine spor ürünleri veya bir parçasını ortaya çıkaran endüstridir. Bu endüstriyi yaratan etkinlikler farklılık göstermektedir. Bu etkinlikler, sportif ürün sektörü, logo, franchising, yemek sektörü, reklam, promosyon, eğlence sektörü ve spor ile alakalı başarılı meslekleri içeren hizmet sektörüdür (Ekren ve Çağlar, 2003).

Küresel yarış ile spor camiası geniş bir alana yayılmış, yoğun mücadelenin etkisiyle insanlara gelişmiş olanaklar sağlamıştır. Spor büyük tüketici topluluklarının ortaya çıkmasını ve toplulukların birleşmesine olanak vermiştir. Spor sanayisinde ortaya çıkan ürünler ise; sportif etkinlikler, rekreasyon, fitness ve boş vakit aktiviteleri olarak sıralanabilir.

Dünya genelinde spor organizasyonlarına öncülük eden ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu fikri herkes tarafından kabul edilmektedir. NBA gibi basketbolun yıldızlarının yer aldığı, NFL gibi Amerikan futbolunun devasa bir ekonomik güç olduğu ve MBL gibi dünya çapında fanatik beyzbol seyircilerine sahip liglere ev sahipliği yapması yıllardır Amerika'nın bu alanda en tepede yer almasını sağladı.

Son yıllarda ekonomik olarak büyük bir güç haline gelen Çin ise ciddi girişimlerde bulunmaktadır. Çin devletinin 2025'e yılına kadar amacı spor camiasında 813 milyar dolarlık sermaye yaratmaktır. Çin devleti ile Ali Baba ve Wanda Group ve benzeri nam salmış şirketlerin spora ciddi yatırımları mevcuttur. Ali Baba, Olimpiyat Komitesi'yle uzun süreli sponsorluk sözleşmesi imzalarırken, Wanda Group FIFA ile ortaklık sözleşmesine imza atmıştır (Duman, 2017).

Diğer taraftan; sporu eğlence ile birleştirmeyi hedefleyen girişimler de ön plana çıkmaya başladı. Seyircilere sadece bir spor müsabakası izletmek yerine onları maçlardan, etkinliklerden daha fazla keyif alır hale getirmek için de birtakım gelişmeler yaşanmaktadır. Spor şirketleri, yarışmaların yapıldığı mekanlarda izleyicileri eğlendirmek amacıyla büyük çaba içindedir. Yarışma mekanının etrafında düzenlenen konserler buna en yeni örneklerdir (Duman, 2017).

Teknolojik gelişmelerle birlikte yoğun değişimin yaşandığı spor endüstrisinde belki de kısa bir zaman öncesine kadar pek fazla insanın ihtimal vermediği gelişmeler de yaşanıyor. Dijital ortamlarda oynanan oyunlar elektronik spor haline geldi ve günümüzde büyük bir rekabete tanıklık etmekte. Samsung ve benzeri dünya çapında ünlü firmalar, Philadelphia 76'ers ve benzeri spor takımlarının e-spor takımlarına sahipler. E-spor camiasının önemli bir parçası olan 'Twitch' platformunda oyuncular çok oyunculu oyunları oynarken bunu yayın yolu ile izleyicilere aktarmaktadırlar ve

bu sektörde ayda bir milyona yakın kişi bu camiada yayın yapmaktadır. Bu canlı yayınları ayda ortalama 100 milyon kişi ile etkileşime geçmektedir (Duman, 2017).

Sosyal medyanın her topluluktan insan tarafından rahat bir şekilde kullanılması sonucunda spor içerikli yayınların artması bu sektörün yayılmasına katkı sağlamıştır. Topluluktaki kademe farkı olmaksızın herkes dijital sektörde yayıncı olabileme olanağına sahiptir. Sporun bu denli hızlı büyümesi sonucu şirketlerin, spor kulüplerinin ve oyuncuların spor camiasına yaptığı yatırımlar hız kazanmıştır (Duman, 2017).

2.2. E-Spor

Birden fazla kişinin mücadele ettiği oyunlar hakkında konuşurken ortak bir tanım kullanılması gerekmektedir fakat günümüzde hala ortak bir tanım bulunmamaktadır. Genellikle oyun konusunda iyi olan oyuncuların kurallar dahilinde birbirleriyle kapışması olarak tabir edilir (Wagner, 2006).

Aşağıda verilen yazılar E-Spor'a ait birkaç tane tanımdır.

“E-Spor insanların medyalar aracılığıyla zihinsel ve fiziksel yeteneklerini güçlendirmek adına yapılan spor faaliyetidir” (Wagner, 2006).

“Sporun ana yönlerini elektrikle çalışan sistemler aracılığıyla kolaylaştırmak ve takımların girdi ve çıktılarını bilgisayar sistemi yardımıyla yapılan bir spor türüdür” (Hamari and Sjöblom, 2017).

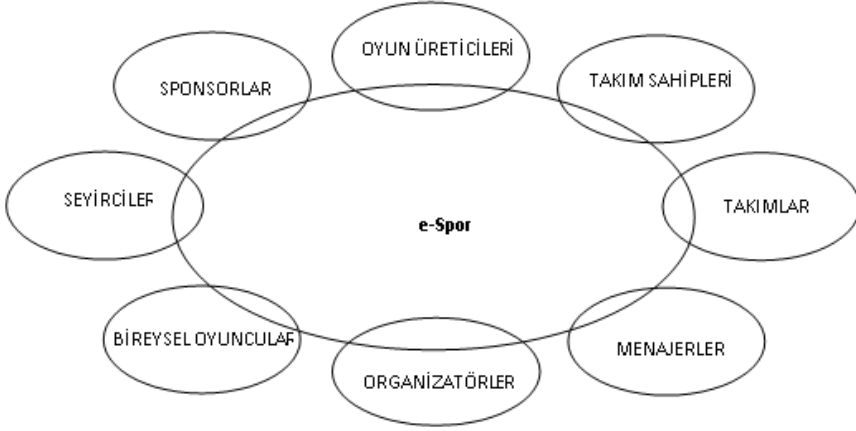
“E-spor takım ile veya tek başına yapılabilen bir spor türü olması ve oynayanların refleks, el koordinasyonu ve zihnini kullanarak yaptığı bir spor dalıdır” (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017).

“Hazır bir biçimde mücadeleye dayalı elektronik sistemlerden oyun oynamak; üçüncü şahıs kişiler tarafından düzenlenen çok oyunculu mücadelede takımlar veya kişiler belli bir amaca ulaşmak amacıyla birbirleriyle kapışmasına e-spor denir” (Newzoo, 2018).

“E-Spor sanal ortamdaki oyunlar içinde yapılan bir yarışma türüdür çoğunlukla diğer oyunculardan daha iyi oynayan oyuncular arasında yapılır” (Milliyet, 2017).

E-Spor birden fazla veya tek kişilik takımlar halinde birbiriyle sanal ortamda fiziksel ve zihinsel yeteneklerini kullanarak birbiriyle kurallar çerçevesinde kapışmasıdır. Oyun geliştiriciler, bireyler, takımlar, organizatörler, sponsorlar, izleyiciler ve benzeri kişilerin pay aldıkları bir spor dalıdır.

E-Sporun pay alanları aşağıda Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2: E-Spor Dalından Pay Alanlar (Seo, 2013)

3. Sporda Yeni Girişimcilik Alanları

3.1. E-Spor Sponsorlukları

Teknolojinin ve küreselleşmenin çok hızlı bir şekilde hayatlarımızı dönüştürmesiyle birlikte spor ve spor endüstrisi de bundan payını almaktadır. Hemen hemen her yıl yeni oyun konsolları, yüksek teknolojiye sahip sanal gerçeklik gözlükleri, mobil oyun araçları gibi onlarca ürün piyasaya sunulmakta ve özellikle gençleri alışlagelmiş spor anlayışının yanı sıra çevrimiçi yapılabilen ve e-spor olarak adlandırılan spora yönlendirmektedir.

E-Spor bilgisayar, oyun konsolları ve Mobil aletlerden oynanan tek veya takımlı bir şekilde çevrimdışı veya çevrimiçi olarak birbiriyle kapışması olarak tabir edilebilir (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2018). 2019 yılı itibariyle 155 milyar dolarlık bir havuzdan beslenen, en hızlı büyüyen sektörlerden biri olan ve dünya çapında 400 milyondan fazla izleyicisi olan e-sporun yükselişi girişimcilerin de iştahını kabartıyor. Girişimciler pazara fiziki materyal sağlama konusunda, sponsorluk anlaşmalarında, telekomünikasyon anlaşmalarında vb. kendilerine yer kapmak için büyük bir yarış halindedir.

Bunlardan birkaçına örnek vermek gerekirse şu şekilde sıralanabilir;

○2018 yılında Nike firması ile Chinese League of Legends Pro League (LPL) arasında imzalanan 4 yıllık giyim anlaşması (Carp, 2018)

○Global bir e-spor firması olan Gen.G’ye ünlü aktör Will Smith ve Japon futbol oyuncusu Keisuke Honda’nın da aralarında bulunduğu isimler tarafından 46 Milyon Dolar tutarında yatırım yapılmış olması (Novy and Soshnick, 2019)

○Dünyanın en büyük lüks aksesuar ve giyim markalarından biri olan Louis Vuitton'un, Riot Games ile beraber League of Legends 2019 organizasyonuna sponsor olarak özel tasarımlar hazırlaması (Byrne, 2019)

elektronik spor endüstrisinin girişimciler için ne denli cazip bir pazar olduğunu gözler önüne seriyor.

3.2. Mobil Cihaz Uygulamaları **Teniscim Uygulaması**

Şekil 3. Teniscim Uygulaması

Ülkemizde son yıllarda daha çok rağbet gören sporlardan biri de şüphesiz ki tenistir. Daha önceki yıllarda sayıca az olan tenis kortları, özel spor salonlarının sayısının artmasıyla ve yeni yapılan konutlarda bulunan sosyal yaşam alanlarının içine inşa edilmesiyle ülkemizde yaygınlaşmıştır. Türk girişimciler tarafından geliştirilen Teniscim uygulaması dünyanın en büyük tenis platformu olmayı amaçlıyor. Tenis oynamak isteyen sporseverlerin rakip bulmasına, tenis öğrenmek isteyenlerin antrenöre ulaşmasına, tenis ekipmanları ya da tenis kıyafetleri almak isteyenlerin zahmetsizce her ürüne ulaşabilmesine ve harita üzerinden yakınlardaki tenis kortlarının yerlerini tespit etmesine olanak sağlayacak uygulama yakın bir zamanda hayata geçecek. Tenis kulüplerine kolay kayıt olma imkânı, kullanılmış tenis ekipmanlarını alma ve satma gibi özelliklerin de bulunacağı uygulama her akıllı telefonda kullanılabilir şekilde tasarlanıyor (Can, 2018).

Beesportive Uygulaması

Şekil 4. Beesportive Uygulaması

Ülkemizde spor yapan insan sayısı hızla artmakta. Spor yaparken yalnız olmayı tercih edenler olduğu gibi farklı bir motivasyona ihtiyacı olanlar ve spor yaparken aynı zamanda sosyalleşmek isteyenlerin sayısı da bir hayli fazla. İ.T.Ü Girişim Kulübü'nün hazırlamış olduğu mobil uygulama sosyalleşme ve sporu bir araya getiriyor. Spor yapmak isteyen şahıslar Beesportivedan Beevent açarak yapacakları spor dalını haber olarak atıyorlar, eğer şahsın yapacağı sporu yapmak isteyen veya ona eşlik etmek isteyen olursa şahsın attığı bildiriye yorum yapıyorlar, şahsa eşlik edeceklerini uygulamaya ve şahsa bildiriyorlar; bu şekilde insanlar arasında sosyalleşme sağlanıyor (Avvurur, 2016).

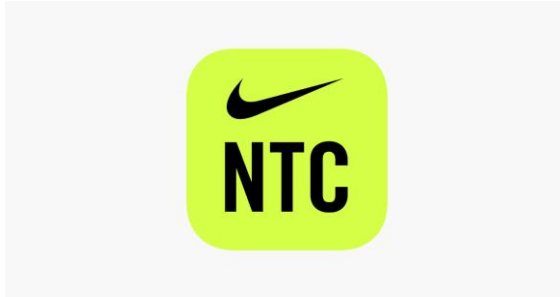
Sweaters Uygulaması

Şekil 5. Sweaters Uygulaması

Türk girişimcilerin bir ürünü olarak ortaya çıkan Sweaters uygulaması spor ve sosyalleşmenin bir araya getirilmesi fikriyle hayata geçirildi. Kullanıcıların spor etkinlikleri oluşturabildikleri ve bu etkinliklere arkadaşlarını davet edebildikleri uygulamada ayrıca spordan sonra nerede yemek yenir sorusuna da cevap bulunabiliyor. Mesajlaşma, arkadaşlık talepleri, haritadan spor etkinliği bulma gibi seçeneklerle zenginleştirilmiş uygulama yalnızca ülkemizde aktif. Girişimcilerinin spor markalarını müşterilerle uygulama üzerinden buluşturma fikri ve çevrimiçi olarak satın almaya imkân sağlaması da özelliklerden bazıları.

Nike Training Club Uygulaması

Şekil 6. Nike Training Club Uygulaması

Dünyaca ünlü spor giyim markası Nike tarafından geliştirilen uygulama sayesinde kullanıcılar istedikleri yerde spor yapma imkanına sahip oluyor. Kuvvet antrenmanı özellikle önemlidir, çünkü yaşlanma ile birlikte gelen kemik yoğunluğu ve kas kütlesi kaybını geciktirmenin ve hatta tersine çevirmenin en iyi yolu kuvvet antrenmanıdır. Artık bu uygulama sayesinde istediğiniz zaman istediğiniz yerde spor yapabileceksiniz tanıtımıyla yola çıkılan uygulamada markanın son çıkan ürünlerini satın almak da mümkün oluyor. Günümüzde marka bilinirliği açısından dünyada önde gelenlerden olan Nike bu uygulaması sayesinde sporseverlerin birbirleriyle arkadaşlık kurabilmelerini ve rekabet halinde kalabilmelerini de sağlıyor. Kullanıcıların birbirlerinin yaptıkları antrenmanları da görebilmesini sağlayan uygulama küresel çapta milyonlarca insan tarafından kullanılıyor. Journal of Medical Internet Research tarafından 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre piyasada bulunan 28 akıllı telefon uygulaması içinde, American College of Sports Medicine kurumunun egzersiz yönergelerine tam uyum sağlayan en iyi 2. Spor uygulaması seçilmiş olması da markanın bir başarısı olarak görülüyor (Woo vd., 2019).

3.3. Spor Üzerine Yeni Medya Şirketleri

The Players Tribune Medya Şirketi

Yeni medya kavramı olarak karşımıza çıkan dijital dünyanın iletişim sistemi artık spor sektöründe de ağırlığını iyiden iyiye hissettiriyor. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte sporcuların hayatlarına, yaşam şekillerine, antrenmanlarına ve hatta günlük rutinlerine bile hâkim olan hayran kitleleri oluşmuş durumda. Hayranı oldukları sporculara ulaşma imkânı bulamayan milyonlarca insan Instagram, Twitter vb. sosyal medya uygulamaları ile onlara daha yakın olma deneyimini yaşamaktadır. Bu deneyimi bir üst seviyeye taşımak isteyen girişimciler de sporcular ve hayranları arasında köprü görevi gören yeni bir platform oluşturdular. The Players Tribune medya platformunu anlatan kurucusu Derek Jeter: “The Players Tribune günlük spor sohbetlerine benzersiz bir bakış sağlayarak sporcuların hikayelerini kendi ağızlarından direkt olarak yayınlıyor. Etkileyici ve güçlü uzun ve kısa biçimli hikayeler, video dizileri ve podcast’ler sayesinde hayranlarını sevdikleri oyunculara ve oyunlara her zamankinden daha yakın hale getiriyor.” diyerek tanımlıyor. (The Players Tribune, 2014) NBA, NFL, MLB vb. çeşitli liglerden onlarca sporcuyla anlaşmalar yapan şirket 2014 yılından bu yana 65 milyon dolardan fazla yatırım alarak bu alandaki en büyük yeni medya şirketi olma hedefine ilerliyor. Profesyonel sporcular hem yatırım yaparak hem de yeni içerikler üretilmesine katkı vererek şirketin büyümesini destekliyorlar.

Uninterrupted Medya Şirketi

2014 yılında, ünlü NBA yıldızı Lebron James ve ortağı Maverick Carter tarafından kurulan şirkettir. Kuruluş amacını “sporun süper yıldızlarının kendi hayatlarını kesintiye uğramadan aktarması gerekiyor” diyerek açıklayan Carter (Connoly, 2019) ve James lansman gününden sonraki 3 ay içinde şirketlerine Warner Bros ve Turner Sports tarafından 15,8 milyon dolarlık sermaye aktarımı yapıldığını

ekliyor. Bir medya şirketinden daha fazlası olduklarını her fırsatta dile getiren ikili bu girişimin yıldız sporcuların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri ve hayranlarına kendilerini daha iyi tanıma fırsatı sunmak amacıyla olduğunu belirtiyor.

İnternet sitelerinde belgesellere, podcast yayınlarına, hayran mesaj sayfalarına yer veren Uninterrupted şu anda NBA'den NFL'e, beyzboldan futbola kadar birçok ligden sporcuyla anlaşmalar imzalamış durumda. Yıldız sporcuların anlaşmalı olduğu markaların ürünlerinin de satıldığı bir çevrimiçi mağazası da bulunan şirket HBO ve NETFLIX gibi küresel çaptaki yayıncı kuruluşlarla da dizi ve belgesel anlaşmaları yapmış bulunmakta. Uluslararası spor kulüpleriyle de yeni anlaşmalara imza atan şirket 2021 yılında vizyona girecek olan ve LeBron James'in de rol alacağı Space Jam 2 filminin de prodüksiyonunda görev alacak.

3.4. Sporda Sosyal Girişimcilik

One World Play Project

Sosyal girişim modelleri artık her alanda yaşamımızın bir parçası olmuş durumda. Spor alanında da hem ülkemizde hem de dünyada çeşitli örneklerini saymak mümkün. Bunlardan biri de One World Play Project. Şirket dayanıklı futbol topları üretiyor. Topların özelliği patlamaya karşı oldukça dirençli olması ve uzun süre boyunca deforme olmaması. Şirket satılan her top için 1 tane topu da dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan dezavantajlı çocuklara gönderiyor ve böylece gençlerin spora katılımını desteklemiş oluyor. 2010 yılında kurulmuş olan şirket şu an itibariyle 185 ülkeden 60 milyondan fazla gence ürettiği topları göndererek (One World Play Project, 2020) büyük bir sosyal girişim projesine imza atmış durumda.

Water Mission

2016 yılında ultra-maraton koşucusu Nathan Dewey tarafından hayata geçirilen projedir. Charleston, South Carolina'da katıldığı 160 millik "El Diablo" ultra-maratonundan sonra kendi kendine bunun çok bencilce bir şey olduğunu düşünmesiyle başlayan bir fikir. Dewey bu maratону neden bencilce bulduğunu şu sözlerle aktarıyor: "Aylarca sadece bir defa koşmak için hazırlanıyorsunuz ve sonucunda da kazanacağınız şey sadece kendinizi mutlu ediyor. İşte bu yüzden bunun bencilce bir fikir olduğunu düşünüyorum" (Mission, 2016) Bu düşüncesinden hareketle bir bağış toplama etkinliği düzenliyor ve Afrika'da suya muhtaç insanlar için bir organizasyon oluşturuyor. Koştuğu her mil başına insanlar etkinliğe para ödüyorlar ve toplanan paralar su kuyuları açmak için kullanılıyor. Etkinlikte onunla birlikte koşmak isteyen sporcular da desteklerini esirgemiyorlar. Sadece bu maraton koşusunda Dewey 8000 dolardan fazla para topluyor ve bu meblağ 320 kişinin temiz suya erişmesine olanak sağlıyor. Daha sonra bu organizasyon internet sitesi üzerinden ürün satımıyla ve her satılan ürün için su kuyusu yapımına destek olunmasıyla büyütülüyor.

Uncharted Play

Uncharted Play fikri aslen Nijerya doğumlu olan Amerikalı iş insanı Jessica O. Matthews tarafından hayata geçirilmiştir. Harvard mezunu olan Matthews Afrika'ya olan sevgisinden dolayı orada yaşayanlara sporla yardım etme düşüncesinden yola çıkarak Soccket isimli bir futbol topu geliştirmiştir. Futbol topunun özelliği içinde bir USB belleğe sahip olması ve topla oynandıkça bu belleğin elektrik üretiyor oluşudur. Topla yarım saat oynanmasının ardından bir lambayı 3 saatten uzun süre yakacak kadar bir enerji bellekte birikiyor. Afrika'da yaşam şartlarının zorluğunu yerinde gözlemleyen Matthews Nijerya'da katıldığı kuzeninin düğününde elektriklerin bir anda kesilmesiyle her yerin karanlığa büründüğünü anlatıyor ve ekliyor: “Bana endişelenmememi, bu duruma alışmam gerektiğini söylediler çünkü Nijerya'da bu hayatın bir parçası haline gelmiş ama ben buna alışmanın ölümüne alışmakla eşdeğer olduğunu düşünüyordum” (Hartmans, 2016). Nijerya'da yaşayan çocukların futbola ilgisinden esinlenen Matthews yaşadığı bu olayın ardından Soccket isimli topu üretme fikrini kardeşiyle paylaşıyor. Uzun uğraşların ve teknik zorlukların ardından topun üretimi gerçekleştiriliyor ve internet sitesi üzerinden topun tanıtımı yapılıyor. Ürün oldukça fazla ilgi görüyor. Satılan her ürün için hem Nijerya'da elektrik üretimi için yardım toplanıyor hem de ürünler, satın alan insanlar aracılığıyla Afrika'daki çocuklara gönderilmiş oluyor. Bu sayede artık Afrika'daki çocuklar geceleri de ödevlerini yapabilecek diye sevinen genç girişimci, 2014 yılında zamanın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama tarafından Beyaz Saray'a çağırılmıştır.

Tanzanya'da, Amerikan hükümeti destekli bir enerji santralinin açılış töreninde de Obama ile Soccket topuyla oynayan Matthews şu ana kadar 7 Milyon dolardan fazla bağış toplamış durumda ve 15 yeni ürünü için de patent onayı bekliyor. Şirketi, oynanabilir ürünlerden elektrik üretme konusunda Amerika'daki en büyük firma konumunda ve her yıl yüzbinlerce dolarlık yardımla Afrika'da elektriğe ulaşamayan insanların en büyük destekçisi durumunda.

Buffalo Bicycles

2005 yılında Amerikalı iş insanı ve bisiklet sporcusu F.K. Day tarafından kurulmuş bir şirkettir. Hint Okyanusu'ndaki tsunami felaketinden sonra Afrika'ya yardım için yapabileceklerini düşünen girişimci, bisiklet sporuyla bağış toplama fikriyle yola çıkıyor. Kurduğu şirket, ilk başlarda Afrika'daki insanların ulaşımını kolaylaştırmak üzerine, o bölgelerin arazi koşullarına oldukça dayanıklı bisikletler yapmak için araştırmalar yapıyor. Üretilen bisikletlerin yük taşımacılığında da yaygın olarak kullanılacağını hesap eden şirket 100 kg. taşıma kapasitesine sahip ve arazi koşullarından etkilenmeyen bisikletler üretiyor. İnternet sitesinden bağış toplayarak da üretim faaliyetlerine devam eden Day, kurduğu organizasyonla birlikte hedeflerini de büyütüyor. Afrika'daki iş ortaklarıyla bisiklet montajını ve tamirini öğreterek aynı zamanda yerel halkın da iş sahibi olmasını sağlayan girişimci, 2020 yılı itibarıyla 13 ülkede 150 çalışanı olan dev bir şirket sahibi olmuş durumda. Şu ana kadar Afrika kıtasında 2.350 kişiye meslek öğreten ve bisiklet tamircisi olarak

çalışmalarına ön ayak olan şirket internet siteleri üzerinden maddi durumu yetersiz insanlara desteklerini sürdürüyor. World Bicycle Relief adlı site üzerinden aylık üyelik yoluyla ya da bisiklet bağışlama yöntemiyle her yıl yüzlerce yeni Afrikalıya hem bisiklet sporunu sevdireyor hem de ulaşımına büyük bir katkıda bulunuyor (Özkul ve Dulupçu, 2020).

B-Fit

Ülkemiz girişimcilerinden Bedriye Hülya tarafından 2005 yılında kurulan şirket kadınlara yönelik kadınları spora ve kendilerini tanımalarına teşvik ediyor. B-Fit 200'den fazla bölgeye yayılan B-fit merkezleri kadınlara çoğuna ilk defa girişimci olmayı öğütüyor ve onları iş hayatına sokmaya teşvik ediyor, 500 binden fazla kadına spor ve kendini geliştirme olanağı veriyor. B-Fit'in 2017'de başlattığı BizBizze uygulaması ise iş hayatına atılmak isteyen kadınları bilgilendirip onları daha da bilgili ve güçlü kılmayı amaç ediyor kendine (Koç üniversitesi Sosyal Etki Forumu, 2018).

B-Fit'in gelecek planlarını;

- 60 yaşını varmış kişilere cinsiyet fark etmeksizin spor alanları yaratmayı hedef benimsiyor.
- Türkiye'deki B-Fit sayısını 1.000 seviyelerine çıkarmayı amaç edinmiştir.
- Kadınları destekleyen ve onları güçlü kılmaya yönelik sosyal girişimlerin başlamasına olanak sağlamak.
- Yurtdışında B-Fit merkezleri açarak Türkiye pazarından Uluslararası pazara açılmayı amaç edinmiştir kendine.

Bedriye Hülya 2018 yılı itibariyle toplamda 43.702 üye sayısına ulaşmış durumda. Kadının sahip olduğu yetenekleri kullanarak daha iyi bir yaşam yeri oluşturmak için herkesin özgürce kullanabileceği bir sosyal uygulama yapma vizyonuyla hareket eden şirket, sadece kadın girişimcilerin işletmeci olabildiği franchisingler vererek de markasını büyütme noktasında Türkiye'de spor alanındaki tek girişim olarak karşımıza çıkıyor.

Sonuç ve Öneriler

Dijitalliğin, yeniliklerin ve kapitalizmin etkilerini yoğun şekilde hissettiğimiz küresel dünyada girişimciler için ortaya çıkan fırsatlar da her zamankinden daha fazla çeşitlenmiş durumdadır. Farklı sektörlerde yer olan kurumlar ve şirketler müşterilerine erişmekte zorlanmadan ürünlerinin veya hizmetlerinin tanıtımlarını yapabilmekteler. Bu durum rekabeti artırsa da girişimciler için büyüyen pastada yer almak daha da cazip bir hale gelmiş bulunmaktadır. Yaratıcı fikirlerini, işletmelerine özgü bir şekilde hedef kitlelerine sunabilen girişimciler bu rekabet ortamını kendi lehlerine çevirebilmekte ve şirket karlılıklarını artırabilmektedir.

Girişimciliğin ekonomiye, kalkınmaya ve ülke refahına katkısının öneminin fark edildiği günümüzde, buna paralel olarak spor sektörünün yeme-içme, eğlence,

konaklama, performans ürünleri açısından teknolojik gelişmeler ve sportif ürünler açısından üretim kapasitesini de kapsayarak hızla büyüyen yapısı dikkat çekmektedir.

Özellikle 21.yüzyılın sonlarına doğru insanların girişimcilik faaliyetlerinin artmakta olduğu ve girişimci insanların sayısında önemli bir artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. E-spor 'un insan hayatına girmesi ile birlikte spor alanında yapılan girişimcilik (yarışmalar, organizasyonlar, müsabakalar, turnuvalar vb.) faaliyetlerinin artmakta olduğu gözlemlenmiştir.

21.yüzyılın insanları dijitalleşmenin etkisiyle, bilgiye kolay ulaşan, hızlı sıkılan ve çabuk tüketen bir toplum. Bu yüzden, çağımız insanı hayatında anlam arıyor. Yaşadığı anı değerli kılmak, bir ürünü/hizmeti deneyimleyip onu sosyal ağıyla paylaşmak, çevreye ne kadar bilinçli olduğunu göstererek kendini anlatmak istiyor. Spor endüstrisi de insanların bu yaklaşımlarına hizmet eden devasa ekonomik büyüklüğe sahip bir sektör olmuş durumda.

Girişimcilerin, son yıllardaki trendleri göz önüne aldığımızda, spor dünyasına ve spor endüstrisine olan ilgileri hızla atmaktadır. Büyük ekonomik pastadan pay alma çabası ve sosyal sorumluluk bilinciyle de gelişen girişimcilik anlayışı sporun daha önce denenmemiş/ denenmesi düşünülememiş alanlarında yeni faaliyetlerini karşımıza çıkarıyor. Teknolojinin hızlı gelişimi ve dijitalleşmenin hayatımızın her alanına etki etmesinden faydalanan girişimciler sporu artık sadece bir amaç olmaktan çıkarıp sosyalleşme, gelir elde etme, eğlence vb. araçlara dönüştürmüş durumdadır. Bu katkıların sağlanmasında sporun rolü ise, küreselleşen dünyada sosyal ağlar oluşturması, özellikle büyük çaplı uluslararası organizasyonlara aracı olması, kitleleri peşinden sürüklemesi ve birçok disiplinle ilişkili olmasıdır. Bu nedenlerle girişimcilik özelliklerinin gelişmesi ve girişimciliğin beklenen faydalarının sağlanmasında sporun rolü ve önemi göz ardı edilmemelidir. Dünyada 100'ü aşkın spor dalının bulunması ve bunların yaş, cinsiyet, bölge, sağlık durumu, profesyonellik ve katılım düzeyi gibi ölçütlerle değerlendirilmesi sportif faaliyetlerin çeşitliliğini artırmaktadır. Bu bağlamda çeşitlilikte girişimcilik açısından üretilebilecek fikirleri artırmaktadır.

Spor sektörünün her geçen gün büyüyen yapısı, sporun yönetiminde profesyonellik ve kurumsallaşmayı da beraberinde getirmekte, spor örgütleri de bu açıdan diğer örgütlerle rekabet edebilir konuma gelmektedir.

Bu araştırma sonucunda Amerika ve Avrupa ülkelerinin spor sektörünün büyüklüğünden ve çeşitliliğinden yararlanarak girişimcilik örneği olarak gösterilebilecek çeşitli faaliyetler sunulmuştur. Ancak gelişmekte olan ülkelerin spor girişimciliğine örnek uygulamalarına pek rastlanmamıştır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkı sağlaması açısından spor sektörünün büyüklüğünü ve çeşitliliğini göz ardı etmemeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- Abu-Saifan, S. (2012). Sosyal Girişimcilik: Tanım ve Sınırlar. Teknoloji Yenilik Yönetimi İncelemesi.
- Aile, T. C., Bakanlığı, S. P. (2017). Dijital Dünya’da Rekabet, E-Spor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı-Sonuç Raporu, Uluslararası Çocuk ve Bilgi Güvenliđi Etkinlikleri, Dijital Oyunlar Çalıştayları.
- Akkaya, C. (2008). “Küreselleşme ve Futboldaki Dönüşüm”. Ethos, 1 (4), 1-14.
- Aktel, M. (2001). “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Y.2001, C.6 (2):193-202.
- Argan M. & Katırcı H. (2002). *Spor pazarlaması*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Avvurur, Y. (2016). Spor Yaparken Sosyalleştiren Girişim: Bee Sportive. CEOtudent: <https://ceotudent.com/spor-yaparken-sosyallestiren-girisim-beesportive> (Erişim Tarihi: 24.03.2016)
- Badenhausen, K. & Ozanian, M. (2019). NBA Team Values 2019: Knicks on Top At \$4 Billion. Germany: Forbes.
- Ball, S. (2005). “The Importance Of Entrepreneurship to Hospitality, Leisure, Sport And Tourism”. Hospitality, Leisure, Sport And Tourism Network, 1(1), 1-14.
- Byrne, L. (2019). Louis Vuitton Partners With League of Legends World Championship. <https://esportsinsider.com/2019/09/louis-vuitton-league-of-legends-world-championship/> (Erişim Tarihi: 21.10.2019)
- Can, A. (2018). Girişimciler Spor'a Başladı. Hürriyet Gazetesi: <https://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/girisimciler-spora-basladi-40964101> (Erişim Tarihi: 14.04.2018)
- Carp, S. (2018). Nike and TJ Sports Sign Four-Year Partnership Deal For LPL, <https://www.sportspromedia.com/news/nike-league-of-legends-pro-league-sponsorship-deal>: <https://esportsinsider.com/2019/02/nike-and-tj-sports-sign-four-year-partnership-deal-for-lpl/> (Erişim Tarihi: 04.05.2018)
- Connoly, E. (2019). Uninterrupted Conversation: Maverick Carter and LeBron James Get the Stars to Tell Stories. Sportspromedia: <https://www.sportspromedia.com/from-the-magazine/uninterrupted-lebron-james-maverick-carter-devin-johnson-interview> (Erişim Tarihi: 10.11.2019)
- Çakmak, O. (2003). Girişimciliğın Tarihsel Gelişimi. Piyasa, 8, 61-77.
- Çeyiz, S. & Özbek, O. (2014). “Küreselleşme Ve Spor Etkileşimi”. International Journal of Sport Culture and Science Dergisi, 2 (1): 487-495.

- Duman, A. (2017). Spor Endüstrisinde Yeni Trendler. Pazarlamasyon: <https://pazarlamasyon.com/spor-endustrisinde-yeni-ticari-trendler/> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)
- Ekren, N. & Çağlar, B. (2003). “Spor Ekonomisi: Teorik Bir Çerçeve”. *Active*, 32: 1-16.
- Emsen, Ö., Yılmaz, Ö. & Çınar, S. (2001). “Genç Nesilde Mesleki Eğilimler ve Girişimcilik: Ampirik Bir Çalışma”. *Ankara: MPM Verimlilik Dergisi*, 1(200): 153-176.
- Ercan, S. & Gökdeniz, İ. (2009). “Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan”. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 49: 59-82.
- Güner, H. & Korkmaz, A. (2011). “İstihdamın Arttırılmasında Girişimciliğin Önemi: Girişimcilik Destekleme Modeli Olarak İŞGEM’ler”. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2(1), 42-65.
- Hamari, J. & Sjöblom, M. (2017). What is eSports And Why Do People Watch It? *Internet Research*. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IntR-04-2016-0085/full/html> (Erişim Tarihi: 16.12.2017)
- Hartmans, A. (2016), The Inventor of The Energy-Harnessing Soccer Ball Made A Huge Pivot and It's Paying off Big Time. *Business Insider*.
- Hindle, K. & Yencken, J. (2004). “Public Research Commercialisation, Entrepreneurship and New Technology Based Firms: An Integrated Model”. *Technovation*, 24(10), 793-803.
- Kaya, A. (2021). Esenyurt Belediyesi Gençlik ve Spor Hizmetleri Müdürlüğü Personelinin Mükemmeliyetçilik, Esenlik ve Örgütsel Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa. İstanbul.
- Koc Üniversitesi Sosyal Etki Forumu. (2018). Türkiye'deki Sosyal Girişimler. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Milliyet Gazetesi. (2017). “E-spor pazarı hızla büyüyor! Dünyanın konuştuğu bu sektör yıl sonunda...” <http://www.milliyet.com.tr/e-spor-pazari-hizla-buyuyor-oyunhaberleri-haber-2563508/> (Erişim Tarihi: 06.02.2017)
- Mission, W. (2016). Running for Water: An Ultra-Marathoner’s Challenge. <https://watermission.org/> (Erişim Tarihi: 24.11.2016)
- Mwatsika, C., Kambewa, P. & Chiwaula, L. (2018). “Untangling the Concept of Entrepreneurship Towards A Common Perspective”. *African Journal of Business Management* 12(14): 451- 470.
- Newzoo. (2018). Newzoo’s Global Esports Market Report-Fact Sheet. https://newzoo.com/wpcontent/uploads/2017/06/Flagship_reports_Esports_fact_sheet.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2018)

- Olivier, S. (2006). "Moral Dilemmas of Participation In Dangerous Leisure Activities". *Leisure studies*, 25(1), 95-109.
- One World Play Project. (2020). Where Play Happens, Change Happens. One World Play Project. <https://www.oneworldplayproject.com/> (Erişim Tarihi: 04.07.2020)
- Öğüt, A., Şendoğdu, A. & Yılmaz, N. (2006). Bilişimci Girişimcilik Tipolojisi Açısından Bilgi Yönetiminin İlkeleri, ББК 65.5 Б 64, 431, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan.
- Özkul, G. & Dulupçu, D. (2020). Girişimcilik Teorileri ve Girişimci Tipleri: Antalya-Burdur-Isparta İllerinde (İbbs düzey 2 tr61 bölgesinde) İmalat Sanayi Kobi'lerindeki Girişimciler Üzerine Bir İnceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Paşaoğlu, D. (2013). "Bilgi Teknolojisi Benimsenmesi ve İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi: Eskişehir Örneği". *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 41-59.
- Pekel, A. (2020). Spor Örgütlerinde İç Girişimcilik ve Müşteri Yönlü Davranışlar Geliştirmede İçsel Pazarlama Algısı ve Algılanan Örgütsel Desteğin Aracılık Rolü. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla.
- Ratten, V. (2010). "Developing a Theory of Sport-Based Entrepreneurship". *Journal of Management and Organization*, 16(4): 557.
- Ratten, V. (2018). *Sport Entrepreneurship: Developing and Sustaining an Entrepreneurial Sports Culture*. Berlin: Springer Yayıncılık.
- Saday, A., Gürbüz, H., Ateş, M., Gök, M. K., Erol, S. B. & Fidan, U. (2018). "Nejla Aktaş ve Türkiye'de Kadın Girişimci Olmak". *Merve Biçer, HIST 200-15 (2017-2018 Fall)*; 9.
- Schumpeter, J.A. (2006). "History of Economic Analysis", Routledge.
- Seo, Y. (2013). "Electronic Sports: a New Marketing Landscape Of The Experience Economy". *Journal of Marketing Management*, 29 (13-14), 1542-1560
- Shank M. (2002). *Sports Marketing: A Strategic Perspective*, Prentice hall, New Jersey.
- Soshnick, D. & Novy-Williams, E. (2019). The NFL Nears \$25 Billion Revenue Goal Ahead Of Super Bowl. *Chicago Tribune*.
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2018). *E-Spor Raporu*. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. Güvenli Oyna: <https://www.guvenlioyna.org.tr/dosya/7UOTx.pdf> (Erişim Tarihi: 04.11.2018)
- Tekin, E. (2019). *Girişimcilik ve Sosyal Sermaye*. Eğitim Kitabevi Yayınları.

- The Players Tribune. (2014). “About. The Players Tribüne”. *Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*. 1(4), 2-14.
- Tosunoğlu, B. (2003). *Girişimcilik ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişme Sürecinde Türkiye'nin Yeri*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Wagner, M. G. (2006). “On The Scientific Relevance of Esports”. In *International Conference on Internet Computing* (pp. 437-442).
- Woo, H., Kim, K., Cha, K., Lee, J, Y., Mun, H. Cho, S. J. & Kang, M. (2019). “Application of Efficient Data Cleaning Using Text Clustering For Semistructured Medical Reports to Large-Scale Stool Examination Reports: Methodology Study”. *Journal of medical Internet research*, 21(1): e10013.
- Yalçıntaş, M. (2010). “Çağımızda Girişimcilik”. *Girişimcilik ve kalkınma dergisi*, 91-94.

Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki⁴

Burcu YILDIRAY⁵, Seher BALCI ÇELİK⁶

Öz

Araştırma Makalesi

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. İlişkisel tarama modeli ile yürütülen bu araştırmanın çalışma grubunu 134'ü erkek 141'i kadın olmak üzere 275 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubuna Koronavirüs 19 Fobisi Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri ve Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği uygulanmıştır. Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon ve psikolojik dayanıklılık arasında ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Covid-19 salgınına yönelik korku, depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna ve ailesinde risk grubunda bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon ve psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca Covid-19 salgınına yönelik korku ve depresyon düzeyi cinsiyete, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre ve ailesinde risk grubunda bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşmaktadır. Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık düzeyi ise ailesinde risk grubu bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve alan çalışanlarına önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 salgını, Covid-19 salgınına yönelik korku, Depresyon, Psikolojik dayanıklılık

The Relationship Between University Students' Fear About Covid-19 Contagion and Depression and Psychological Resilience Levels

Abstract

Research Paper

The aim of this investigation is to determine the relationship between college students' fear of the Covid-19 epidemic and their depression level and psychological resilience level and to examine in terms of several variables. This study group of the research which conducted with correlational survey model constitutes 275 college students in total, including 134 man and 141 woman. Coronavirus 19 Phobia Scale, Beck Depression Inventory and Psychological Resilience Scale were applied to this study group. Pearson Correlation Analysis was conducted to determine relation between fear of the Covid-19 epidemic and depression and relation between fear of the Covid-19 epidemic and psychological resilience. To determine the level of fear of the Covid-19 epidemic and depression and between fear of the Covid-19 epidemic and psychological resilience differs according, to gender, as to whether participants' vicinity infected with COVID-19 and as to whether participants have family members in risk group One-Way Manova Analysis was performed. As a result, a significant correlation was found between the fear of the Covid-19 epidemic and depression and psychological resilience. In additional, the level of fear of the Covid-19 epidemic and

⁴ Bu araştırmanın yürütülmesi için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan gerekli izinler alınmıştır (23.06.2020 tarihli ve 2020/396 no'lu karar).

⁵ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, burcu.yildiray28@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6550-4598

⁶ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, sbalci@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9506-6528

depression differs to gender, as to whether participants' vicinity infected with COVID-19 and as to whether participants have family members in risk group. As for the level of fear of the Covid-19 epidemic and psychological resilience, this relationship differs to participants' as to whether participants' have family members in risk group. The findings were discussed in consideration of the literature and suggestions were given to people whose working in the field.

Key Words: Covid-19 epidemic, fear of the Covid-19 epidemic, Depression, Psychological resilience.

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 20.04.2021

Kabul tarihi / Accepted 05.12.2021

Giriş

İnsanlık tarihine bakıldığında salgın hastalıkların neredeyse her sene yaşandığı ve dünyanın farklı bölümlerinde ortaya çıktığı görülmektedir. İnsanoğlu bilim ve teknolojiye her geçen gün daha da ilerlemekte ve bu sayede ortaya çıkan salgın hastalıklar için çözüm yolları bulmaya devam etmektedir. Bu duruma rağmen her geçen gün insanların karşısına yeni bir salgın hastalık türü çıkmaya devam etmektedir (Candaş, 2004, s. 66). İnsanlık tarihine bakıldığında geçmişten bu yana milyonlarca ölümlere sebep olan ve tüm dünyayı etkisi altına alan pek çok salgın hastalığın olduğu görülmektedir. Bunlara veba salgınları, İspanyol gribi, kolera salgınları ve SARS gibi hastalıklar örnek verilebilir. Tüm dünyayı etkisi altına almaya devam etmekte olan Covid-19 veya Koronavirüs şeklinde isimlendirilen salgın ise 2019 yılında ortaya çıkmış yeni bir hastalıktır (“Salgınlar Listesi”, 2020). Ateş, öksürük ve halsizlik gibi belirtilerle kendini gösteren ve ilk olarak Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan bu hastalık, neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Koronavirüs Salgını, vakaların artışı ve virüsün yayılımı gibi sebeplerden dolayı Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart’ta küresel salgın -diğer bir deyişle pandemi- olarak ilan edilmiştir. Türkiye’de ise bu salgına ilişkin çalışmalar 2020 yılının Ocak ayında başlamış, kurullarla ve alınan önlemlerle birlikte ilk vaka 11 Mart’ta görülmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, 2020). İlk vakaların görülmesinden itibaren virüsün kaynağına yönelik önlemler (örneğin virüs bulaşan kişinin izolasyon altına alınması, filyasyon ve tarama çalışması), virüsün bulaşma yoluna yönelik önlemler (örneğin sosyal mesafeyi koruma, el ve solunum hijyeni) ve virüse karşı duyarlı kişileri korumaya ilişkin önlemler (örneğin sokağa çıkma kısıtlaması ve çalışmaya evden devam edilmesi) alınmaya başlanmıştır (“Türkiye’de Covid-19 Pandemisi”, 2020). Tüm dünyada ve Türkiye’de de tüm eğitim kademelerinde yüz yüze eğitime ara verilerek, eğitime uzaktan devam edilmesi, belirli zamanlarda sokağa çıkma kısıtlamalarının olması, toplu etkinliklerin yapıldığı restoran, alışveriş merkezi gibi alanların kullanıma kapatılması gibi alınan tedbirler insanların günlük rutinlerinde değişimlere sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Covid-19 salgınından korunmanın yollarından biri olan sosyal mesafenin, daha önce karşımıza çıkmış olan salgın hastalıklarda da alınmış bir önlem olduğu ve bu önlemin insanların psikolojisinde etkili olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür (Hawryluck ve

diğerleri, 2004; Knowles, 1993; Lewis, Gammon ve Hosein, 1999). Örneğin SARS salgını bağlamında karantinanın/izolasyonun anksiyete, korku, mutsuzluk, hayal kırıklığı gibi zihinsel süreçlerle etkili olduğu görülmektedir (Reynolds ve diğerleri, 2008). Yapılan başka bir araştırmada ise, hastanede normal yatış yaptırılan hastalar ile izolasyon altına alınan hastaların psikolojik durumları arasındaki farklar incelenmiş ve izole altına alınan hastaların diğer hastalardan daha fazla depresyon ve anksiyete yaşadıkları görülmüştür (Lewis, Gammon ve Hosein, 1999). İlgili alanyazın incelendiğinde insanların yaşanan salgınlardan sadece fiziksel olarak etkilenmediği, hastalıkların onları ruhsal olarak da etkilediği görülmektedir. Örneğin geçmiş zamanda yaşanan benzer salgınlara bakıldığında, hastalığa yakalanan insanların korku, anksiyete ve öfke gibi duygu durumu içersine girdikleri ve hastalığın aile ve arkadaşlarına bulaşmasından korktukları görülmektedir (Maunder ve diğerleri, 2003).

Depresyon, sadece belli bir yaş grubunu etkilemeyen, her yaş grubunda görülebilen psikiyatrik bir bozukluktur (Toraman, 2019). Depresyonun belirtilerinden bazıları *“bireyin yaşama arzusunu kaybetmesi, kendisini yoğun bir ızdırıp içerisinde hissetmesi, bireyin geleceğe yönelik olumsuz düşüncelere; geçmişe yönelik ise, şiddetli bir biçimde pişmanlık ve suçluluk duygusuna sahip olması, bireyin sahip olduğu bu düşüncelerle birlikte bazen intihar girişimlerinin bulunması ve bu girişimlerin bazılarının ölümle sonuçlanabilmesi”* şeklindedir (Güler, 2006, s. 69). İnsanlarda depresyonu tetikleyen durumlardan birinin fiziksel hastalığın varlığı olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür (Kowacs ve diğerleri, 2003; Rawson, Bloomer ve Kendall, 1994; Uyar, 2014). Ayrıca Amerikan Psikiyatri Birliği, bir sınıflandırma sistemi olan DSM V ile depresyonu kategorilendirmiş ve bu alt kategorilerden birini de *“Başka bir tıbbi duruma bağlı depresyon”* şeklinde belirlemişlerdir (American Psychiatric Association, 2013, s. 155). Bu bilgilere ek olarak araştırmacılar (Dworkin ve diğerleri, 1990; Ormel ve diğerleri, 1997; Prince ve diğerleri, 1998) tarafından fiziksel hastalıkların depresyonu tetikleme riski üç ana nedenle açıklanmaktadır. Bunlardan ilki bireylerin yaşadıkları ağrının onlarda duygusal olarak sıkıntıya ve uykularında bozulmalara yol açarak depresyona neden olabilmesidir. İkinci olarak fiziksel hastalığın getirmiş olduğu sakatlık riski, önceden sağlıklı olan birini depresyona itebilmesidir. Son olarak bazı fiziksel hastalıkların beyin yapısında değişikliklere neden olarak bireyi depresyona itebilme ihtimalidir (aktaran Goldberg, 2010, s. 16-17).

İnsanların hayatlarında karşılaştıkları fiziksel hastalık gibi onları sarsan farklı olumsuz olayları atlatma şekilleri de birbirinden farklılık göstermektedir. Bazıları karşılaştıkları bu durumlara karşı depresyon, anksiyete gibi sıkıntılar geliştirip uzun bir süre olumsuz ruh hali ile yaşamaya çalışırken bazıları ise yaşadıkları bu sıkıntı ve olumsuz ruh hallerinden kısa süre içerisinde kurtulabilmektedirler (Doğan, 2015, s. 93). Hastalık, değişim ya da şanssızlık gibi durumlardan hızlı bir şekilde kurtulma yeteneği (*“The American Heritage Dictionary”*, 2020) veya kişilerin gelişimlerini engelleyecek olan tehditler karşısında bile kendi gelişimsel görevini yerine getirme (Masten ve Reed, 2002) olarak

tanımlanabilen “Resilience” kavramı Türkiye’deki literatürde “yılmazlık”, “psikolojik dayanıklılık” ve “psikolojik sağlamlık” gibi kavramlarla açıklanmaktadır (Gizir, 2004; Öğülmüş, 2001; Terzi, 2008). Psikolojik dayanıklılık, en temel ifade ile bireylerin karşısına çıkan zorluklar, sıkıntılar ve kayıplara rağmen etkili başa çıkma ve uyumdur (Lazarus, 1993). Psikolojik dayanıklılık, bireylerin geçmiş zamanda yaşamış olduğu veya halihazırda karşısına çıkan zorluklar karşısında olumlu şekilde uyum sağlamak ile ilgili kalıplar olarak nitelendirilir. Bireylerin karşısına onların uyumunu ya da gelişimlerini engelleyecek tehditlerin ortaya çıkması ile bireylerin bir süre boyunca yeterince uyum sağlaması ve sonunda gerekli olan iyileşmeyi göstermesi, onların psikolojik dayanıklılıkları hakkında çıkarım yapılması için gereklidir (Riley ve Masten, 2005, s. 13). Psikolojik dayanıklılık, risk ile koruyucu etmenlerin birbirleriyle etkileşiminden ortaya çıkar. Risk etmenleri, kişilerin yaşamlarındaki strese neden olan olaylar ve zararlı çevresel faktörlerdir. Koruyucu etmenler ise bireysel, toplumsal ve çevresel kaynaklıdır. Bu etmenler risk altında olan kişilere destek rolünü üstlenir ve risk faktörlerinin getirmiş olduğu zararlı etkiyi azaltmada rol oynar (Kumpfer, 1999; Norman, 2000; aktaran Koç-Yıldırım, Yıldırım, Otrar ve Şirin, 2015). Etkisini sürdürmekte olan Covid-19 salgını, kişilere zarar vermekte olan bir risk faktörüdür. Psikolojik dayanıklılığın ise insanlar için şu an bir risk faktörü olan Covid-19 için önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir (Naeem, Irfan ve Javed, 2020). Alanyazın incelendiğinde daha önce yaşanmış olan salgın hastalıklardan bir olan SARS ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki incelenmiş ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri yüksek olan bireylerin salgınla ilgili daha az endişe duydukları görülmüştür (Bonanno ve diğerleri, 2008). Günümüzde de etkisini sürdüren Covid-19 salgınının insanların psikolojik dayanıklılıklarındaki etkisini inceleyen araştırmalarda salgına yönelik korku, kaygı ve stres gibi faktörler insanların psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkilediği görülmüştür (Artan, Atak, Karaman ve Cebeci, 2020; Bilge ve Bilge, 2020; Kul, Demir ve Katmer, 2020; Labrauge ve De Los Santos, 2020; Tönbül, 2020).

Yapılan araştırmalar (Bonanno ve diğerleri, 2008; Chan ve Huak, 2004; Hawryluck ve diğerleri, 2004; Knowles, 1993; Lee, Kang, Cho, Kim ve Park, 2018), insanların hastalıklardan psikolojik olarak etkilendiklerini göstermiştir. Gerek kronik hastalıkların gerek de geçmiş zamanda görülen bulaşıcı hastalıkların insanların ruhsal durumlarına etki ettiği görülmektedir. Alanyazına bakıldığında Covid-19 salgınının psikolojiye olan etkisini inceleyen araştırmaların sayısı nispeten kısıtlıdır. Covid-19 ile ilgili yapılan araştırmalar çoğunlukla bireylerin anksiyete, stres ve depresyon düzeylerini incelemekte (Çıtak ve Pekdemir, 2020; Çiçek ve Almalı, 2020; Ellis, Dumas ve Forbes, 2020; Fitzpatrick, Harris ve Dravwe, 2020; Göksu ve Kumcağız, 2020) iken psikolojik dayanıklılık ile ilgili yapılan araştırmaların sayısı nispeten daha azdır. Bu araştırma ile birlikte üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve elde edilen bulgularla alanyazına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Araştırmanın amacı kapsamında iki temel hipotez ve onlara ait olan toplamda altı alt hipotez test edilecektir. Bunlar:

• H1: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

○H1_a: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H1_b: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H1_c: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

• H2: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

○H2_a: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H2_b: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H2_c: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

1. Yöntem

Araştırmanın Modeli: Bu araştırma nicel bir araştırma olup ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evrenini Orta Karadeniz’de bir üniversite öğrenim gören öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda gerekli izinler alındıktan sonra uygun örnekleme yöntemiyle 275 kişiye ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere ait betimsel istatistikler Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilere İlişkin Kişisel Bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Erkek	134	48.70
	Kadın	141	51.30
	Toplam	275	100.0
Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Evet	75	27.30
	Hayır	200	72.70
	Toplam	275	100.0
Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Evet	185	67.30
	Hayır	90	32.70
	Toplam	275	100.0

Tablo 2: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ile Depresyon Düzeyleri ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Betimsel İstatistikler

Değişkenler	N	\bar{x}	Ss
-------------	---	-----------	----

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Cinsiyet	Erkek	134	49.04	13.13
		Kadın	141	50.27	12.85
	Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Var	75	52.37	14.01
		Yok	200	48.65	12.45
		Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Var	185	51.17
Yok	90	46.58	13.28		
Depresyon	Cinsiyet	Erkek	134	12.61	9.40
		Kadın	141	17.83	11.20
	Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Var	75	17.33	10.64
		Yok	200	14.52	10.61
		Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Var	185	15.30
Yok	90	15.25	10.62		
Psikolojik Dayanıklılık	Cinsiyet	Erkek	134	118.98	18.39
		Kadın	141	114.77	18.96
	Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Var	75	113.96	19.73
		Yok	200	117.89	18.33
		Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Var	185	116.57
Yok	90	117.33	19.80		

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda araştırmanın amacı kapsamında bağımsız değişkenler olan cinsiyet, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumu ve ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmama durumu gibi sorular bulunmaktadır.

Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği: Friborg, Hjemdal, Rosenvinge ve Martinussen (2003) tarafından geliştirilen ve Basım ve Çetin (2011) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, iki farklı örneklem grubu ile çalışılarak (350 üniversite öğrencisi ve 262 çalışan birey) ve toplamda 612 kişi ile uyarlanmıştır. Bu ölçme aracı, 5’li likert tipinde ve 33 sorudan oluşmaktadır. “Kendilik Algısı”, “Gelecek Algısı”, “Yapısal Stil”, “Sosyal Yeterlik”, “Aile Uyumu” ve “Sosyal Kaynaklar” olmak üzere 6 alt boyuta sahiptir. Ölçme aracından alınan yüksek puanlar bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu ölçme aracının hem öğrenciler için hem de çalışan bireyler için Cronbach Alfa katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçme aracının bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise .87’dir.

Beck Depresyon Envanteri: Beck (1961) tarafından geliştirilen ve Hisli (1989) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Beck Depresyon Envanteri, toplamda 259 üniversite öğrencisi üzerinde uygulanmıştır. Bu ölçme aracı 21 sorudan oluşmaktadır ve her soruda azdan çoğa doğru ilerleyen (0-3) 4 tane kendini değerlendirme cümlesi bulunmaktadır. Ölçme aracı “Umutsuzluk”, “Kişinin Kendine Yönelik Olumsuz Duyguları”, “Bedensel Kaygılar” ve “Suçluluk Duygulanımları” olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçme aracından alınan puanlar 0-63 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar depresyon düzeyinin yüksekliğine işaret eder. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçme aracının bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise .90’dir.

Koronavirüs 19 Fobisi (CP19-S) Ölçeği: Arpacı, Karataş ve Baloğlu (2020) tarafından geliştirilen Koronavirüs 19 Fobisi Ölçeği, toplamda 2143 katılımcıdan elde edilen verilerle geliştirilmiştir. Ölçme aracı 5’li likert tipinde ve 20 sorudan oluşmaktadır. “Somatik”, “Psikolojik”, “Sosyal” ve “Ekonomik” olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan 20 ila 100 arasında değişmekte olup alınan yüksek puanlar koronavirüse yönelik fobideki yüksekliği ifade eder. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçme aracının bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise .92’dir.

İşlem: Bu araştırmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumu ve ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmama durumu şeklindedir. Bağımlı değişkenler ise Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri ve Koronavirüs 19 Ölçeği’nden alınan puanlardır. Araştırma kapsamında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’ndan gerekli izinler alınarak (23.06.2020 tarihli ve 2020/396 no’lu karar) üniversite öğrencilerine internet üzerinden ulaşılarak bahsi geçen ölçme araçları uygulanmıştır. Katılımcıların verilen ölçme araçlarını doldurma süreleri 15 ile 20 dakika arasındadır.

Verilerin Analizi: Ölçme araçlarından elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilere ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Betimleyici İstatistikler

	Kişi Sayısı	Ortalama	Min. Değer	Maks. Değer	Standart Sapma	Basıklık	Çarpıklık
Covid-19 korkusu	275	49.67	21.00	87.00	12.98	-.22	.17
Depresyon	275	15.29	0.00	56.00	10.67	.74	.79
Psikolojik Dayanıklılık	275	116.82	52.00	165.00	18.77	.20	-.16

Tablo 3’te çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olduğu görülmektedir. Tabachnick ve Fidell (2013)’e göre bu değerler verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Elde edilen verilerde çoklu bağlantı probleminin olup olmadığını tespit etmek amacıyla değişkenler arasındaki basit korelasyonlara bakılmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Covid-19 Korkusu	Depresyon	Psikolojik Dayanıklılık
Covid-19 korkusu	1	.38**	-.18**
Depresyon	.38**	1	-.59**
Psikolojik Dayanıklılık	-.18**	-.59	1

Korelasyon değerlerine bakıldığında elde edilen değerlerin ölçüt değer (Büyüköztürk, Çokluk ve Şekercioglu, 2011) olan .90'dan küçük olduğu görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun olmadığı söylenebilir. Bu kapsamda öncelikle bireylerin Koronavirüse yönelik fobileri ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında ilişkinin olup olmadığı Pearson Korelasyon Çarpımı ile test edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyet, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmaması ve ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmaması değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi uygulanmıştır.

2. Bulgular

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişki

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Çarpımı Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon arasında pozitif ve orta düzeyde ($r=.38$; $p<.001$) anlamlı bir ilişki, Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık arasında ise negatif ve düşük düzeyde ($r=-.18$; $p<.001$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri arttıkça depresyon düzeyleri de artmakta fakat salgına yönelik korkuları arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyleri azalmaktadır. Sonuç olarak H_1 ve H_2 kabul edilmiştir.

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşması

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Depresyon Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği Testi (Box's Test)	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p	
.09	Covid-19	.76	Cinsiyet	.94	9.03	2	272	.00
	Depresyon	.15						

Analiz sonuçları Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için Wilk's Lambda değeri incelenmiştir. Tablo 5' e bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .94; $F_{2,272} = 9.03$; $p=.00$, kısmi $\eta^2= .06$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 6'da ise bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 6: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Depresyon Düzeyi	Erkek	134	12.61	9.40	1	.00	.02
	Kadın	141	17.83	11.20			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında kadın öğrencilerin depresyon puan ortalamalarının ($\bar{x}=17.83$) erkeklerden ($\bar{x}=12.61$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyete göre Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{1a} kabul edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için (Box' s Test= .76, Levene Test: Covid-19= .76, Psikolojik Dayanıklılık= .46) Wilk's Lambda değerine bakılmış ve üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılıklarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (Wilk's Lambda (Λ) = .99; $F_{2,272} = 1.85$; $p=.16$, kısmi $\eta^2= .01$). Sonuç olarak H_{2a} reddedilmiştir.

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Bireyin Çevresinde Covid-19 Tanısı Alan Bireyin Olup Olmamasına Göre Farklılaşması

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Depresyon Düzeylerinin Kişinin Çevresinde Tanı Alan Bireyin Olup Olmama Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği Testi (Box' s Test)	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p	
.52	Covid-19	.16	Tanı Alan Bireyin Olup Olmama Durumu	.98	3.06	2	272	.049
	Depresyon	.95						

Analiz sonuçları Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için Wilk's Lambda değeri incelenmiştir. Tablo 7'ye bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .98; $F_{2,272} = 3.06$; $p=.049$, kısmi $\eta^2= .02$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan kişinin olup olmama durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 8'de ise bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 8: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Tanı Alan Kişinin Varlığı	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Evet	75	52.37	14.01	1	.034	.02
	Hayır	200	48.65	12.45			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında ise, çevresinde Covid-19 tanısı alan birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ($\bar{x}=52.37$), etrafında tanı alan kişi olmayan katılımcıların düzeylerinden ($\bar{x}=48.65$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Çevresinde tanı alan birey olan ve olmayan katılımcıların depresyon düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{1b} kabul edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için (Box' s Test= .53, Levene Test: Covid-19= .16, Psikolojik Dayanıklılık= .48) Wilk's Lambda değerine bakılmış ve üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılıklarının bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (Wilk's Lambda (Λ) = .98; $F_{2,272} = 2.99$; $p=.05$, kısmi $\eta^2= .02$). Sonuç olarak H_{2b} reddedilmiştir.

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Bireyin Ailesinde Risk Grubunda Olan Kişinin Olup Olmamasına Göre Farklılaşması

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Depresyon Düzeylerinin Kişinin Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p
-------------------------------------	--	------	---------------	---	-----------------------------	--------------------------	---

Testi (Box's Test)								
.75	Covid-19	.42	Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Durumu	.97	4.49	2	272	.01
	Depresyon	.78						

Tablo 9'a bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .97; $F_{2,272} = 4.49$; $p=.01$, kısmi $\eta^2= .03$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 10'da ise bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 10: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Risk Grubu Kişinin Varlığı	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Evet	185	51.17	12.59	1	.01	.03
	Hayır	90	46.58	13.28			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında çevresinde Covid-19 tanısı alan birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ($\bar{x}=51.17$), etrafında tanı alan kişi olmayan katılımcıların düzeylerinden ($\bar{x}=46.58$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Çevresinde tanı alan birey olan ve olmayan katılımcıların depresyon düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{1c} kabul edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Kişinin Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği Testi (Box's Test)	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p	
.76	Covid-19	.42	Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Durumu	.97	3.89	2	272	.02
	Psikolojik Dayanıklılık	.22						

Tablo 11'e bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .97; $F_{2,272} = 3.89$; $p = .02$, kısmi $\eta^2 = .03$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 12'de bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 12: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Risk Grubu Kişinin Varlığı	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Evet	185	51.17	12.59	1	.01	.03
	Hayır	90	46.58	13.28			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında ailesinde risk grubunda bulunan birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ($\bar{x}=51.17$) etrafında tanı alan kişi olmayan katılımcıların düzeylerinden ($\bar{x}=46.58$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ailesinde risk grubu üye bulunan ve bulunmayan öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{2c} kabul edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Toplamda 275 öğrenciden elde edilen verilerle yapılan analizlere bakıldığında Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki; Covid-19 salgınına yönelik korku ile psikolojik dayanıklılık arasında ise negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, öğrencilerin Covid-19 salgınına yönelik korkularının arttıkça depresyon düzeylerinin de arttığını, fakat psikolojik dayanıklılıklarının azaldığını göstermektedir. Bireylerin Covid-19 salgınına yönelik korkularının arttıkça depresyon düzeylerinin de artmasının sebebi insanların, kendileri ya da yakınlarının salgın nedeniyle hastalanmalarından korkması ve bundan dolayı dış dünya ile fiziksel olarak daha az temas kurmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca depresyon düzeylerinin artmasının başka bir nedeni ise, salgın dolayısıyla kısıtlamak zorunda kaldıkları yaşam aktiviteleri veya normal hayatta kurdukları düzenin bir anda bozulmuş olması olabilir. Ellis, Dumas ve Forbes (2020), kişilerin salgın sürecinde arkadaşları ile daha çok sanal ortamda iletişime geçmelerinin onları Covid-19 salgınına yönelik stresten daha fazla depresyona girmelerine neden olduğunu tespit etmişlerdir. Fitzpatrick, Harris ve Drawve (2020), Covid-19 salgınına yönelik korkunun, bireylerin hem depresyon hem de anksiyete düzeylerini arttırdığını saptamışlardır. Katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korkularının arttıkça psikolojik dayanıklılıklarının azalması, tedbir amaçlı uygulanan sosyal izolasyonun psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz yönde etkilemesinden kaynaklanıyor olabilir.

İnsanların, korkularının arttıkça vakitlerinin çoğunu tedbir amaçlı evde geçirmesi kişilerle ilişkilerini olumsuz etkilemiş olabilir ve bu durum kişilerin psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkilemiş olabilir. Örneğin Bilge ve Bilge (2020), yaptığı araştırmada evde kalma süresi, can sıkıntısı ve evde kalmanın olumsuz etkisi ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif yönde bir ilişki bulmuştur. Labrauge ve De Los Santos (2020), Covid-19 anksiyetesi ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulmuştur. Tönbül (2020), Covid-19 salgını sonrası insanların düşüncelerindeki ve davranışlarındaki değişikliklerin bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını etkileyebileceğini tespit etmiştir.

Elde edilen bulgular, Covid-19 salgınına yönelik korku ve depresyon düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığını göstermektedir. Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon düzeylerine bakıldığında ise katılımcıların cinsiyetlerine göre Koronavirüs Fobisi Ölçeği'nden aldıkları puanlarda anlamlı bir farklılığın bulunmadığı, fakat Beck Depresyon Envanteri'nden alınan puan ortalamalarına bakıldığında ise kadınların ($\bar{x}=17.83$) erkeklerden ($\bar{x}=12.61$) daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Bu durumun sebebi kadınların ruhsal bozukluk yaşamaya daha yatkın olması olabilir. Keskin, Ünlüoğlu, Bilge ve Yenilmez (2013), sosyal, kültürel, ekonomik ve biyolojik gibi nedenlerden oluşan ruhsal bozuklukların kadınlarda daha yaygın olduğunu saptamışlardır. Yapılan araştırmalarda salgın sürecinde kadınların depresyon düzeylerin erkeklerden daha fazla olduğu görülmüştür (Bartoszek, Walkowiak, Bartoszek ve Kardas, 2020; Ellis, Dumas ve Forbes 2020; Fitzpatrick, Harris ve Drawve, 2020; Zhao, Kong, Aung, Yuasa ve Nam, 2020). Ancak alanyazında depresyon puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılaşmadığını rapor eden çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Ahmed ve diğerleri (2020), Covid-19 salgını ile ilgili psikolojik sorunları incelemek amaçlı yürüttüğü çalışmada kadınların ve erkeklerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuşlardır. Alanyazında bulunan araştırma bulgularının birbirleriyle çelişmesinin sebebi, çalışmalara katılan örneklem grubunun farklılığı veya sayısının miktarı, bireylerin önceden depresyon öyküsünün olup olmaması veya araştırmanın yapıldığı dönemde salgının yaygınlık derecesi veya o dönemde alınan tedbirlerin farklılığı olabilir. Çünkü salgının gidişatına göre farklı tedbirler alınmıştır ve bu durum çalışmalara katılan farklı örneklem gruplarını farklı düzeylerde etkilemiş olabilir. Bunun yanı sıra bulgular Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığını göstermektedir. Alanyazında bu sonucu destekleyen çalışmalar bulunmakla beraber (Bozdağ, 2020; Çetin ve Anuk, 2020) Covid-19 salgınına yönelik korku ile psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığını rapor eden araştırmalar da bulunmaktadır (Artan, Atak, Karaman ve Cebeci, 2020; Kul, Demir ve Katmer, 2020; Yazıcı Çelebi, 2020). Bulguların birbiriyle çelişmesinin sebebi farklı araştırmalara katılan bireylerin salgının getirmiş olduğu olumsuz şart ve durumlarla baş etme düzeylerinin farklılaşmasından kaynaklanıyor olabilir. Benzer şekilde salgın sürecinin farklı zamanlarında yapılan araştırmalar bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını farklı etkilemiş olabilir. Salgın döneminin uzun bir zamana yayılmasıyla beraber bireylerin psikolojik dayanıklılıkları giderek zayıflamış olabilir.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulguya göre, Covid-19 salgınına yönelik korku ve depresyon düzeylerinin katılımcının çevresinde Covid-19 tanısı almış kişinin olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Puanlara bakıldığında çevresinde tanı almış birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ($\bar{x}=52.37$), çevresinde tanı alan birey olmayanlara ($\bar{x}=48.65$) oranla daha yüksektir. Bu durumun sebebi çevresinde tanı almış kişi olan bireylerin salgınla ilgili daha fazla bilgi arayışına girmesi, edindiği bilgilerden dolayı korkuyor olması ve tanı almış kişilerin hastalığı geçirene kadar yaşadıkları sağlık sorunlarını bilmeleri nedeni ile olabilir. Mertens, Gerritsen, Duijndam, Saleminck ve Engelhard (2020), Covid-19 salgınına yönelik korkunun, sosyal medya, arkadaş aile vb. kişiler, haber siteleri gibi yerlerden bilgi alma değişkenine göre anlamlı farklılaştığını tespit etmişlerdir. Yapılan araştırmalara göre katılımcıların sevdiği ya da tanıdığı birinin Covid-19 tanısı almış olmasına göre depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (Cao ve diğerleri, 2020; Hyland ve diğerleri, 2020; Rodriguez-Rey, Garrido-Hernansaiz ve Collado, 2020). Bunun yanı sıra alanyazında depresyon puanlarının, çevresinde Covid-19 tanısı almış birey olup olmama değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığını ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Ying ve diğerleri (2020), aile ve arkadaşlarında Covid-19 tanısı alıp almama durumuna göre depresyon düzeyinin anlamlı farklılaşmadığını tespit etmişlerdir. Öte yandan elde edilen bulgularda Covid-19 salgınına yönelik korku ile psikolojik dayanıklılık düzeylerinin, katılımcının çevresinde Covid-19 tanısı almış kişinin olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Alanyazında bu sonucu destekleyen çalışmalar bulunmakla beraber (Bozdağ, 2020; Tönbül, 2020) Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık düzeylerin katılımcının çevresinde Covid-19 tanısı almış kişinin olup olmamasına göre farklılaştığını rapor eden araştırmalar da bulunmaktadır (Çetin ve Anuk, 2020). Benzer şekilde bu araştırmada elde edilen bulgular ile alanyazında bulunan farklı araştırma bulguların birbirleri ile çelişmesinin pek çok farklı nedeni bulunabilir. Örneklem sayısının azlığı, örneklem grubunun farklılığı, salgının zaman içindeki gidişatı gibi etkenler farklı sonuçlar elde edilmesine neden olmuş olabilir.

Son olarak Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon düzeylerini ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin katılımcının ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmama değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ailesinde risk grubunda birey olup olmama değişkenine göre anlamlı farklılaştığı fakat depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bu değişkene göre anlamlı farklılaşmadığı görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında ailesinde risk grubunda olan birey/bireyler olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ($\bar{x}=51.17$), ailesinde risk grubunda bulunan birey olmayan katılımcılara ($\bar{x}=46.58$) oranla daha yüksektir. Ailesinde risk grubu olan katılımcıların korku düzeylerinin daha yüksek olmasının sebebi, olası bir enfekte olma durumunda aile üyelerini kaybetme olasılığının daha fazla olmasından korkma olabilir. Nitekim yapılan araştırmalarda aile üyesinde Covid-19 tanısı alan bireylerin

korkularının daha yüksek olduğu ve bu korkuların strese dayalı bozuklukları ve intihar eğilimini arttırdığı görülmüştür (Lieberman ve Olfson, 2020; Sher, 2019). Katılımcıların ailede risk grubunda olan birey/bireyler olup olmama durumuna göre depresyon düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Fakat alanyazında depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda olan bireylerin olup olmamasına göre anlamlı farklılık gösterdiği çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Ying ve diğerleri (2020), belirli hastanelerde çalışan sağlık personellerinin en yakın akrabalarından oluşan bir örnekleme bir çalışma yürütmüşlerdir ve aynı hastanede çalışan sağlık çalışanlarının depresyon ve kaygı düzeyleri ile bir karşılaştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre sağlık çalışanı akrabası olan kişilerin sağlık çalışanlarına göre depresyon ve kaygı geliştirme olasılıkları daha yüksektir. Katılımcıların ailede risk grubunda olan birey/bireyler olup olmama durumuna göre psikolojik dayanıklılık düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Tönbül (2020), yürüttüğü çalışmasında ailesinde risk altında olan ve olmayan bireyler arasında psikolojik dayanıklılık açısından anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Türkiye’de 2020 yılının Mart ayında başlayan ve etkisini halen sürdüren Covid-19 salgını insanların hem fiziksel sağlığını hem de ruhsal sağlıklarını etkilemektedir. Dünyada daha önce yaşanmış olan küresel salgınların ve salgından korunmak amaçlı alınan önlemlerin insanların ruhsal durumlarını etkiledikleri yapılan araştırmalarda görülmektedir (Chan ve Huak, 2004; Lee, Kang, Cho, Kim ve Park, 2018; Liu ve diğerleri, 2012; Main, Zhou, Ma, Luecken ve Liu, 2011; Matsuiishi ve diğerleri, 2012; Tam, Pang, Lam ve Chiu, 2004). Bu kapsamda salgından dolayı günlük yaşamlarında büyük değişimler olan üniversite öğrencilerinin ruhsal durumlarını belirlemek amaçlanmış ve bu amaçla üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen bulgular, salgına karşı geliştirdikleri fobinin öğrencilerin hem depresyon düzeylerinde hem de psikolojik dayanıklılık düzeylerinde etkisinin olduğunu göstermektedir.

Öneriler

Salgın sürecinde üniversite öğrencilerine erişimin zor olması nedeni ile bu araştırma ancak 275 üniversite öğrencisi ile yürütülmüştür. Bu da araştırmanın en önemli sınırlılıklarından birisidir. Bu nedenle çalışma örneklem sayısı artırılarak yeniden yapılabilir. Çalışma Covid-19 salgını bittikten sonra da tekrar edilerek üniversite öğrencilerin korku, depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerine bakılabilir. Böylece alanyazın ile karşılaştırılma yapılarak insanların salgın sürecinden nasıl etkilendikleri belirlenebilir. Bunun yanı sıra çalışma kapsamında incelenen ve bağımsız değişkenler olan *cinsiyet*, *çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumu* ve *ailesinde risk grubunda bireyin olup olmama durumu* değişkenlerine Covid-19 tanısı alıp almama durumu, herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumu gibi değişkenler de eklenebilir. Ayrıca temel değişkenler olan *Covid-19 salgınına yönelik korku*, *depresyon* ve *psikolojik dayanıklılık* değişkenlerine kaygı ve yalnızlık gibi değişkenler eklenebilir. Son olarak Covid-19 salgını sonrası üniversite öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini yükseltmek

amacı ile grup rehberliği, psiko- eğitim programları hazırlanarak gönüllü öğrencilerin katılımları sağlanabilir.

Kaynakça

- Acar, K., Mor, A., Baynaz, K. ve Arslanoğlu, E. (2020). An Investigation on Anxiety States of Students in Faculty of Sport Sciences During COVID-19. *International Journal of Disabilities Sports and Health Science*, 3(1), 66-73.
- Ahmed, M. Z., Ahmed, O., Aibao, Z., Hanbin, S., Siyu, L. ve Ahmad, A. (2020). Epidemic of COVID-19 in China and associated Psychological Problems. *Asian Journal of Psychiatry*, 51, 1-7.
- Ansseau, M., Dierick, M., Buntinx, F., Cnockaert, P., De Smedt, J., Van Den Haute, M. ve Vander Mijnsbrugge, D. (2004). High Prevalence of Mental Disorders in Primary Care. *J Affect Disord*, 78, 49-55.
- Arpacı, İ., Karataş, K. ve Baloğlu, M. (2020). The Development and Initial Tests for the Psychometric Properties of the COVID-19 Phobia Scale (C19P-S). *Personality and Individual Differences*, 164, 1-6.
- Artan, T., Atak, I., Karaman, M. ve Cebeci, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgınında Sosyodemografik Özellikler, Psikolojik Sağlık ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Turkish Studies*, 15(6), 79-94.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-5*. Washington: American Psychiatric Publishing.
- Bahadır, E. (2009). Sağlıkla İlgili Fakültelerde Eğitime Başlayan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık Düzeyleri. Hacettepe Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bartoszek, A., Walkowiak, D., Bartoszek, A. ve Kardas, G. (2020). Mental Well-Being (Depression, Loneliness, Insomnia, Daily Life Fatigue) during COVID-19 Related Home-Confinement—A Study from Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 1-12.
- Basım, H. N. ve Çetin, F. (2011). Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 104-114.
- Bilge, Y. ve Bilge, Y. (2020). Koronavirüs Salgını ve Sosyal İzolasyonun Psikolojik Semptomlar Üzerindeki Etkilerinin Psikolojik Sağlık ve Stresle Baş Etme Tarzları Açısından İncelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(Ek 1), 38-51.
- Bonanno, G. A., Ho, S. M., Chan, J. C., Kwong, R. S., Cheung, C. K., Wong, C. P. ve Wong, V. C. (2008). Psychological Resilience and Dysfunction Among Hospitalized Survivors of the SARS Epidemic in Hong Kong: A Latent Class Approach. *Health Psychology*, 27(5), 659-667.

- Bozdağ, F. (2020). Pandemi Sürecinde Psikolojik Sağlık. *Turkish Studies*, 15(6), 247-257.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Şekercioglu, G. (2011). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Candaş, D. (2004). 20. Yüzyıla Damgasını Vuran Salgın Hastalıklar. *Bilim Teknik Dergisi*(436), 66-69.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. ve Zheng, J. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Epidemic on College Students in China. *Psychiatry Research*, 287, 1-5.
- Chakraborty, K. ve Chatterjee, M. (2020). Psychological Impact of COVID-19 Pandemic on General Population in West Bengal: A Cross-Sectional Study. *Indian Journal of Psychiatry*, 62(3), 266-272.
- Chan, A. O. ve Huak, C. Y. (2004). Psychological Impact of the 2003 Severe Acute Respiratory Syndrome Outbreak on Health Care Workers in a Medium Size Regional General Hospital in Singapore. *Occup Med (Lond)*, 54(3), 190-196.
- Çiçek, B. ve Almalı, V. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kaygı Öz-yeterlilik ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Özel Sektör ve Kamu Çalışanları Karşılaştırması. *Turkish Studies*, 15(4), 241-260.
- Çıtak, Ş. ve Pekdemir, Ü. (2020). An Analysis on Sleep Habits and Generalized Anxiety Levels of Individuals during the COVID-19. *Journal of Family, Counseling and Education*, 5(1), 60-73.
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal of Happiness ve Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Dönmez, L. ve Dedeoğlu, N. (1996). Ahatlı Sağlık Ocağında Ruhsal Hastalıkların Görüntüsü, Tanınması, Tedavi ve Sevki. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 10, 76-85.
- Dönmez, L. Dedeoğlu, N. ve Özcan, E. (2000). Sağlık Ocaklarına Başvuranlarda Ruhsal Bozukluklar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 11(3), 198-203.
- Ellis, W. E., Dumas, T. M. ve Forbes, L. M. (2020). Physically Isolated but Socially Connected: Psychological Adjustment and Stress Among Adolescents During the Initial COVID-19 Crisis. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 52(3), 177-187.
- Fitzpatrick, K. M., Harris, C. ve Drawve, G. (2020). Fear of COVID-19 and the Mental Health Consequences in America. *American Psychological Association*, 12(1), 17-21.
- Gizir, C. A. (2004). Academic Resilience: An Investigation Of Protective Factors Contributing to The Academic Achievement Of Eighth Grade Students in

- Poverty. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Doktora Tezi.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Goldberg, D. (2010). The Detection and Treatment of Depression in the Physically Ill. *World Psychiatry*, 9(1), 16-20.
- Göksu, Ö. ve Kumcağız, H. (2020). Covid-19 Salgınında Bireylerde Algılanan Stres Düzeyi ve Kaygı Düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 463-479.
- Güler, D. (2006). Mastalji, Yaşam Kalitesi ve Depresyon. Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği, Uzmanlık Tezi.
- Hawryluck, L., Gold, W. L., Robinson, S., Pogorski, S., Galea, S. ve Styra, R. (2004). SARS Control and Psychological Effects of Quarantine Toronto, Canada. *Emerging Infectious Diseases*, 10(7), 1206-1212.
- Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanterinin Üniversite Öğrencileri İçin Geçerliliği, Güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 3-13.
- Hyland, P., Shevlin, M., McBride, O., Murphy, J., Karatzias, T., Bentall, R. P., Martinez, A. ve Vallieres, F. (2020). Anxiety and Depression in the Republic of Ireland During the COVID-19 Pandemic. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 142, 249-256.
- Karacaoğlu, K. ve Köktaş, G. (2016). Psikolojik Dayanıklılık ve Psikolojik İyi Olma İlişkisinde İyimsizliğin Aracı Rolü: Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*, 3(2), 119-127.
- Keskin, A., Ünlüoğlu, İ., Bilge, U. ve Yenilmez, Ç. (2013). The Prevalence of Psychiatric Disorders Distribution of Subjects Gender and its Relationship with Psychiatric Help-Seeking. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 50, 344-351.
- Kırık, A. M. ve Özkoçak, V. (2020). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Sosyal Medya ve Yeni Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(45), 133-154.
- Knowles, H. E. (1993). The Experience of Infectious Patients in Isolation. *Nursing Times*, 89(30), 53-56.
- Koç Yıldırım, P., Yıldırım, E., Otrar, M. ve Şirin, A. (2015). Ergenlerde Psikolojik Dayanıklılık ile Benlik Kurgusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 42, 277-297.
- Kowacs, F., Socal, M. P., Ziomkowski, S. C., Borges-Neto, V. F., Toniolo, D. P., Francesconi, C. R. ve Chaves, M. L. (2003). Symptoms of Depression and

- Anxiety and Screening for Mental Disorders in Migrainous Patients. *Cephalgia*, 23(2), 79-89.
- Kul, A., Demir, R. ve Katmer, A. N. (2020). Covid-19 Salgını Döneminde Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Yaşam Anlamı. *Turkish Studies*, 15(6), 695-719.
- Labrague, L. J. ve De Los Santos, J. A. (2020). COVID-19 Anxiety Among Front-Line Nurses: Predictive Role of Organisational Support, Personal Resilience and Social Support. *J Nursing Management*, 28, 1653-1661.
- Lazarus, R. S. (1993). From Psychological Stress to the Emotions: A History of Changing Outlooks. *Annu. Rev. Psychol.*, 44, 1-21.
- Lee, S. M., Kang, W. S., Cho, A.-R., Kim, T. ve Park, J. K. (2018). Psychological Impact of the 2015 MERS Outbreak on Hospital Workers and Quarantined Hemodialysis Patients. *Comprehensive Psychiatry*, 87, 123-127.
- Levent, D. ve Dedeoğlu, N. (1996). Ahatlı Sağlık Ocağında Ruhsal Hastalıkların Görüntüsü, Tanınması, Tedavi ve Sevki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 10, 76-85.
- Lewis, A. M., Gammon, J. ve Hosein, I. (1999). The Pros and Cons of Isolation and Containment. *Journal of Hospital Infection*, 43(1), 19-23.
- Lieberman, J. A. ve Olfson, M. (2020). Meeting the Mental Health Challenge of the COVID-19 Pandemic. *Psychiatric Times*: Erişim adresi: <https://www.psychiatrictimes.com/view/meeting-mental-health-challenge-covid-19-pandemic>
- Linzer, M., Spitzer, R., Kroenke, K., Williams, J., Hahn, S., Brody, D. ve DeGruy, F. (1996). Gender, Quality of Life, and Mental Disorders in Primary Care: Results From the PRIME-MD 1000 Study. *Am J Med*, 101(5), 526-533.
- Liu, X., Kakade, M., Fuller, C. J., Fan, B., Fang, Y., Kong, J., Guan, Z. ve Wu, P. (2012). Depression After Exposure to Stressful Events: Lessons Learned From the Severe Acute Respiratory Syndrome Epidemic. *Compr Psychiatry*, 53(1), 15-23.
- Main, A., Zhou, Q., Ma, Y., Luecken, L. J. ve Liu, X. (2011). Relations of SARS-Related Stressors and Coping to Chinese College Students' Psychological Adjustment During the 2003 Beijing SARS Epidemic. *Journal of Counseling Psychologist*, 58(3), 410-423.
- Masten, A. S. ve Reed, M.-G. J. (2002). Resilience in Development. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Ed.), *Handbook of Positive Psychology* (s. 74-88) içinde. New York: Oxford University Press.
- Matsuishi, K., Kawazoe, A., Imai, H., Ito, A., Mouri, K., Kitamura, N., Miyake, K., Mino, K., Isobe, M., Takamiya, S., Hitokoto, H. ve Mita, T. (2012).

- Psychological Impact of the Pandemic (H1N1) 2009 on General Hospital Workers in Kobe. *Psychiatry Clin Neurosci*, 66(4), 353-360.
- Maunder, R., Hunter, J., Vincent, L., Bennet, J., Peladeau, N., Leszcz, M., Sadavoy, J., Verhaeghe, L. M., Steinberg, R. ve Mazzuli, T. (2003). The Immediate Psychological and Occupational Impact of the 2003 SARS Outbreak in a Teaching Hospital. *CMAJ*, 168(10), 1245-1251.
- Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E. ve Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an Online Study Conducted in March 2020. *Journal of Anxiety Disorders*, 74, 1-8.
- Naeem, F., Irfan, M. ve Javed, A. (2020). Coping With COVID-19: Urgent Need For Building Resilience Through Cognitive Behaviour Therapy. *KMUJ*, 12(1), 1-3.
- Odrizola-González, P., Planchuelo-Gómez, Á., Iruetia, M. J. ve Luis-García, R. d. (2020). Psychological Effects of the COVID-19 Outbreak and Lockdown Among Students and Workers of a Spanish University. *Psychiatry Research*, 1-8.
- Öğülmüş, S. (2001). Bir Kişilik Özelliği Olarak Yılmazlık. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu (s. 327-340). Ankara: Unicef.
- Rawson, H. E., Bloomer, K. ve Amanda, K. (1994). Stress, Anxiety, Depression and Physical Illness in College Students. *The Journal of Genetic Psychology*, 155(3), 321-330.
- Reynolds, D. L., Garay, J., Deamond, S. L., Moran, M. K., Gold, W. ve Styra, R. (2008). Understanding, Compliance and Psychological Impact of the SARS Quarantine Experience. *Epidemiol. Infect.*(136), 997-1007.
- Riley, J. R. ve Masten, A. S. (2005). Resilience in Context. R. D. Peters, B. Leadbeater ve R. J. McMahon (Ed.). *Resilience in Children, Families and Communities Linking Context to Practice and Policy* (s. 13-26) içinde. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Rodriguez-Rey, R., Garrido-Hernansaiz, H. ve Collado, S. (2020). Psychological Impact and Associated Factors During the Initial Stage of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic Among the General Population in Spain. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-23.
- Salgınlar Listesi (2020, 15 Temmuz). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Salgınlar_listesi
- Savrun, B. M. (1999). Depresyonun Tanımı ve Epidemiyolojisi. Depresyon, Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller Sempozyumu, (s. 11-17). İstanbul.
- Sher, L. (2019). Resilience as a Focus of Suicide Research and Prevention. *ACTA Psychiatrica Scandinavica*, 140, 169-180.

- Tabachnick, B. ve Fidell, L. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson Education.
- Tam, C. W., Pang, E. P., Lam, L. C. ve Chiu, H. F. (2004). Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) in Hong Kong in 2003: Stress and Psychological Impact Among Frontline Healthcare Workers. *Psychological Medicine*, 34, 1197-1204.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Kendini Toparlama Gücünün İçsel Koruyucu Faktörlerle İlişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 297-306.
- The American Heritage Dictionary. (2020, 15 Temmuz). Erişim adresi: <https://ahdictionary.com/word/search.html?q=Resilience>
- Toraman, M. (2019). Beyaz Yakalılarda Duygudurum, Depresyon ve Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin Arasındaki İlişki, Beykent Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 159-174.
- Türkiye' de Covid-19 Pandemisi. (2020, Ağustos 17). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_COVID-19_pandemisi
- Uyar, T. (2014). Association Between Neurological, Dermatological and Psychological Disorders: Levels of Depression, Anxiety and Somatization Among Patients and Healthy Controls. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Yazıcı Çelebi, G. (2020). Covid 19 Salgınına İlişkin Tepkilerin Psikolojik Sağlık Açısından İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 471-483.
- Yıldırım, S. (2020). Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ying, Y., Ruan, L., Kong, F., Zhu, B., Ji, Y. ve Lou, Z. (2020). Mental Health Status Among Family Members of Health Care Workers in Ningbo, China, During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak: A Cross-Sectional Study. *BMC Psychiatry*, 20(379), 1-10.
- Zhao, B., Kong, F., Aung, M. N., Yuasa, M. ve Nam, E. W. (2020). Novel Coronavirus (COVID-19) Knowledge, Precaution Practice, and Associated Depression Symptoms among University Students in Korea, China, and Japan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 1-17.

Girişimci Üniversite Bağlamında Vakıf Üniversitelerine Bir Bakış ⁷

Burcu DEMİR⁸, B.Mert DEMİR⁹

Öz

Araştırma Makalesi

2000’li yıllar ile Türkiye’de vakıf üniversitelerinin sayısı hızla artmaya başlamıştır. Bu yıllar hem dünyada hem de Türkiye’de üniversitelerin, girişimcilik misyonu altında yaptıkları faaliyetlerin piyasa ekonomisi öncelikli olmasının dönüşümünün başladığı yıllardır. Bu çalışmanın amacı, özellikle 1990 sonrası dünyada ve Türkiye’de yükseköğrenim sistemlerinde yaşanan yapısal dönüşümü ele alarak; vakıf üniversiteleri üzerinden girişimci üniversite kavramını, YÖK tarafından yayınlanan Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2020 raporu, YÖK tarafından yayınlanan Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu 2020, TÜBİTAK verileri, The World University Rankings 2021 ve QS World University Ranking 2021 ışığında tartışmaktır. Çalışmada öncelikle, dünyada üniversitelerin gelişimi tartışılacak ve modern üniversitelerin doğuşundan günümüze kadar ki üniversitelerin amaçlarının, yapılarının ve faaliyetlerinin dönüşümü ele alınacaktır. Daha sonra, aynı tartışma modern üniversitelerin kuruluşunun Avrupa’ya göre nispeten daha geç bir tarihte gerçekleştiği Türkiye üzerinden yürütülecektir. Sonrasında ise, yükseköğrenimdeki yapısal dönüşüm ele alınacak ve bu yapısal dönüşümün bir uzantısı olarak vakıf üniversitelerinin kurulması ve sayılarının artışı irdelenecektir. Son olarak ise, günümüzde faaliyet gösteren vakıf üniversiteleri, söz konusu raporlarda yer alan verilerinden yararlanılarak girişimci üniversite kapsamında değerlendirilecek ve çeşitli öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf Üniversiteleri, Girişimci Üniversite, Girişimcilik

Foundation Universities As A New Entrepreneurship Model

Abstract

Research Paper

The number of foundation universities in Turkey with the 2000s began to increase rapidly. These years are the years where entrepreneurship of their activities under the priority mission of being the start of the transformation of the market economy, in the universities in Turkey and in the world. The purpose of this study is to discuss the concept of entrepreneurial university through foundation universities in the light of the Higher Education Council 2020 report published by YOK, University Monitoring and Evaluation General Report 2020 published by YOK, TUBITAK’s data, The World University Rankings 2021 and QS World University Ranking 2021 in particular by addressing the structural transformation that took place after 1990 in the higher education system in Turkey and in the world. In this study, first of all, the development of universities in the world will be discussed and the transformation of the aims, structures and activities of the universities since the birth of modern universities will be addressed. Later, the same discussion will be carried out in Turkey where relatively a later date by the establishment of modern European universities. Afterwards, the structural transformation in higher education will be discussed and the foundation and increase in the number of foundation universities will be examined as an extension of this structural transformation. Terminally, the foundation universities operating today will be evaluated within the

⁷ Bu makale Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’nce 17-20 Ekim 2019 tarihinde düzenlenen 4.Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresinde tam metin olarak sunulan bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

⁸ İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, fbcolakoglu@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1034-9970

⁹ İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bmdemir@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8083-0172

scope of entrepreneurial university by using the data included in these reports and various suggestions will be presented.

Key Word: Foundation Universities, Entrepreneurial University, Entrepreneurship

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 04.05.2021

Kabul tarihi / Accepted 15.12.2021

Giriş

Yirminci yüzyılın son dönemi ile birlikte tüm dünyada bilgi ve bilgi üretimi önemli hale gelmiş ve gelişmiş ülkelerin bilgi toplumuna dönüşümleri başlamıştır. Bu süreç ile birlikte bilgi ekonomisi olarak adlandırılan yeni bir küresel ekonomik yapı meydana gelmiştir. Söz konusu yapıda insanların ekonomik durumları, bilgi ve eğitim seviyeleri ve ülkelerin rekabet gücü, beşeri ve sosyal sermayeleri ile ölçülür hale gelmiştir. Dolayısıyla, bilginin üretimi ve paylaşılması ile ilgili en önemli kurum olan üniversitelerden beklenti artmış ve üniversiteler toplumların ilgi odakları haline gelmiştir. Yükseköğretim kurumlarının ise bu beklentiyi karşılayabilmeleri için yeniden yapılanma süreci içine girmeleri zorunlu hale gelmiştir. Bunlarla birlikte küreselleşme, piyasa ekonomilerine geçiş ve özellikle hizmetlerin serbest dolaşımı yönündeki hızlı gelişmeler nedeniyle yükseköğretim, Birleşmiş Milletler, UNESCO, OECD, AB Komisyonu, Dünya Bankası ve hatta Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların da en çok önem verdiği ve üzerinde durdukları konulardan biri olmuştur (YÖK, 2007:13). Tüm dünyada büyük bir değişim yaratan küreselleşme üniversite yapılanmasında da önemli değişiklikler meydana getirdiği görülmektedir. Dünyada meydana gelen bu değişimin Türkiye’yi de etkilediği açıkça görülmektedir (Odabaşı, 2008: 371).

Üniversiteler, ülkelerin kalkınmalarını sağlayan, araştırma faaliyetlerinin gerçekleştirildiği en önemli kurumlardır. Günümüzde küreselleşme, rekabetin önemli ölçüde artış göstermesi, üniversitelere olan devlet desteğinin giderek azalması bundan dolayı da finansal anlamda sıkıntılar yaşanması gibi sebeplerle üniversitelerin yapıları, rolleri ve fonksiyonlarında önemli değişimlerin meydana geldiği görülmektedir (Çetin, 2007: 221). Üniversitelerin yaşadığı bu dönüşüm ile uzantılı olarak, devlet desteğinin azalmasına paralel bir şekilde girişimci üniversite olgusu sıklıkla daha fazla telaffuz edilir hale gelmiştir. Girişimci üniversite kendi kaynağını kendi yaratan, özel sektörle koordineli şekilde projeler gerçekleştiren, uygulamaya dönük bilimsel çalışmalarda bulunan yeni üniversite tipini ifade etmektedir. Özellikle devlet desteği ile değil de kurucu vakfın mal varlığı ile kurulan vakıf üniversiteleri sıklıkla kaynaklara erişmek için girişimci üniversite vurgusu yapmaktadır. Literatürde girişimci üniversite üzerine yapılan çalışmaların bazılarında sıklıkla girişimci üniversite dönüşümünün, üniversitelerin toplumu aydınlatma, bilim üretme misyonunu arka plana ittiğine ve üniversitelerin özel sektör prensipleri çerçevesinde yönetilmeye başlandığına dair eleştirilere yer verildiği görülmektedir.

1. Üniversitelerin Tarihi ve Girişimci Üniversite

Üniversite adı verilen kurumun tarihi 900 yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Geçen 900 yıl içerisinde üniversiteler; 1- Orta çağın Kilise Merkezli Üniversitesi, 2- Ulus Devletler Dünyasının Üniversitesi (Humbolt Üniversitesi), 3-Bilgi Toplumu Üniversitesi (Girişimci Üniversite) şeklinde sınıflandırılan yapısal dönüşüme uğramıştır (Kavili Arap, 2010: 4, Türel, 2004: 153). Söz konusu sınıflandırmadan kısaca bahsetmek gerekirse;

Orta Çağın Kilise Merkezli Üniversitesi; 11. yüzyılın sonlarına doğru başlayıp Aydınlanma Çağı'na kadar geçen sürede kurulan üniversitelerin temsil ettiği döneme denk gelmektedir. Bu dönemdeki üniversitelerin toplumun mesleki işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitim vererek, söz konusu ihtiyacı karşılama konusunda başarılı olduğu söylenebilmektedir (Gürüz, vd., 1994: 58).

Ulus Devletler Dünyasının Üniversitesi (Humbolt Üniversitesi); Rönesans sonrası kilisenin etkisinin azalmasıyla birlikte devletin etkisinin arttığı görülmektedir. Devlet etkisinin artması ile birlikte üniversitede verilecek derslerin ne olacağı sorusu gündeme gelmiş ve bölümler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu sayede dünyada ücretsiz, bilimsel bilgi üretmeye yönelik modern üniversiteler ortaya çıkmıştır (Çiftçi, 2010: 2).

Bilgi Toplumu Üniversitesi (Girişimci Üniversite); Bu tip üniversiteler 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmaya başlamışlardır. 1970'li yıllardan sonra ise daha belirgin karakteristik özellikler sergilemişlerdir (Türel, 2004: 154). Girişimci üniversiteler ile birlikte, üniversiteler bilgiye değil harekete yönelik bir hal almıştır. Bu dönemde kurulan üniversiteler endüstri kuruluşları ile ortak projeler yaparak üniversite anlayışının değişmesine sebep olmuşlardır (Çiftçi, 2010: 3). Yaşanan değişim ile üniversitelerden beklentiler de değişmiştir. Üniversitelerin sadece bilgi üretmeleri yetersiz hale gelmiş, ürettikleri bilgiyi kullanarak yeni kaynaklar yaratmaları gerekmiştir. Üniversitelerin geniş çaplı hizmet vermeyi hedeflemesiyle birlikte kendi finansal kaynaklarını da yaratmaları ihtiyacı doğmuştur (Ökmen & Bal, 2013: 71).

Tablo 1: Üniversitelerin Dönemsel Sınıflandırmasının Karşılaştırılması

	Orta Çağın Kilise Merkezli Üniversitesi	Ulus Devletler Dünyasının Üniversitesi (Humbolt Üniversitesi)	Bilgi Toplumu Üniversitesi (Girişimci Üniversite)
Hedef	Eğitim	Eğitim, Araştırma	Eğitim, Araştırma, Bilginin Kullanımı
Rol	Hakikati Savunmak	Doğayı Keşif	Değer Yaratma
Yöntem	Skolastik	Modern Bilim, Tek Bilim	Modern Bilim, Disiplinlerarası
Yaratılan	Profesyoneller	Profesyoneller, Bilim İnsanları	Profesyoneller, Bilim İnsanları, Girişimci
Yönelim	Evrensel	Ulusal	Küresel
Dil	Latince	Ulusal Diller	İngilizce
Örgütlenme	Fakülteler, Okullar	Fakülteler	Üniversite Enstitüleri
Yönetim	Şansöyle	Akademisyenler (Yarı Zamanlı)	Profesyonel

Kaynak: Bloomberg Businessweek Türkiye, 23-29 Mayıs 2010, 58, Akt, Çiftçi, 2010

Girişimci üniversitelerin üç temel anlama geldiği söylenebilmektedir (Röpke, 1998: 2);

- Üniversitenin kendisi, bir organizasyon olarak girişimci olabilir.
- Üniversite üyeleri (öğrenciler, akademisyenler, çalışanlar) birer girişimciye dönüşebilir.
- Üniversite ile çevrenin etkileşimi (üniversite ile bölge arasında oluşan ikili birlikteliği) girişimci yapılanmalar oluşturabilir.

Girişimci üniversite olmanın koşulu bu üç maddenin birbirine bağlı olmasıdır. Yani ikinci madde için birinci maddeye, üçüncü madde için ikinci maddenin gerçekleşmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüzde varlığını sürdüren girişimci üniversiteler, yönetim açısından önemli yenilikler meydana getirmiştir. Söz konusu modelde yönetim ile ilgili işlerin büyük kısmını rekabet, teknoloji transferi, finans ve diğer akademik birimlerle ilişkileri belirlemeye yönelik faaliyetler oluşturmaktadır (Özer, 2011: 92). Bu tip üniversitelerin hem akademisyenler hem de öğrenciler açısından düşünsel ve ticari girişimlerine destek veren kurumlar olduğu söylenebilmektedir (Odabaşı, 2008: 372). Girişimci üniversite, bilgi üretimi ve bilginin kullanımı konusunda geleneksel üniversitelerden farklılık göstermektedir. Bu tip üniversiteler bazı akademisyenler tarafından desteklenirken bazı akademisyenler tarafından önemli ölçüde eleştirilmektedir. Söz konusu eleştirilerin ana nedeni de üniversitelerin sanayi ile yapacakları işbirliklerinin üniversite kurumuna zarar vereceğini düşünmesidir. Mutlak para odaklı düşüncenin, üniversitelere olan saygıyı azaltabileceği düşünülmektedir (Ökmen & Bal, 2013: 71). Bu noktada Clark (2004); girişimci üniversitenin ticarileşme ile eş anlamlı olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Clark, 2004: 358). Buna rağmen mevcut durumda üniversitelerin ana misyonlarından uzaklaştıkları görülmektedir. Eğitim ve araştırmanın girişimciliğin ana misyonu olan “kar etmek” misyonun yaklaştığı söylenebilmektedir (Clark, 2004: 358). Aslan’ın 2010 yılında yaptığı çalışmasında; üniversitelerin, girişimci üniversite ile birlikte “akademik özgürlük” ve “bilimsel özerklik”ten uzaklaştıkları belirtilmektedir (Aslan, 2010: 183).

2. Türkiye’de Üniversitelerin Tarihi

Türkiye’de üniversitelerin tarihsel gelişimi incelendiğinde, Osmanlı döneminde ağırlıklı olarak Fransa etkisi göze çarparken, cumhuriyet ilanı ile birlikte özellikle Nazi zulmünden kaçan bilim insanlarının etkisiyle Almanya etkisi ağırlık kazanmış, sonrasında dünyadaki konjonktüre uygun olarak ABD etkisi hissedilmiştir. Literatürde sıklıkla üniversiteler cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönemde ele alınmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönem için Batı tarzı ilk üniversitenin açılış tarihine ilişkin olarak farklı görüşler olsa da, 1845’te açılışına karar verilen 1863 yılında halka açık olarak kimya, fizik, astronomi, coğrafya ve jeoloji gibi konularda verilen konferansların Darülfünun’un temellerini attığı ve Darülfünun’un

Batı tarzı ilk üniversite olduğu ağırlıklı olarak kabul edilmektedir. 1865 yılında Darülfünun binasının yanması sonucu eğitim durmuştur. 1870 yılında törenle kendi binasına kavuşan ve eğitime tekrar başlayan Darülfünun, literatürde yaygın bir şekilde Osmanlı'nın ilk üniversitesi olarak kabul görmektedir (Erdoğan, 2004: 4; Akyüz, 2006: 168). Literatürde yer alan başka bir görüşe göre ise 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı hız kazanan yenileşme hareketlerinin bir sonucu olarak kurulan Mühendishane-i Berr-i Hümayun, Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, Tıbbiye ve Harbiye Mektepleri de Batı tarzı yükseköğretiminin Osmanlı'daki başlangıç noktası ve örnekleri olarak kabul edilmektedir (Özarslan ve diğ., 1998: 39).

Defalarca çeşitli sebeplerle açılıp kapatılan Darülfünun 1932'ye kadar varlığını sürdürmüş, 1933'te üniversite reformu ile kapatılarak yerine Cumhuriyet ilkelerine uygun olarak tasarlanan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Tanilli, 1991: 378-380). Aynı yıllarda Nazi zulmünden kaçan Alman bilim insanlarının İstanbul Üniversite'sinde göreve başlaması ile yeni kurulan üniversite Humboldt modeli tarzında kurulmuştur (Tekeli, 2003: 137-138; Hatiboğlu, 1995: 96-101). 1946 yılında çıkartılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile üniversiteler "yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri" olarak tanımlanmıştır (RG: 18.06.1946: 6336). Bu yasa ile üniversitelerin tüzel kişiliği tanınmış, bilimsel ve yönetsel özerklik getirilmiştir. Ancak bu üniversitelerin tamamen özerk olduğu anlamına gelmemelidir (Gök, 1998: 76). 1961 yılında askeri müdahale sonucu hazırlanan yeni anayasa ile özerklik gerek üniversiteler gerekse TRT gibi kurumlar için anayasada yer almıştır. Bilimsel ve yönetsel özerklik artırılmış, Milli Eğitim Bakanlığı'nın üniversiteler üzerindeki yetkileri üniversiteler ve Üniversiteler Arası Kurul'a devredilmiştir (Hatiboğlu, 2000: 196-197; Gök, 1998: 76). 1973 yılında 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu ile üniversite tanımı ağırlıklı olarak öğretim üzerinden yapılmış, kanunun 3. maddesinde öğretimin milli değerleri öğretmek ve aşlamak hedefli olduğu ifade edilmiştir (RG: 07.07.1973:14587). Bu kanun ile birlikte üniversitelerin özerklikleri daraltılmıştır.

1980 yılında askeri müdahaleden sonra 1981 yılında çıkartılan 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu"nu ile birlikte, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı akademiler, yine Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim enstitüleri, iki yıllık Meslek Yüksek Okulları, konservatuarlar ve mektupla öğretim yapan YAYKUR tek çatı altında toplanarak, YÖK'ün çatısı altına girmiştir (YÖK Tarihçe, https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce_e.t.11.08.2019). Dönüşüm ve değişiklikler sadece YÖK'ün kurulması ile sınırlı kalmamış, Humbolt modeli üniversite örgütlenmesi yerine Girişimci üniversite eğitimi modeli benimsenmiş, yasal düzenlemeler ile üniversitelerin özerklikleri azalmıştır. Girişimci üniversite mantığına uygun olarak 1980 sonrasında hızlı bir şekilde kitle eğitimini sağlamak için üniversite sayısı artmış, üniversiteler ABD'deki üniversite sistemine benzer şekilde şirket benzeri çalışmaya başlamıştır. Üniversite yönetiminde modern işletmecilik teknikleri ağırlık kazanmış, neoliberal dönüşüm üniversiteleri de etkileyerek özel girişimcilik desteklenmiştir. Bunun sonucunda 1984 yılında açılan ilk vakıf üniversitesi olan Bilkent Üniversitesi ile birlikte vakıf üniversiteleri Türk

yükseköğretim sistemi üzerinde ciddi bir dönüşüm yaratmıştır. Kısa zamanda sayıları artmaya başlamış, 2000'lerle birlikte hız kazanmıştır. 2020 yılı itibariyle Türkiye'de bulunan 207 yükseköğretim kurumunun 78'ini vakıf yükseköğretim kurumları oluşturmaktadır. Devlet üniversiteleri ise daha fazla fona ve kaynaklara ulaşmak için özel sektörle sıkı bir işbirliği arayışına girmiştir. Kamunun görevi ise bu noktada özel girişime imkân sağlamak, kaynak aktarmak, düşünceleri sınırlandırmak ve gerektiğinde tasfiye yapmaya doğru dönüşmüştür (Timur, 2000: 351-353, 366).

3. Vakıf Üniversiteleri

Üniversite reformu ile 1933 yılında Cumhuriyet'in ilk üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşundan 1982 yılına kadar geçen sürede Türkiye'de 19 üniversite kurulmuştur. 1982'de bu sayı 27'ye çıkmış, 1992'de 53 olmuştur. 1992'den sonra vakıf üniversitelerinin sayıları artmış, 1994 yılında 3 olan vakıf üniversitesi sayısı 2006 yılında 24'e yükselmiştir. 2006 sonrasında ise pek çok vakıf ve devlet üniversitesi kurulmuştur (Günay & Günay, 2011). 2020 yılı itibariyle Türkiye'de bulunan 207 yükseköğretim kurumunun 129'u devlet üniversitesi, 74'si ise vakıf üniversitesidir. 4'ü ise vakıf meslek yüksekokuludur. 207 yükseköğretim kurumundan 4'ü henüz faaliyete başlamamıştır. (YÖK, 2020, Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu)

Türkiye'de vakıf üniversiteleri, Anayasa'nın 130.maddesine dayanarak kurulmaktadır. Anayasa'nın 130.maddesine göre, "Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir." Yine 130. Maddeye göre "Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, mali ve idari konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tabidir" (Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası). 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 101.maddesine göre vakıflar, "gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleri ile oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları" şeklinde tanımlanmaktadır. (RG: 08.12.2001: 24607.)

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ek 2. maddesine göre, "Vakıflar; kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla ve mali ve idari hususlar dışında, akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden bu Kanunda gösterilen esas ve usullere uymak kaydıyla, Yükseköğretim kurumları veya bunlara bağlı birimlerden birini veya birden fazlasını ya da bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın, ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda yüksek nitelikli işgücü yetiştirmek amacıyla, bu Kanun hükümleri çerçevesinde kalmak şartıyla meslek yüksekokulu kurabilir." hükmü yer almaktadır (RG: 18.06.2008: 5772).

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ek 6.maddesine göre, "Kurulacak yükseköğretim kurumu, vakıf tüzelkişiliği dışında ayrı bir tüzelkişiliğe sahip olur ve

bu kurumun gelirleri, geçici olarak dahi hiç bir suretle vakıf mamelekine veya hesaplarına intikal edemez.” (RG: 17.08.1983: 18140.)

Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 30.maddesine göre; “Vakıflar tarafından kurulmuş yükseköğretim kurumlarının giderlerine katkıda bulunmak amacıyla; bütçede yer alan ödenekle sınırlı olmak üzere, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunun müracaatı, Yükseköğretim Kurulunun görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığının teklifi üzerine Maliye Bakanlığınca Devlet yardımı yapılır.” Vakıf Yükseköğretim Kurum Yönetmeliği 28. maddesine göre, ise “Vakıflar kendilerine kazanç sağlamak amacı ile yükseköğretim kurumu kuramazlar. Kurmuş oldukları yükseköğretim kurumundan herhangi bir surette gelir, kazanç ve hak elde edemezler. Vakıf yükseköğretim kurumunun her çeşit gelirleri yükseköğretim kurumunda kalır ve geçici ya da dolaylı olarak dahi hiç bir surette vakıf mamelekine veya üçüncü şahıslara intikaletirilemez...Vakıf yükseköğretim kurumları kaynak aktarımı yapamaz...”(RG: 31.12.2005: 26040.) Bu maddeden anlaşılacağı gibi, vakıflar kazanç sağlamak amacıyla üniversite kuramayacakları gibi elde edilen gelirlerin üniversite bünyesinde eğitime yönelik kullanılması zorunludur.

2547 sayılı Kanuna ilave edilen ek maddelerle, “vakıf üniversitelerine “kamu tüzel kişiliği” de verilmektedir. Kısaca Türkiye’de yükseköğretim sistemi, kamu kesimi içerisinde, özel sektörün faaliyette bulunmasına izin verilen, ancak kamu ağırlıklı ve kamunun gözetim ve denetimine tabi karma bir yapı olarak tanımlanmaktadır” (Oğuz, Oktay, & Ayhan, 2001).

4. Vakıf Üniversiteleri Üzerine Tartışmalar

Üniversiteler kuruldukları dönemden beri üzerine tartışmaların yürütüldüğü, çağlar boyunca kilise, devlet ve çeşitli sosyal baskı gruplarının baskı altına almaya çalıştığı yapılardır. Üniversiteler bu baskılar karşısında etik ve bilimsel değerleri koruma, toplumsal taleplere cevap verme misyonundan vazgeçmeme savaşı vermektedir. Yükseköğrenimden artan beklentiler ve kaynak sorunları üniversitelerin bu baskılara karşı tutumunu değiştirmek zorunda bıraktığı gibi ayrıca üniversitenin rollerinde de önemli değişiklikler yaratmaktadır. Günümüz serbest piyasa koşullarının ve onun uzantılarının etkisi altında kalan üniversiteler, faaliyetlerini piyasa koşulları altında sürdürmek ve iş piyasası ile uyumlu hale gelmek, iş piyasasının talep ettiği fakülte ve bölümleri açarak, iş piyasasına dönük eğitim vermek ve iş piyasasının gereksinimlerini karşılamak için değişmek zorundadır. Bunun sonucu olarak üniversiteler, bilimsel araştırma ve geliştirme rolü göz ardı edilerek, mesleki eğitim veren yapılara dönüşme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır (Balyer ve Gündüz, 2011: 71). Literatürde üniversitelerin piyasanın bir aktörü ve sermayenin ihtiyacına uygun proje yapan, araştırma konularını sanayi ihtiyaçlarına göre belirleyen, bunun dışında alanlardan kaynakları kısan, piyasaya eleman yetiştiren kurumlar haline geldiğini, bilimsel araştırmalarını sadece uygulamaya dönük alanlarla sınırlandırıldığını ve kar-zarar bilançolarına dayalı olarak yürüten şirketvari yapılara dönüştüğü endişesini taşıyan çalışmalar bulunmaktadır. Üniversitenin bir parçalanma ve kimlik kaybı yaşadığını, üniversitenin toplumu

aydınlatıcı amacını yitirip toplum ile bağlarının kopmaya başladığı endişesi literatürde artan şekilde dile getirilmektedir (Balyer ve Gündüz, 2011: 77-78).

Üniversitelere yönelik bakışın değişimi ve üniversite sayılarının artışı beraberinde çeşitli müzminleşen problemleri getirmiştir. Şenses, üniversite sayısının hızlı artışının, üniversitelerde kaynak eksikliği sorununu beraberinde getirdiğini bunun sonucu olarak da üniversitelerin kaynaklara ulaşmak için üniversitelerin özerkliği ve akademik özgürlüklerden fedakârlık yaptığını ifade etmektedir (Şenses, 2007). Karakütük ve Özdemir ise Türkiye’de üniversite sayısının öğretim üyesi gereksinimine dikkat edilmeden hızlı bir şekilde attığını, bunun sonucunda yeni kurulan devlet ve vakıf üniversitelerinde öğretim elemanlarının ders yüklerinin fazlalığı ve bundan kaynaklı olarak eğitimdeki niteliksel problemlerden bahsetmektedir (Karakütük ve Özdemir, 2011). Acar’da benzer şekilde yeni kurulan üniversitelerin nitelikli öğretim elemanı eksikliğini, üniversitelerin başlıca problemlerinden olduğundan bahsetmektedir (Acar, 2012). Doğan’da yaptığı araştırmada benzer sonuçlara ulaşır. Yeni kurulan üniversitelerin kurumsallaşma ve nitelikli öğretim elemanı sorunu yaşadıklarını tespit etmiştir (Doğan, 2013). Kılınç ve diğerleri yaptıkları çalışmada yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyesi eksikliği, öğrenci sayısı fazlalığı, ders yükü ve fiziki imkan yetersizliklerinin temel sorunlar olduğunu tespit etmişlerdir (Kılınç vd., 2017).

Yukarıda bahsedilen dönüşümün bir uzantısı olarak Türk yükseköğretim yapısı da 1984 yılında kurulan ilk vakıf üniversitesi ile birlikte Amerikan modeline doğru bir dönüşüm yaşamış, bu kurumlarda Türk yükseköğrenim yapısı içerisinde önemli bir yer edinmiş ve mevcut yapıyı piyasa koşullarına uyumlaştırmada önemli bir misyon üstlenmiştir. Literatürde, yaşanan bu değişime karşı önemli tepkiler ve değişimin çelişkileri ile ilgili çalışmalar yer almaktadır. Balyer ve Gündüz Türkiye’de yükseköğrenim sisteminin gelişiminin üniversite sayısında yaşanan nicel artış olarak algılandığına ve herhangi bir altyapı oluşturulmadan ve yeterli öğretim üyesi yetiştirilmeden hızlı bir şekilde üniversite sayısının arttığına ancak bunun yükseköğrenim sisteminde niteliksel bir gelişme doğurmadığına işaret etmektedir (Balyer ve Gündüz, 2011: 74).

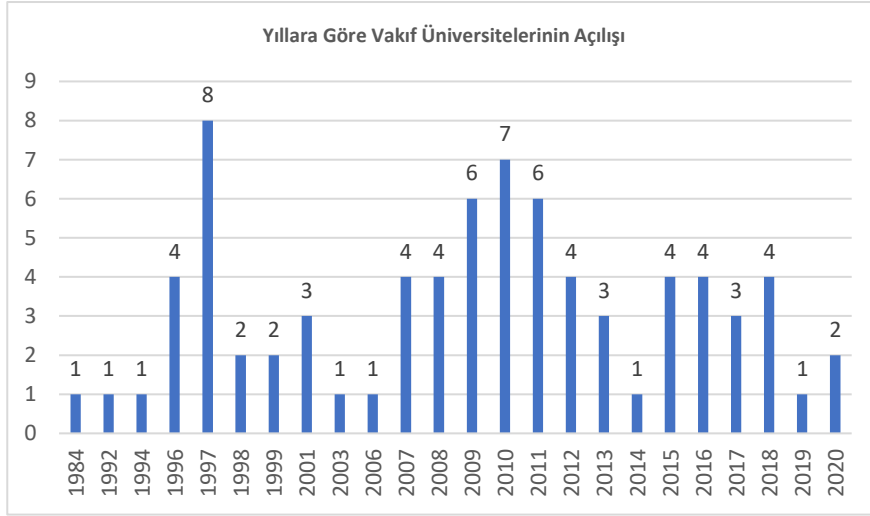
Balyer ve Gündüz’ün çalışmasında vakıf üniversitelerinin kuruluşunun hayırseverlik ve yükseköğrenimi geliştirmek amacı taşımadığını, bilakis vakıf üniversitelerinin kar gibi amaçlar ile kurulduğunu ve YÖK’ün de bunun zeminini yarattığını ve bunun yükseköğretimin özelleştirilmesi olduğunu ilişkin çeşitli iddialar da dile getirilmektedir (Balyer ve Gündüz, 2011: 74-75). Vakıf üniversitelerine ilişkin bir diğer eleştiri ise vakıf üniversitelerinin öğretim üyesi yetiştirme politikalarının olmamasıdır. Bunun yerine vakıf üniversiteleri yetişmiş öğretim üyelerini yüksek ücretler ile transfer etme politikası ile devlete öğretim üyesi yetiştirmesi noktasında ekstra bir yük yüklemektedirler. Ayrıca kurucu vakıf tarafından belirlenen mütevelli heyetinin üniversite yönetiminde tek karar verici olması ve doğrudan doğruya bu kişilerin önerisi ile rektörlerin seçimi yerine alternatif yönetim önerileri ile vakıf üniversitelerindeki bazı sorunların çözülebileceği Gürüz ve diğerleri (1994), Mutlu (2000), TÜSİAD (2003) tarafından dile getirilmektedir.

5. Vakıf Üniversitelerinin Girişimci Üniversite Kapsamında Değerlendirilmesi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak literatür taraması ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda yerli ve yabancı bilimsel nitelikli kitaplar, dergiler ve yayımlanmış olan diğer eserlerdeki bilgilerden yararlanılmıştır. Vakıf üniversitesi ile ilgili elde edilen bilgiler ise YÖK tarafından yayınlanan Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu 2020 ve Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2020 raporları, TÜBİTAK verileri, The World University Rankings 2021 ve QS World University Ranking 2021 ışığında karşılaştırmalı olarak, incelenmiş, değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

5.1. Vakıf Üniversitelerinin Kuruluş Yıllarına Göre Karşılaştırılması

Tablo 2: 1984 Sonrası Yıllara Göre Açılan Üniversite Sayıları

Kaynak: Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2020 raporu, YÖK, 2020, s. 8

1990'lı yılların başından itibaren yükseköğretimde de görülen küreselleşme ile tablo 2'de görüldüğü gibi üniversite ve öğrenci sayılarının arttığı buna bağlı olarak gelişen kamu kaynaklarının yetersizliği ile kurumların yeni kaynak bulma çabasına girdikleri görülmektedir. Söz konusu durum, bilim yuvası olarak görülen üniversitelerin birer "işletme", bilim üretmesi öngörülen öğrencilerin de "müşteri" olarak dönüşüme uğradığı bir sürece sebep olmuştur (Sakinç & Aybarç Bursalıoğlu, 2012, s. 93). Söz konusu durum birçok akademisyen tarafından eleştirilmektedir.

5.2. Vakıf Üniversitelerinin Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi Sıralamasında Yıllara Göre Karşılaştırılması

Tablo 3: TÜBİTAK – Türkiye'de Girişimci ve Yenilikçi Endeks Sıralamalarının

Karşılaştırılması 2012-2020 (Vakıf Üniversiteleri)

Üniversite	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	3	3	4	4	3	6	4	3	2
Sabancı Üniversitesi	1	2	2	1	1	1	3	2	4
Koç Üniversitesi	8	8	5	5	6	7	11	6	7
Özyeğin Üniversitesi	4	7	6	7	8	9	14	9	9
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	10	9	8	9	11	11	15	13	16
İstanbul Bilgi Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	-	29	29
Atılım Üniversitesi	26	20	17	26	19	13	26	24	30
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	-	-	-	-	-	41	42	27	31
İstanbul Medipol Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	29	31	34
Bahçeşehir Üniversitesi	18	24	27	36	36	43	44	45	35
Çankaya Üniversitesi	17	19	22	20	18	34	39	45	36
Yeditepe Üniversitesi	21	18	26	25	27	23	31	23	42
Yaşar Üniversitesi	-	-	-	-	39	29	38	49	43
Bezm-i Alem Vakıf Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	-	-	44
İstanbul Okan Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	-	38	47
İstanbul Kültür Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	-	-	50

Kaynak:<https://www.tubitak.gov.tr/kurumsal/politikalar/icerik-onceki-yillara-ait-siralamalar>, 28.04.2021

Tablo 4: TÜBİTAK- Türkiye’de Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeks Sıralaması – 2020 (Vakıf ve Devlet Üniversiteleri)

Sıralama	Üniversite	Toplam Puan	Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği	Ekonomik Katkı ve Ticarileşme
1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	81,9	12,6	35,2
=2	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	74,9	11,7	29,0
=2	İstanbul Teknik Üniversitesi	74,9	11,5	29,2
4	Sabancı Üniversitesi	73,6	9,8	26,7
5	Boğaziçi Üniversitesi	70,2	9,7	31,0
6	Yıldız Teknik Üniversitesi	67,9	9,4	28,1
7	Koç Üniversitesi	65,4	11,4	25,3
8	Gebze Teknik Üniversitesi	64,4	8,4	30,2
9	Özyeğin Üniversitesi	63,7	5,9	25,0
10	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	63,2	9,4	24,0
11	Ege Üniversitesi	60,7	9,2	23,8
12	Hacettepe Üniversitesi	60,6	11,5	23,8
13	Ankara Üniversitesi	57,9	9,8	26,2
14	İstanbul Üniversitesi	57,6	10,1	21,4
15	Erciyes Üniversitesi	56,8	7,6	29,5
16	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	55,5	5,4	23,8
17	Dokuz Eylül Üniversitesi	53,2	8,3	22,0
18	Gazi Üniversitesi	52,7	8,8	23,9

=19	Bursa Uludağ Üniversitesi	49,1	6,8	20,2
=19	Eskişehir Teknik Üniversitesi	49,1	5,1	21,7

Kaynak: <https://www.tubitak.gov.tr/kurumsal/politikalar/icerik-sonuclar>, 18.04.2021

TÜBİTAK'ın yayınladığı Türkiye'de Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeks Sıralamasında ilk 50'de Tablo 3'e bakıldığında 2012 yılından beri sürekli olarak yer alan sadece 9 vakıf üniversitesinin bulunduğu görülmektedir. Yıllara göre listeye farklı vakıf üniversiteleri dahil olup, listeden çıksa da 9 vakıf üniversitesinin listede sürekliliği söz konusudur. Tablo 4 göz önünde bulundurulduğunda ilk 20 içerisinde 5 vakıf üniversitesinin yer aldığı görülmektedir. Bu tablolardan çıkan sonuca göre; vakıf üniversitelerinin daha az bürokrasi ve daha hızlı karar verme avantajına karşı girişimci ve yenilikçi üniversite olma konusunda beklentilerin altında kaldığı görülmektedir.

5.3. Vakıf Üniversitelerinin Dünya Sıralamasındaki Yerlerine Göre Karşılaştırılması

Tablo 5: Times Higher Education The World University Rankings – Türkiye'deki Üniversitelerin Sıralaması

Dünya Sıralaması	Türkiye'deki Üniversiteler
401-500	Çankaya Üniversitesi
401-500	Koç Üniversitesi
501-600	Hacettepe Üniversitesi
501-600	Sabancı Üniversitesi
601-800	Bilkent Üniversitesi
601-800	Boğaziçi Üniversitesi
601-800	Özyeğin Üniversitesi
801-1000	İstanbul Üniversitesi
801-1000	İstanbul Teknik Üniversitesi
801-1000	Karabük Üniversitesi
801-1000	Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Kaynak: THE, World University Rankings 2021, <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/0/length/25/locations/TR/sort%20by/rank/sort%20order/asc/cols/scores>, 18.04.2021

Tablo 6: QS Dünya Sıralaması – Türkiye'deki Üniversiteler

QS Dünya Sıralaması	Türkiye'deki Üniversiteler
465	Koç Üniversitesi
521- 530	Sabancı Üniversitesi

551-560	Bilkent Üniversitesi
601-650	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
651-700	Boğaziçi Üniversitesi
751-800	İstanbul Teknik Üniversitesi
801-1000	Ankara Üniversitesi
801-1000	Hacettepe Üniversitesi
801-1000	İstanbul Üniversitesi

Kaynak: QS World University Rankings 2021, <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>, 18.04.2021

Times Higher Education The World University Rankings'e göre ilk 500'de Türkiye'den sadece 2 vakıf üniversitesi yer alırken, 501-1000 arasında ise sadece 9 üniversitenin yer aldığı ve bunların sadece 3'ünün vakıf üniversitesi olduğu görülmektedir. QS Dünya Sıralamasında ise ilk 500 içerisinde 1 vakıf üniversitesi yer almaktadır. 501-1000 arasında ise 2 vakıf üniversitesi ve 6 devlet üniversitesi yer almaktadır. Bu bağlamda nitelikli eğitim, araştırma, atıf, endüstri ile iş birliği ve uluslararası tanınırlık konusunda Türkiye'de vakıf üniversitelerinin dünya sıralamasında oldukça geride kaldığı söylenebilmektedir.

5.4. Türkiye'deki Üniversitelerin URAP (University Ranking By Academic Performance) Sıralamasında Dünya Üniversiteleri İçerisindeki Yerleri

Tablo 7: URAP Dünya Sıralamasında Türkiye'deki Üniversiteler

URAP Dünya Sıralaması	Türkiye'deki Üniversiteler
500	Hacettepe Üniversitesi
632	İstanbul Üniversitesi
725	İstanbul Teknik Üniversitesi
751	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
824	Ankara Üniversitesi
915	Ege Üniversitesi
924	Gazi Üniversitesi
960	Bilkent Üniversitesi
971	Dokuz Eylül Üniversitesi

Kaynak: URAP, https://www.urapcenter.org/Rankings/2020-2021/World_Ranking_2020-2021 24.04.2021

Yükseköğretim kurumlarının yayın, atıf, bilimsel proje gibi faaliyetler çerçevesinde değerlendiren ve sonuçlarını kamuoyu ile dönemsel olarak paylaşan

ODTÜ bünyesinde 2009 yılında kurulmuş olan URAP'ın 2020-2021 yılı raporuna bakıldığında dünya genelinde ilk 1000'de Türkiye'den sadece 1 vakıf üniversitesinin ve 8 devlet üniversitesinin yer aldığı görülmektedir. Tıpkı THE ve QS sıralamalarında olduğu gibi URAP sıralamalarında da Türkiye'deki üniversitelerin dünya geneline göre araştırma, yayın ve atıf konularında geride kaldığını söylemek mümkündür.

Sonuç

Özellikle 20.yüzyılın son çeyreğinde küreselleşmenin hız kazanması, bilgi toplumuna geçiş ve bilgi ekonomisi adı verilen küresel ekonomik yapının kurulması ile uygulanabilir bilginin önemi ülkeler ve endüstriler arası rekabette giderek değer kazanmıştır. Bunun sonucunda üniversitelerin üzerindeki beklentiler artmış ve yükseköğretimin yeniden yapılandırılması ve yaşanan değişimin gereksinimlerinin karşılanması üzerine tartışmalar artmıştır. Neoliberal politikaların tüm kesim ve sektörler üzerinde hakim hale gelmesiyle, üniversiteler üzerinde devlet desteği azalmış, üniversiteler kendi kaynaklarını yaratma ve kaynakalara ulaşma rekabetine girmişlerdir. Devlet desteğininin azalması ile üniversiteler, girişimci üniversite modeline doğru dönüşüm yaşamıştır. Girişimci üniversite özel sektörle koordineli şekilde projeler gerçekleştiren, kendi kaynağını kendi yaratan, uygulamaya dönük bilimsel çalışmalarda bulunan yeni üniversite tipini ifade etmektedir ve 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan küreselleşme ve değişimin bir sonucu aynı zamanda gerekliliğidir.

Bahsedilen dönüşüm Türkiye yükseköğretim sisteminde de rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'de vakıf üniversitelerinin açılması ile yükseköğretim sisteminde çok önemli değişiklikler yaşanmış, özel sektör uygulamaları akademik hayatın içine girmiştir. Özellikle devlet desteği ile değil de kurucu vakfın mal varlığı ile kurulan vakıf üniversiteleri, daha fazla kaynağa sahip olmak, fonlara ve kaynaklara erişmek için girişimci üniversite vurgusu yapmaktadır. Girişimci üniversite, bilgi üretimi ve bilginin kullanımı konusunda geleneksel üniversitelerden farklılık göstermektedir. Uygulamaya dönük, projelendirilebilir ve özel sektöründe dahil olduğu çalışmalar girişimci üniversitelerde öne çıkmaktadır.

Literatüde girişimci üniversite üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki, girişimci üniversitenin doğuşundan sonra içerdiği anlam değişime uğramıştır. Üreten üniversite algısı yerini, salt kaynaklara erişmeye çalışan ve bunu yaparken özel sektör uygulamalarını ve yönetim tarzını benimseyen, mensupalarını sürekli performans değerlendirmesine tabi tutan bir yapıya bırakmıştır. Üniversitelerin kaynaklara ulaşma uğruna etik ve bilimsel değerlerden taviz verdiği, toplumu aydınlatma misyonunun geri planda kaldığına dönük eleştiriler literatürde sıklıkla kendine yer bulmaktadır. Üniversitelerin neoliberal dönüşümle birlikte faaliyetlerini serbest piyasa koşulları altında sürdürmesi ve piyasa ile uyumlaşma, piyasanın taleplerini karşılama çabası üniversiteleri bilimsel araştırma yapan kurumlardan, mesleki eğitim veren ve uygulanabilir bilimsel bilgiler ile uğraşan kurumlar haline getirmiştir.

Literatürde 1980 sonrasında üniversite sayısının hızlı bir şekilde artmasının, vakıf üniversitelerine kolayca izin verilmesinin beraberinde pek çok soruna sebebiyet verdiğini gösteren çalışmalar Türkiye'nin hala yükseköğretim noktasında sıkıntılarını çözemediğini işaret etmektedir. Ders yükünün ağır olması, öğrenci sayısı fazlalığı, öğretim elemanı yetersizlikleri, bunlardan kaynaklı olarak eğitimin niteliğinde yaşanan düşüş, üniversitelerin kurumsallaşamaması sorunları literatürde sıklıkla kendine yer bulmaktadır. Bu sorunların derinleşmesinde vakıf üniversitelerinin de etkisi büyüktür. Vakıf üniversiteleri hazır yetişmiş öğretim üyelerini transfer ederek öğretim üyesi yetiştirme sürecinden yani zamandan tasarruf etmektedirler. Kurtay ve Duran'ın (2018) çeşitli vakıf üniversitelerinde gerçekleştirdikleri çalışmada vakıf üniversitelerinin araştırma görevlisi yetiştirme anlayışının olmadığı ve vakıf üniversitelerinde çalışmaktan en mutlu olan kişilerin devlet üniversitesinden emekli olan profesörlerin olduğu ortaya konmuştur. (Zayim-Kurtay & Duran, 2018). Buradan yola çıkarak denebilir ki; Türkiye'de vakıf üniversiteleri üzerine tartışmalar bölümünde de sıklıkla bahsedildiği gibi ağır ders yükü, öğretim elemanı yetersizliği gibi sebeplerle vakıf üniversitelerindeki öğretim üyelerinin akademik performansları devlet üniversitelerindeki akademik personele göre yayın yapma ve bilimsel doküman üretme noktasında geri kalmaktadır.

Vakıf üniversitelerinin öğretim üyesi yetiştirme politikasının olmaması, yetişmiş öğretim üyelerini yüksek ücretlerle transfer etmesi, devlet üniversiteleri üzerinde öğretim üyesi yetiştirme noktasında ekstra yük yüklemekte ve eğitimdeki niceliksel artışa karşın niteliksel düşüşün sebebi olmaktadır. 2019 yılı verilerine göre 78 üniversiteye bağlı 273 bölümde profesör, doçent veya doktor öğretim üyesi yer almamakta, bölümler öğretim üyeleri olmadan eğitim vermektedir. Bu bölümlerin toplam öğrenci kontenjanı 14 bin 421'dir. Türkiye genelinde bin 434 bölümde profesör ünvanına sahip öğretim üyesi yer almazken, 743 bölümde ise doçent ünvanına sahip öğretim üyesi dahi yer almamaktadır (akademikpersonel.org, 2019). Söz konusu rakamlardan görüleceği gibi üniversite sayısının artışı beraberinde eğitim kalitesi artışı değil, tam tersi üniversite eğitiminin niteliksel zarar görmesine sebep olmuştur.

Devlet üniversiteleri gibi doğrudan devlet tarafından fonlanmayan vakıf üniversiteleri için kaynak sıkıntısı oldukça önemlidir. Bunun için vakıf üniversiteleri girişimci üniversite, yenilikçi üniversite vurgusu yapıp bu alanlara dönük çalışmalarını teşvik etseler de istenen sonucu elde edememiş görünmektedirler. TÜBİTAK'ın yayınladığı Türkiye'de Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeks Sıralamasında ilk 50'de 2012 yılından beri sürekli olarak sadece 9 vakıf üniversitesi yer almaktadır. Bu sıralamadan anlaşılacağı gibi sıralamada sürekli kendine yer bulan ve arkasında önemli sermaye gruplarının desteği olan bir kaç vakıf üniversitesi hariç, vakıf üniversitelerinin devlet üniversitelerine karşı rekabet gücünün düşüklüğü göze çarpmakta ve girişimci üniversite vurguları sorgulanabilmektedir. Aynı şekilde THE ve QS tarafından yapılan dünya sıralamalarında da arkasında önemli sermaye gruplarının yer aldığı bir kaç vakıf üniversitesi dışında sıralamalarda ilk 500'de vakıf üniversiteleri kendilerine yer bulamamaktadır. Akademik performans

karşılaştırmalarında da URAP 2020-2021 sıralamasına göre, dünya genelinde ilk 1000'de Türkiye'den sadece 1 vakıf üniversitesinin ve 8 devlet üniversitesinin yer aldığı görülmektedir. Çalışmada yer alan veriler ışığında 2006'dan sonra vakıf üniversitesi sayısının hızla tırmanmaya başladığı görülmektedir. Bu niceliksel artışa karşın niteliksel olarak istenen artışın sağlanamaması beraberinde büyük sorunlar yaratmış ve vakıf üniversiteleri ve girişimci üniversiteye karşı eleştirileri beraberinde getirmiştir.

Araştırma her araştırmada olduğu gibi bazı sınırlılıklar içermektedir. Bunun başlıcası ikincil dökümanlardan elde edilen veriler ışığında vakıf üniversitelerinin değerlendirilmesidir. YÖK, THE, QS gibi kurumlardan elde edilen veriler geniş çerçeveyi görme ve makro bir bakış açısı ile değerlendirme imkanı sağlasa da her bir vakıf üniversitesinin öznel durumunu değerlendirme içerisine katmaya imkan vermemektedir. Burdan yola çıkarak THE, QS gibi sıralamalarda kendilerine Türkiye'deki diğer üniversitelere nazaran üst sıralarda yer bulan vakıf üniversiteleri ve diğer vakıf üniversiteleri özelinde karşılaştırmalı olarak mikro bakış açısı ile yapılacak çalışmalar vakıf üniversitelerinin kendi aralarındaki farklılıklarını ve girişimcilik noktasında ayrıştıkları noktaları ortaya çıkartabilir. Ayrıca vakıf ve devlet üniversiteleri arasında karşılaştırmalı olarak yapılacak çalışmalar da girişimci üniversite açısından bu üniversiteler arasında karşılaştırma yapma ve girişimci üniversite bakış açısının kurum içinde ne ölçüde benimsendiğini tespit etme imkanı yaratabilir.

Kaynakça

- Acar, M. (2012). Üniversitelerde Yeniden Yapılanmanın Aciliyeti ve Yeni Üniversitelerin Sorunları. *Eğitime Bakış*, 8(23), 21-27.
- Akademikpersonel.org:
<https://www.akademikpersonel.org/anasayfa/universitelerde-akademisyen-yok.html> , 2019.08.20
- Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi* (10 b.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aslan, G. (2010). Öğretim Üyelerinin Girişimci Üniversite ve Üniversite Sanayi İşbirliği Kavramlarına İlişkin Görüşleri. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* , (s. 179-185). Antalya.
- Balyer, A., & Gündüz, Y. (2011). Türk Yükseköğretim Yönetim Sisteminde Yök İle Yaşanan Paradigmatik Dönüşüm: Vakıf Üniversiteleri Çelişkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(31), 69-84.
- Clark, B. R. (2004). Delineating The Charactr Of The Entrepreneurial University. *Higher Education Policy*, 17(4), 355-370.
- Çetin, M. (2007). Bölgesel Kalkınma ve Girişimci Üniversiteler. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 217-238.

- Çiftçi, M. (2010). Girişimci Üniversite ve Üçüncü Kuşak Üniversiteler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(27).
- Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunları ve çözüm önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 108-116.
- Erdoğan, İ. (2004). *Yeni Bin Yıla Doğru Türk Eğitim Sistemi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gök, F. (1998). Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Sistemi ve Üniversiteler. *İktisat Dergisi*, 75-80.
- Günay, D., & Günay, A. (2011). 1933'den Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 1-22.
- Gürüz, K., Şuhubi, E., Şengör, A., Türker, K., & Yurtsever, E. (1994). *Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: TÜSİAD.
- Hatiboğlu, T. (2000). *Türkiye Üniversite Tarihi*. Ankara: Selvi Yayınları.
- Karakütük, K., & Özdemir, Y. (2011). Bilim insanı yetiştirme projesi (BİYEP) ve öğretim üyesi yetiştirme programının (ÖYP) değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36(161), 26-38.
- Kavili Arap, S. (2010). Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Kurulan Üniversiteler ve Kuruluş Gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 001-029.
- Kılınç, A. Ç., Çepni, O., Kılcan, B., & Palaz, T. (2017). Öğretim Üyelerinin Görüşlerine Göre Türkiye'de Yeni Kurulan Üniversitelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 282-293.
- Mutlu, L. (2000). *Yükseköğretimin Finansmanı: Yasal Düzenleme İçin Öneriler*. İstanbul: TÜSİAD.
- Odabaşı, Y. (2008). Meslektaş Girişimci Üniversite ve Yönetimi, Türk Üniversiteleri İçin Bir Model Önerisi. 2. *Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı*, 370-378.
- Oğuz, O., Oktay, A., & Ayhan, H. (2001). *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*. İstanbul: Serdar Eğitim Araştırma.
- Ökmen, M., & Bal, V. (2013). Üniversite Yönetimlerinin Girişimci Üniversite Kavramına İlişkin Görüşleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2), 70-81.
- Özaslan, İ., Korkmaz, E., Batıral, Ö. F., & Erkal, M. (1998). *Yükseköğrenim Kurumlarının Bölgearası Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- Özer, Y. E. (2011). Girişimci Üniversite Modeli ve Türkiye. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXX(2), 85-100.

- QS World University Rankings 2021, <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>, 18.04.2021
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete: 07.07.1973:14587
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete: 08.12.2001: 24607
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete: 17.08.1983: 18140
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete: 18.06.2008: 5772
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete: 31.12.2005: 26040
- Röpke, J. (1998). The Entrepreneurial University: Innovation, Academic Knowledge Creation and Regional Development in a Globalized Economy. https://pdfs.semanticscholar.org/a492/feccb37145329f4c0ce25a671de2f51c1a04.pdf?_ga=2.197741355.526386993.1566985935-1419169191.1566985935, 28.08.2019.
- Sakıncı, S., & Aybarç Bursalıoğlu, S. (2012). Yükseköğretimde Küresel Bir Değişim: Girişimci Üniversite Modeli. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(2), 92-99.
- Şenses, F. (2007). Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler. *Economic Research Center*. <http://erc.metu.edu.tr/en/system/files/menu/series07/0705.pdf>, 27.08.2019.
- Tanilli, S. (1991). *Uygurluk Tarihi* (6 b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Tekeli, İ. (2003). Dünya'da ve Türkiye'de Üniversite Üzerine Konuşmanın Değişik Yolları. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 123-143.
- THE, World University Rankings 2021, <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/0/length/25/locations/TR/sort%20by/rank/sort%20order/asc/cols/scores>, 18.04.2021
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- TÜBİTAK –<https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-onceki-yillara-ait-siralamalar>, 28.04.2021)
- TÜBİTAK-(<https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-sonuclar>, 18.04.2021)
- Türel, O. (2004). Türkiye'de Yükseköğretimin (Yeniden) Kurumsallaşması Üzerine Düşünceler. *Mülkiye Dergisi*, 151-180.
- TÜSİAD. (2003). *Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler*. İstanbul.

- URAP, https://www.urapcenter.org/Rankings/2020-2021/World_Ranking_2020-2021 24.04.2021
- YÖK, (2020). Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2020 raporu. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/vakif-yuksekogretim-kurumlari-2020-raporu.pdf> /10.04.2021
- YÖK, 2020, Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2021/universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu-2020.pdf>, 05.04.2021
- YÖK. (2007). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara: YÖK.
- YÖK. *YÖK Tarihçe*: <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce> , 11.08.2019.
- Zayım-Kurtay, M., & Duran, A. (2018). Vakıf Üniversitesinde Akademisyen Olmak: Rutinler ve Bu Rutinleri Etkileyen Faktörler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 18(4), 2518-2540.

Güney Kore Müzik Diplomasisi Aracı Olarak K-Pop ve BTS Grubu Örneği

Alptekin KESKİN¹⁰

Öz

Araştırma Makalesi

Müzik veya popüler müzik ürünleri günümüzde devletlerarası ilişkileri etkileyen veya farklı bir yöne sevk eden derecede önemli kültürel unsurlardır. Devletler, müziğin diplomasideki bu etkileyici pozisyonunu, ülkelerinin ekonomi politikasını güçlendirmek adına çeşitli şekillerde kullanmaktadır.

Müzik diplomasisi, günümüzde ülkelerin kullanmış olduğu kültürel diplomasi araçlarından birisidir. Güney Kore popüler kültür ürünlerinden biri olan K (Korean)-Pop, Güney Kore'nin son yıllarda diplomasi açısından etkili bir şekilde kullandığı ve ön plana çıkardığı araçlardır. Bu çalışmada Güney Kore müzik diplomasisi, K-Pop'un zirvesinde sayılabilecek olan BTS grubu örneğinden açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada BTS grubunun K-Pop özelinde günümüzde Güney Kore'yi uluslararası düzeyde temsil edebilecek nitelikte olan kültürel bir ürün haline geldiği üzerinde durulmuştur. BTS grubunun Güney Kore politik aktörlerince en üst düzey destek gördüğü, bu destek sayesinde ülkeyi yurtdışında sembolize eden en önemli kültürel figürlerden olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca K-Pop'un Güney Kore'de filmden müziğe, yemekten moda uzanan alanlarda ülkenin çekim gücünü artırıcı bir K-marka/K-stil oluşturma çabasının ve bu çabayı diplomasiye tahvil etme gayretinin yansımaları olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik diplomasisi, Güney Kore, K-Pop, BTS

K- Pop and BTS Group Example As A Means Of South Korean Music Diplomacy

Abstract

Research Paper

Music or popular music products are important cultural elements that affect interstate relations or lead them in a different direction. States use this impressive position of music in diplomacy in various ways in order to strengthen the political economy of their countries.

Music diplomacy is one of the cultural diplomacy tools used by countries today. K (Korean) -Pop, one of the products of South Korean popular culture, is one of the tools that South Korea has effectively used and brought to the fore in terms of diplomacy in recent years. In this study, South Korean music diplomacy is tried to be explained from the example of BTS, which can be considered at the top of K-Pop. In the study, it is emphasized that the BTS Group has become a cultural product in the K-Pop special, which can now represent South Korea at the international level. It is emphasized that the BTS group receive the highest level of support from South Korean political actors, and thanks to this support, it is one of the most important cultural figures that symbolize the country abroad. In addition, it has been revealed that K-Pop is a reflection of the effort to create a K-brand / K-style in South Korea, which increases the attractiveness of the country in areas ranging from movies to music, from food to fashion, and to the effort to transform this effort into diplomacy.

Key Words: Music, Music diplomacy, South Korea, K-Pop, BTS

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 15.05.2021

Kabul tarihi / Accepted 15.12.2021

¹⁰ İstanbul S. Zaim Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, keskinalptekin22@gmail.com, ORCID No: [0000-0001-9955-1803](https://orcid.org/0000-0001-9955-1803)

Giriş

Müziğin günümüzde bireyleri ve toplumları duygusal, fikirsel ve kimliksel olarak etkilediği gibi ülkeler arasındaki diplomatik ilişkileri de çeşitli açılardan etkilediği gözlenmektedir. Diplomaside devletlerin elini güçlendiren bir araç olarak kullanıldığı görülen müzik, bu açıdan yalnızca beğeniyle dinlenen bir popüler kültürü ürünü olmamaktadır. Müzik veya popüler müzik, tarihi süreçte ülkeler arasında diplomatik ilişkileri geliştirici bir yumuşak güç aracı olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada incelenen Güney Kore popüler kültür ürünü olan K-Pop ilk olarak Asya bölgesinde dinleyici kitlesini artırmış, daha sonra dünyanın çeşitli bölgelerine kademeli olarak yayılmıştır. K-Pop'un her geçen gün izleyici sayısının artmasına paralel olarak Güney Kore için iyi bir müzik diplomasisi örneği olduğu gözlenmektedir. Özellikle popüler K-Pop gruplarından BTS, içinden geçtiğimiz pandemi sürecini etkili bir şekilde kullanması yönüyle Güney Kore müzik diplomasisi için bir model oluşturmaktadır. BTS grubunun UNICEF kampanyalarına desteği; ırkçılık karşıtı Black Lives Matter (BLM) hareketine bağlılığı (hemen sonrasında BTS fanlarının –ARMY- sosyal medyada organize olarak 24 saat içerisinde 1 milyon dolar toplamaları); pandemi sürecinde işsiz kalan müzik emekçilerine bağlılığı; “Dynamite” şarkısıyla YouTube’da rekorlar kırması ve müzik piyasalarındaki önemli ödüllerden olan Billboard Hot 100’de birinci sıraya yükselmesi tüm dünyanın gözünü bu gruba çevirmiştir. Billboard Hot 100 ödülü¹¹ tüm dünyadaki takipçilerinde olduğu kadar Güney Kore’de büyük sevinçle karşılanmıştır, Devlet Başkanı Moon tarafından güzel sözlerle övülmüştür.

Müzik diplomasisi, ülkelerin müziği tarihi süreç içerisinde kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı bir diplomasi çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransa, Almanya ve Amerika’da icra edilen çeşitli müzik formlarının farklı ülkelerle çeşitli güç ilişkileri kurmada üstlendiği pozisyonun bir benzeri günümüzde Güney Kore popüler kültür ürünü olan K-Pop örneğinde görülmektedir.

K-Pop’un Kore’nin diğer ülkelerle olan ilişkilerinde son yıllardaki iyi bir kamu ve kültürel diplomasi aracı olduğu (Effendi, 2012; Jang ve Paik, 2012; Evangelista, 2019; Binark, 2019) belirtilmekle birlikte yine Kore için iyi bir yumuşak güç aracı olduğu (Kozhakhmetova, 2012; Nye ve Kim, 2013; Kim ve Marinescu, 2015, Valieva, 2018) son dönemde sıklıkla ifade edilmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de ortaya konulacağı gibi Güney Kore için K-Pop’un etkili bir kamu-kültürel diplomasi aracı ve yumuşak güç unsuru olması Kore’nin tüm dünya ülkeleri ile ilişkilerinde pozitif bir öncelik sağlamaktadır. Bununla birlikte K-Pop’un müzik diplomasisi yönünü inceleyen spesifik bir çalışmanın bulunmayışı bir eksiklik olarak durmaktadır. Bu çalışma, son yıllarda Kore müzik diplomasisinde K-Pop ve özellikle BTS grubunun yükselen değerini öne çıkarması açısından önemlidir. Küresel ölçekte

¹¹ 06.10.2020 tarihi itibarıyla toplam 6 haftalık süre içerisinde Dynamite şarkısı Billboard Hot 100 listesinde 3 hafta 1.sırada, 3 hafta 2.sırada yer almıştır.

milyonlarca hayran ve dinleyici kitlesi bulunan, yaratıcı kültür endüstrisi ürünü olarak Güney Kore ekonomisine milyar dolarlar kazandıran K-Pop'un müzik diplomasisi yönünü vurgulayan bu çalışma literatürdeki bu eksikliğe bir katkı sunma amacındadır.

Bu çalışmada Güney Kore'yi yurtdışında etkili bir şekilde temsil eden ve pandemi sürecinde insanlığa “Dynamite”, “Life Goes On”, “Butter”, “Permission to Dance” gibi şarkılarıyla destekte bulunan BTS'in Güney Kore için müzik diplomasisi yönü ortaya konulmuştur. Bu açıdan ilgili literatür göz önünde bulundurularak gerekli derleme yapılmıştır. Yaratıcı endüstri ürünü olarak her yıl onlarca yeni K-Pop grubunun Kore'de müzik endüstrisinde piyasaya sunulduğu göz önüne bulundurulduğunda çalışmanın -K-Pop özelinde- BTS grubu ile sınırlandırılmasının nedeni, BTS'in günümüzde yalnızca bir popüler kültür ürünü olarak değil Güney Kore'yi birçok platformda temsil eden etkili bir müzik diplomasisi aracı olmasındandır. Kore Devlet Başkanı Moon Jae-in tarafından son olarak BTS'in “Gelecek Nesiller ve Kültür için Özel Elçi” olarak atanması ve diplomatik pasaport verilmesi ise diplomasi açısından BTS'in Kore'yi temsil eden en etkili araç olduğunun kanıtı olarak düşünülmektedir.

1. Diplomasi, Yumuşak Güç ve Müzik Diplomasisi

Diplomasi, ülkelerin başka ülkelerle ilişkilerini geliştirmesine yardım eden önemli bir araçtır. Ülkelerin kültürel kaynakları günümüz kamu diplomasisinde ön plana çıkan önemli unsurlardandır. Kültürel ürünler, başka ülkelerle *iletişim* (connection) ve *uyum* (consistency) sağlama ile *yenilik* (innovation) geliştirme yönleriyle diplomasiye üç önemli strateji kazandırmaktadır (Goff, 2013, s. 9-10). Kültürel ürün olarak müzik de müzik diplomasisi ve kültürel diplomasi açısından ülkelerin elini güçlendiren önemli araçlardan birisidir. Müzik diplomasisi müziğin toplumda kültürü etkileyen yönü ve kültürel diplomasi ile kesişen tarafından dolayı kültürel diplomasinin merkezi unsurlarından birisidir (Marc, 2019, s. 254).

Müzik, günümüzde ülkelerin uluslararası ilişkilerde yeni diplomasi araçlarından biri olarak ön plana çıkan kültürel ürünler arasındadır. Müziğin bireyde psikolojik olarak iyi olma durumu sağlamanın yanında bireysel-toplumsal kimliklere hitap ederek çeşitli tutumları değiştirici yeteneğinin farkedilmesi; bir ulusun temel değerlerini yansıtabilmesi; özgürlük sembolü olarak ifade edilmesi; devletler tarafından çeşitli uluslararası krizleri iyileştirici yönlerinin bulunması ve tüm bunları ulusal sınırları aşarak yapabilen niteliklerinin keşfedilmesiyle diplomaside müzik diplomasisi olarak adlandırılan bir alandan bahsedilmesine yol açmıştır (Gienow-Hecht, 2015, s. 165-188; Ahrendt vd., 2014, s. 1-16).

Müzik diplomasisi Joseph Nye'in “yumuşak güç” olarak adlandırdığı kavramla yakın ilişki içerisindedir. “Yumuşak güç”, bir ülkenin kültürü, değerleri ve politikalarının başka ülkeler tarafından ilgi çekici gelmesi yönüyle devletler tarafından kamu diplomasisinin bir aracı olarak kullanılmaktadır (Nye, 2008, s. 95). Uluslararası ilişkilerde askeri güç ve ekonomik yaptırım gibi unsurlara alternatif

olarak Nye, yumuşak güç ile ikna ve işbirliği araçlarını önermektedir (Nye, 2005, s. 16). Kamu diplomasisinde temel amaç bir ülkenin imajını ve itibarını karşılıklı anlayış çerçevesinde geliştirmektir (Simonin, 2008, s. 24). Bir devletin yumuşak gücü dünyadaki başka ülkeleri kendine çekebilme yeteneği ile ilişkilidir (Nye, 2012). Genel olarak söylenecek olduğunda yumuşak gücün temel bileşenlerinin kültür, politik değerler ve dış politika olduğu belirtilmektedir (Valieva, 2018: 208). Ekonomik, politik, kültürel, insan sermayesi ve diplomatik olmak üzere beş farklı yumuşak güç yapısından bahsetmektedir (Holik, 2011). Son yıllarda yumuşak güç kavramının, özellikle Uzak Doğu Asya bağlamında daha önemli hale geldiği görülmektedir. Bazı gözlemciler ve uzmanlar bu açıdan bölgeye bir güç transferi olduğunu belirtmektedir (Huang, 2013: 5).

Müzik, diplomaside uzun süredir ülkelerin kullandığı kültürel enstrümanlar arasında bulunmaktadır. Uluslararası üne sahip çeşitli sanatçılar müzik tarzları ile geçmişten bu yana devletlerin müzik diplomasisinde elini güçlendiren unsurlardan olmuştur. Senfonik orkestralar, müzik diplomasisinin yüzyılı aşan tarihindeki ilk örneklerindedir. ABD'nin müzik diplomasisi alanında uluslararası üne sahip senfoni orkestralarının amacı yalnızca güzel müzik icra ederek diyalogu geliştirmek olmamıştır. Senfoni orkestralarının yurtdışı turlarında izleyiciler bir taraftan müziği sessiz ve dikkatli bir şekilde dinlerken diğer taraftan orkestranın arkasındaki Amerikan 'liderlik' ve 'otorite'sini de görmektedirler (Gienow-Hecht, 2012, s. 26). Müziğin, devletlerin 'güç' ve 'değerler'ini temsil eden bir araç görevi Fransa örneğinde de görülmektedir. Fransa'da tarihi süreçte operalara büyük önem verilmiştir. Özellikle III. Cumhuriyet döneminde Fransız Cumhuriyetinin imajı, Almanya'da gelişen müzik örneklerine bakılarak ülke içinde ve dışında icra edilen operalar sayesinde diplomatik bir araç olarak oluşturulmaya çalışılmıştır (Pasler, 2009, s. 231-299).

Müziğin diplomaside bir araç olarak kullanılmasını işaret eden müzik diplomasisi için caz müziği iyi bir örnek olarak durmaktadır. Caz müziği ile Amerikan eğlence ve müzik sektörü Doğu Avrupa ülkelerinde büyük etki yaratmıştır. Cazın Doğu Bloku ülkelerindeki ideolojik blokajı kaldırmak ve Amerikan kültürüne sempati uyandırmak için etkili bir müzik diplomasisi aracı olarak kullanılması ABD yetkililerine göre büyük bir başarıdır. Öyle ki ABD Başkanı Eisenhower cazı "Amerika'nın en büyük diplomati" olarak kabul etmiştir (Quessard, 2020, s. 286-287). Tam tersi olacak şekilde Amerikan caz müziğinin Asya ülkelerindeki Amerikan karşıtlığından dolayı alan bulamamasında ise devreye Alman caz müziği girmiştir. Batı Almanya, bir diplomasi aracı olarak kullandığı cazın ("Caz Diplomasisi" olarak adlandırılmaktadır) içerisine kültürel unsurlarını da ekleyerek Asya ülkelerinde caz turneleri (*Asientournee*) düzenlemiştir. ABD, bunu fırsat bilerek ülkesini temsil edecek bir caz grubunu Tayland'a göndermiş fakat Tayland kralı, Alman caz müzisyenlerinin caz turnesini tercih ettiğini belirtmiştir. Tayland'da düzenlenen caz turnesinde Tayland Kralı Bhumibul Adulyadej'in bir caz hayranı olması önemlidir. Kral, Alman caz müzisyenlerinin Tayland'daki performansına hayran kalmıştır. Tayland'da düzenlenen Alman caz turnesinde icra edilen popüler yerel Siamese

dansının caz yorumu “Now Jazz Ramwong” olarak anılmaya başlanmıştır (Dunkel, 2014, s. 158-159).

Günümüzde Güney Kore popüler kültür müziği olan K-Pop ve K-Pop’un zirvesinde olan BTS grubu müzik diplomasisi açısından Güney Kore’nin yumuşak gücü olarak ön plana çıktığı gözlenmektedir. Sonraki bölümlerde daha detaylı açıklanacağı üzere K-Pop’un yukarıda belirtilen “caz diplomasisi”ne benzer bir “K-Pop diplomasisi” işlevi üreterek Güney Kore’nin Asya bölgesi ve tüm dünyaya açılmasında kolaylaştırıcı diplomatik rolü üzerinde çeşitli örnekler verilerek durulacaktır. Bu noktada K-Pop’un yalnızca popüler bir müzik türü olarak değil, devletlerarası/toplumlararası ilişkileri etkileyen önemli bir müzik diplomasisi aracı olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. ‘Hallyu’ ve Yumuşak Güç Olarak Güney Kore Kamu Diplomasisindeki Yeri

‘Hallyu’ (Hanliu, Korean wave) kelimesi 1990’lı yılların sonlarına doğru Kore filmleri, dramaları ve müziklerinin artan global popülerliğini tanımlamak için Çinli medya yorumcuları tarafından icat edilmiş (coined) bir kelimedir (Messaris, 2016, s. 194). Güney Kore popüler kültür ürünlerine verilen genel isim olan Hallyu bölge ülkelerinin birçoğunda medya ve toplumsal alanda etki göstermesi ile adından söz ettirmiştir. Hallyu, Asya bölgesine ait özellikler taşıyan bir olgudur. Kültürel ürünlerinin içeriklerinde barındırdığı melezlik ve ulusötesi özellikleriyle Güney Kore popüler kültür ürünleri (film, müzik, oyun, moda), Asya bölgesinin hemen hemen tüm ülkelerinde büyük bir etki alanı yaratmıştır (Marinescu, 2014, s. 2).

Güney Kore’nin yumuşak güç özelliğinin son dönemde yükselmesinin Hallyu ile ilişkili kültürel unsurlarını ön plana çıkararak etkili bir şekilde diğer ülkelere ihraç etmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Lin ve Tong, 2008; Kang ve Soo, 2009). Geleneksel Kore sanatı ve yemeği olduğu gibi son yıllarda özellikle popüler kültür ürünleri (moda, film, müzik ve yemek), başta bölge Asya ülkeleri olmak üzere tüm dünyada gençler arasında oldukça ilgi uyandırmaktadır (Nye, 2009). Kore Dalgası ürünü K-dramalar Kore’nin bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde önemli etkiler yaratmıştır. Örneğin Kore yapımı *Winter Sonata* dizisi Japonya’da büyük etki uyandırmış, Japon toplumunda Kore’ye karşı olan olumsuz yaklaşımın kırılması ve Kore’ye olan ilginin artmasında etki yaratmıştır. Japonyadaki K-Pop hayranı gençlerle yapılan bir çalışmada K-Pop’un özellikle genç Japon kadınların Kore halkına, Kore yıldızlarına ve Kore kültürünün K-Pop aracılığıyla temsili yoluyla zihinlerine nüfuz ettiğini göstermektedir. Bu medya temsilleri aracılığıyla kadın hayranlar, Kore’yi teknolojik ilerlemenin geliştiği, çalışkan ve iyi görünümlü insanlar olarak sembolize edilen Koreli insanlarla ilişkilendirerek Kore’ye karşı olumlu bir görüş geliştirmektedir (Kozhakhmetova, 2012: 54). Kore Dalgası (Hallyu)’nın kültürel yönlü yumuşak güç özelliğine, Kore-Tayvan ilişkilerinin gelişmesi örnek gösterilebilir Kore ve Tayvan arasında 1992’de kesilen ilişkiler, K-dramalar, Kore yemekleri, K-moda, internet oyunları ve K-Pop gruplarının güçlü etkisi ile Tayvanlılarda sağladığı pozitif imaj sayesinde iki ülke arasında ilişkilerin pozitif

yönde seyretmesine olanak sağlamıştır (Sung, 2010). Benzer şekilde Kore Dalgası unsurları K-dramalar ve Kore yemeklerinin Malezya toplumunda genişçe karşılık bulması ve tüketilmesi, Kore'nin kültürel yumuşak gücünün İslami bir bölge ülkesindeki olumlu yansımaları açısından da dikkat çekici kılmaktadır (Cho, 2010).

Güney Kore, Hallyu ürünlerini kamu diplomasisi aracı olarak kullanma amacı taşımaktadır. Hallyu'nun Güney Kore kamu diplomasisinin önemli bir unsuru olduğu Güney Kore Dış İşleri Bakanlığı'nın web sayfasında açıkça belirtilmiştir (Trisni, 2017, s. 35). Kültürel içerikli ürünlerin (drama, film, müzik) kültür endüstrileri aracılığıyla ilk olarak Asya bölgesinde ve daha sonra ise tüm dünyada yankı bulması Güney Kore'nin imajında pozitif etkiler bıraktığı açıktır. Bu yönüyle Kore Dalgası'nın potansiyelinin, kamu diplomasi alanında yüksek olduğu söylenebilir (Cho, 2012, s. 286).

Araştırmacılar Hallyu'nun günümüzdeki etkisini tanımlamak için çeşitli dönemlerden geçtiğini belirtmişlerdir. K-dramaların 1990'ların sonlarında diğer bölge ülkelerine ihraç edilmesi ile başlayan Hallyu 1.0 dönemi, akıllı telefonların gelişmesi ve sosyal ağlarda K-Pop ve K-Pop idollerinin boy göstermesi ile Hallyu 2.0 dönemine geçildiğini göstermektedir. Bu dönemde Hallyu'nun dünya genelinde yayılmasında sosyal medya destekli 'süper-ulusal fanlar'ın (Rae, 2015, s. 157) desteği önemlidir. Son zamanlarda ise Kore Dalgası'nın katılımcı kültür ve kültürel teknoloji özelliklerinin ön plana çıktığı Hallyu 3.0 veya Post-Hallyu (Binark, 2019, s. 64) döneminden bahsedilmektedir. Rae (2015), Hallyu'nun geleceği ile ilgili K-stil özelliklerini içeren Hallyu 4.0 dönemi işaret etmektedir. Hallyu 4.0 dönemi daha barışçıl, dünyadaki diğer yerel hükümet ve kuruluşlarla iyi ilişkileri içeren, çift yönlü etkileşimin daha fazla kurulduğu bir dönemi tasvir etmektedir.

Son zamanlarda Hallyu 4.0 dönemine ilişkin Güney Kore hükümet yetkililerinden de açıklamaların olduğu görülmektedir. Kore Kültür, Spor ve Turizm Bakanı Park Yang-woo yaptığı açıklamada Hallyu'nun tüm dünyada daha etkin yayılımı için Kültür Bakanlığı içerisinde, hükümet bünyesindeki 12 bakanlıkla işbirliği içerisinde olan 'Hallyu Destek ve İşbirliği Bölümü' kurulduğunu bildirdikten sonra 'yeni hallyu döneminde' Kore'nin kültürel üretiminin çeşitlendirileceğini, Kore yumuşak gücünün küresel yayılımı için sürdürülebilir bir ortam yaratmak amacıyla tüketim malları ve hizmet sektörlerinin (güzellik, yemek ve moda gibi) destekleneceğini belirtmiştir (Yeon-soo 2020).

Hallyu, K-dramalar, K-Pop, güzellik, yemek ve moda vb. alanlarında olmasının yanında kolluk güçleri dâhil "kamu sektörlerinde Hallyu" söyleminde (Kim ve Jin, 2016, s. 5520) görüldüğü üzere Güney Kore kamu diplomasisinin elini güçlendirecek örnek model olma özelliği taşımaktadır. Örneğin Kore Ulusal Polisi, Hallyu'dan esinlenerek -bir kamu diplomasisi aracı görevi ile- (K-Cop Wave) tüm dünyada örnek kolluk kuvveti model olma gayretindedir (Gap-Ryong, 2019 ve Hyun-ju, 2015).

Özellikle pandemi süreci de göz önünde bulundurularak K-Pop'un Güney Kore'nin ilerlemesi ve dünyada rol model olarak gösterilmesinde bir kamu

diplomasisi aracı olarak kullanılabilceği yetkililer tarafından açıkça ifade edilmektedir. Kore Foundation (KF) Başkanı Lee, Kore'nin geleceğe yönelik kamu diplomasisi listesinde halk sağlığı ve karantina önlemleri kadar sanal K-Pop konserlerinin de bulunması gerektiğini belirtmektedir (Whan-woo, 2020). Başkan Moon'un da benzer şekilde K-Pop gruplarını destekleyen açıklamalarının olduğu bilinmektedir (Valley, 2020).

Diplomaside kültür ve kültürel ürünler devletlerarası ilişkiler ve iletişimin geliştirilmesi açısından önemli araçlardır. Kültürü sembolize eden ürünler kimi zaman diplomatik bir hediye olarak diplomaside yer bulmaktadır. Sanatsal ürünler, resimler ve müzik genellikle diplomatik bir hediye olarak kullanılmaktadır. K-Pop gruplarının albümleri Güney Kore'nin son dönem diplomatik hediyelerinin başında gelmektedir. 29.06.2019 tarihinde bir akşam yemeğinden sonra EXO grubunun imzalı albümlerini Başkan Trump'a hediye etmesi (Görsel 1) ve 20.11.2019 tarihinde Kore Büyükelçisi'nin Filipinler Devlet Başkanı Duterte'ye bir toplantıda BTS grubunun albümünü hediye etmesi (Görsel 2) Güney Kore'nin "K-Pop diplomasisi" (Bloomberg Quicktake, 2019) (Korea Now, 2019) olarak adlandırılan K-Pop gruplarının ön plana çıktığı ve ülkeyi sembolize ettiği bir müzik diplomasi örneğini göstermektedir.

3. Güney Kore Müzik Diplomasisi Aracı Olarak K-Pop ve 'BTS'

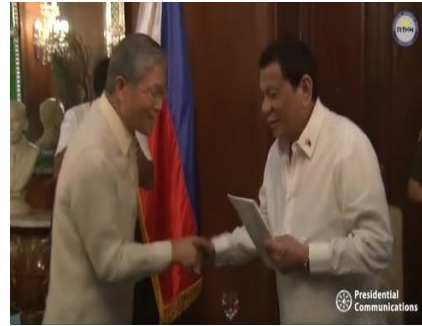
K-Pop yıldızlarının Kore'nin marka yüzü ve müzik diplomasisi unsuru olarak kullanılması 2010 yılındaki G-20 Zirvesi'nde görülmeye başlanmıştır. Daha sonrasında sırasıyla 2012 Yeosu Exposu, 2014 Incheon Asya Oyunları 'nda K-pop yıldızlarının Kore'yi temsil etmeleri ve 2018 Pyeong Chang Olimpiyatları'nda "Ulusun en sevilen grubu" olarak seçilen EXO grubunun Koreliliğin simgesi olarak sunumu (Binark, 2018, s. 43) K-Pop'un son dönem Güney Kore kamu diplomasisini temsil eden kültürel araçlardan biri olduğunu (Istad, 2019) göstermektedir. Kore popüler kültür ürünleri ile ilgili istatistiklerde de K-Pop'un yaratıcı içerik endüstrileri içerisinde en popüler bölüm olduğu belirtilmektedir (Istad, 2016, s. 70).

Bloomberg QuickTake @QuickTake · 29 Haz 2019
K-pop diplomacy: @weareoneEXO gifted Trump and his daughter Ivanka their signed albums before a dinner banquet in Seoul #EXO

Görsel 1

Görsel 2

Görsel 1: EXO grubunun Başkan Trump'a imzalı albümünü hediye etmesi

Kaynak: <https://twitter.com/Quicktake/status/1144933898511515648>
Erişim 26.08.2020

Görsel 2: Kore Büyükelçisinin Filipinler Devlet Başkanı'na BTS grubu albümünü hediye etmesi Kaynak: <https://www.msn.com/en-ph/news/national/duterte-receives-bts-album-from-south-korean-envoy/ar-BBX1VVn> Erişim 30.09.2020

K-Pop'un, Güney Kore medya kuruluşları tarafından K-drama ve sinemalar gibi uluslararası pazara yönelik stratejik bir pazarlama anlayışıyla sunulması bir tür teknoloji ürünü dolan "kültürel teknoloji" olarak kullanıldığını göstermektedir (Chen, 2016, s. 26; Binark, 2020, s. 192). Güney Kore hükümet ve özel ajanslar tarafından kültürel ürünlerin "kültürel teknoloji" olarak sunulması, ekonomik olarak büyümede diğer teknolojik araçlara benzer bir önemin bu alana verildiğini işaret etmektedir. Bu yönüyle K-Pop'un da içinde bulunduğu kültürel ürünlerin teknolojik bir unsur olarak kullanıcılara sunulduğunu görmek mümkündür.

2013 yılında Big Hit Şirketi tarafından kurulan K-Pop grubu BTS (방탄소년단) son yıllarda adından başarıları ve fan grubu (ARMY) ile söz ettirmektedir. Billboard 200 listesinde üç kez 1 numara olan grup 2019 Billboard müzik Ödülleri'nde "En İyi Grup" ödülünü almıştır. Grubun Ekim 2020 itibariyle Twitter'da 29,4 milyon takipçisi bulunmaktadır. BTS grubunu kuran Big Hit şirketinin yöneticisi Bang Shi Hyuk, BTS'in uluslararası popülerliğinin arkasında kendi jenerasyonlarının gençliğine özel hikâyeler anlatmaları ve evrensel konularla ilgilenmeleri olduğunu belirtmiştir (Cha, 2018).

BTS'in UNICEF işbirliği ile dünya genelindeki gençlere yönelik #Endviolence etiketi ile düzenlediği LOVE MYSELF kampanyası tüm dünyada büyük ilgi uyandırmıştır. UNICEF'in 'Generation Unlimited' kampanyası kapsamında 24.09.2018 tarihinde BM'ye hitap eden BTS grubundan RM, 'Love Yourself' albümlerine atıfla 'kendinizi sevin ve anlatın' mesajını tüm dünya gençliğine iletmıştır. BTS'in BM'de yaptığı konuşma, kısa sürede ARMY'ler tarafından paylaşılarak Twitter'da TT olarak dünya gündemine taşınmıştır (Binark, 2019, s. 140). Grup, ikinci defa 23 Eylül 2020'de UNICEF Genel Kurulu'na çevrimiçi katılarak pandemi sürecinde gençliğe yalnız hissetmemelerini ve umutlu olmaları yönünde pozitif mesajlar iletmışlerdir (BTS heartfelt message to young people at UNGA, 2020) ¹².

BTS, kimi zaman BM bünyesindeki çeşitli yardım ajanslarında kültürlerarası bir "köprü" görevi görmektedir. Filistinli mülteciler ve İngiliz öğrenciler arasında BM yardım ajansı kapsamında kurulan online bağlantıda öğrenciler birbirleriyle BTS hakkında konuşup çeşitli sorular sormuşlardır (Taylor, 2018). BTS öğrenciler BTS,

¹² UNICEF ve DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) Başkanları Twitter'da sık sık BTS ile ilgili kutlama, tebrik ve teşekkür mesajları paylaşmaktadır. Twitterdaki bu paylaşımlar müzik diplomasisi açısından Güney Kore'nin BTS aracılığıyla tüm dünyaya açılmasında bir aracı görevi görmektedir. UNICEF ve DSÖ liderlerinin bazı paylaşımları için bkz: UNICEF paylaşımları; Fore (2020a); Fore (2020b).

* DSÖ paylaşımları için bkz: Ghebreyesus (2020a); Ghebreyesus (2020b); Ghebreyesus (2020c).

bu örnekte de görüldüğü üzere Kore müzik diplomasisinde bir aracı kanal (mediator) görevi görmüştür.

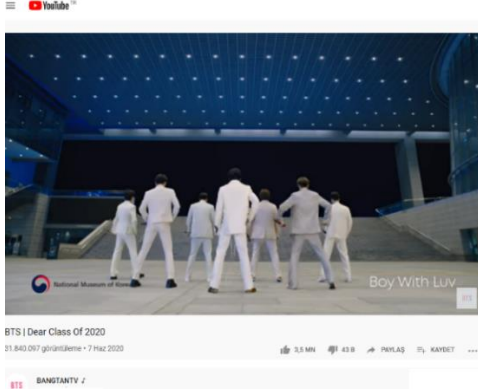
Kore Dalgası (K-Wave) popüler kültür ürünleri, Güney Kore hükümetleri için ticaret, turizm, eğitim ve diğer ulusal gelir kaynaklarına benzer bir şekilde yumuşak güç ve kültürel diplomasi aracı olma potansiyeline sahiptir (Nye ve Kim, 2013, s. 39). Bunun somut bir örneği olarak 2018 yılı Mayıs ayında düzenlenen Billboard Müzik Ödülleri'nde BTS'in Fake Love şarkısını söylemesi üzerine Başkan Moon'un kutlama mesajını Twitter ve Facebook'tan yayınlaması gösterilebilir. Bu örnek, aynı zamanda Kore hükümetlerinin K-Pop'a diplomaside verdiği öneme işaret etmektedir. BTS grubunun Billboard ve AMA (American Music Awards) 'daki başarıları üzerine Kore hükümeti tarafından "Hallyu"nun yayılmasına sunduğu katkı nedeniyle ödül verilmesi (BTS to receive government honor for spreading 'hallyu', 2018) de benzer şekilde K-Pop'un Kore için önemini göstermektedir. Ayrıca ABD ve Güney Kore arasındaki ikili ilişkileri geliştirmeye çalışan ve kamu yararına bir organizasyon olan 'The Korea Society' kuruluşu tarafından BTS'e "Küresel Süperstarlar" (Global Superstars) ödülü layık görülmüştür (The Korea Society, 2020a). The Korea Society'nin 2020 Yılı Galasına Güney Kore Devlet Başkanı Moon ile birlikte BTS grubunun da katılacağı bildirilmiştir (The Korea Society, 2020b).

BTS grubu, son dönem Kore müzik diplomasisinin elini güçlendirecek birçok etkinlikte bulunmuştur. BTS'in Kore Ulusal Müzesi'nde YouTube'un "Dear Class of 2020" törenine canlı katılımı ve burada sergilediği 12 dakikalık performansı (bkz Görsel 3) bu anlamda önemlidir. Ayrıca grubun 14.06.2020 tarihinde WeVerse'de online olarak yayınlanan Bang Bang CON konserine yaklaşık 756.000 kişinin katılması (Frater, 2020) (bir bilet fiyatı ortalama 26 \$) grubun pandemi sürecinde uluslararası fanlarını bir araya getirebildiği ve adını çevrimiçi platformlarda duyurduğu önemli başarılarından¹³. Reuters'in haberine göre Big Hit şirketi, BTS'in 2020 yılı ilk altı ayında online konser ve ürün satışlar sonucu karını %27 artırdığını belirtmiştir (Reuters, 2020). BTS'in, pandemide çevrimiçi platformları başka online etkinlikler için çok daha fazla kullandığı gözlenmiştir. Örneğin pandemi sürecinde konserlerine ara veren BTS, WeVerse'de yayınlanan "BTS ile Korece Öğrenin" dersleri ile (Benjamin, 2020; Korean language education video series featuring BTS set for release this week, 2020) uluslararası fanlarına Kore'ce öğretmeye çalışmıştır.

Pandemi süreci de göz önünde bulundurulduğunda yukarıda belirtilen söz konusu etkinlikler grubun aynı zamanda tüm dünyada Güney Kore ile anılmasında etkili olmuştur BTS'in WeVerse'de yayınlanan videolarının yanında çevrimiçi

¹³ BTS'in 21.08.2020 tarihinde DYNAMITE isimli yeni albümü piyasaya sunulmuş ve 10-11 Ekim 2020 tarihlerinde MAP OF THE SOUL ON:E isimli online konserleri düzenlenmiştir. BTS'in pandemi sürecinde çevrimiçi etkinliklere ağırlık vermesi, dünya genelinde çevrimiçi platformları sıklıkla kullanan fanları üzerinde pozitif etkiler yaratmaktadır.

düzenledikleri konserler ve günlük yaşamlarındaki başka diğer aktivitelerini VLive, Twitter, YouTube gibi platformlarda sıklıkla paylaşmaları, dijital ağları etkili bir şekilde kullanan uluslararası hayranları tarafından grupla daha fazla etkileşime geçmelerine imkân tanımaktadır.

Görsel 3

Görsel 3: BTS'in Dear Class Of 2020 Performansı

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=ErTgtLITjns> Erişim 30.08.2020

Görsel 4

Görsel 4: BTS'in 2020 MTV Ödüllerindeki "Dynamite" performansı

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=zJCdkOpU90g> Erişim 31.08.2020

BTS'in pandemi sürecinde işsiz kalan sahne çalışanları için yaptığı 1 milyon dolar bağış da önemlidir. Bu süreç dolayısıyla ertelenen veya iptal olan konserlerde sahne çalışanlarına yönelik dünya genelinde başlatılan kampanyada BTS'in belirtilen katkısı büyük bir etki yaratmıştır (Rolli, 2020). Daha sonrasında BTS'in ABD'de ırkçılık karşıtı 'Black Lives Matter' kampanyasına 1 milyon dolar bağışı ve hemen ardından ARMY'lerin kampanya için sosyal medyada organize olarak 24 saat içerisinde 1 milyon dolar toplamaları sosyal medyada dikkatleri üzerlerine çekmiştir. Bu süreçte K-Pop fanları sosyal medyanın yayılım ve etkileşim gücünü de arkasına almışlardır. K-Pop fanlarının, Başkan Trump'ın Tulsa'daki seçim mitingindeki katılımın az olması için sosyal medya gücünü kullandıklarına yönelik iddialardan sonra "K-Pop aktivizmi" olarak adlandırılan bir akımdan bahsedilmesine yol açmıştır (Bruner, 2020; Coscarelli, 2020).

K-Pop grubu *Red Velvet*'in Kuzey Kore lideri Kim Jong-Un tarafından performans sergilemek için ülkeye davet edilmesi (Rich ve Lee, 2018) Kuzey-Güney Kore arasındaki gerginliği azaltma örneğinde K-Pop gruplarının önemli bir kamu diplomasisi aracı olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde BTS'in *Map of the Soul:7-The Journey* isimli Japonya piyasasına özel Japonca hazırlanan son albümü Japon medyasında büyük ses getirmiştir. Japon medyasında Kore müzik ve dramalarının ülkedeki yeniden dirilişi "Hallyu'nun dördüncü dalgası" olarak adlandırılmaktadır. Kore ve Japonya arasında tarihi süreç içerisinde yaşanan gerginliklerin her iki devletin toplumsal hafızalarında bazı kalıcı izler bıraktığı

bilinmektedir. Ancak birinci ve ikinci Kore dalgasının aksine uzmanlar, Japon Hallyu hayranlarının Kore-Japonya diplomatik gerilimlerinden kaynaklanan sorunlar karşısında ilgisiz kaldıklarını söylemektedir (Ji-Won, 2020). Özellikle Japonya’da Güney Kore K-Pop grupları ve kültürüne gençlerin yüksek oranda ilgi duyduğu gözlenmektedir. Binlerce genç gerektiğinde eğitimlerini yarıda bırakarak K-Pop idolü olmak için Güney Kore’ye seçmelere ve eğitime gitmektedir. K-Pop seçmeleri için Japonya’dan Güney Kore’ye yolculuğu konu edinen bir haberde Japon gençler K-pop yıldızı olmak için ölümüne çalışacaklarını, geçmiş jenerasyonların Japonya ve Güney Kore’nin politik sorunları ile ilgilendiğini ancak kendi jenerasyonlarını için Güney Kore’nin iyi bir imajı olduğunu, moda ve K-Pop’a daha odaklı oldukları belirtmektedirler. Tahminlere göre K-Pop yıldızı olma hayalleri kuran gençlerin sayısı 1 milyon üzerindedir (Euronews, 2019).

K-Pop ve K-dramaların uluslararası fanları aracılığıyla ülkelerin eğitim politikalarını da etkilediği görülmektedir. Bunun son örneği Hindistan eğitim politikasında gözlenmiştir. Hindistan’da bulunan Kore Kültür Merkezi’nin bildirdiğine göre Hindistan Hükümeti 30.07.2020 tarihinde Hintli öğrencilere ikinci dil olarak Korece’nin de bulunduğu dil grubunu tavsiye etmiştir. Korece’nin Hindistan’da yabancı dil öğretimi olarak tavsiye edilmesi, Hintli fanlara göre BTS, K-pop ve K-dramaların global popülerliğinden kaynaklanmaktadır (An, 2020). Benzer bir şekilde BTS’in dünya genelinde artan uluslararası başarısını inceleyen ve Harvard Üniversitesinde yapılan bir çalışmanın (Elberse ve Woodham, 2020) üniversite eğitim süreçlerinde öğrencilere ders materyali olarak kullanılacağı bildirilmiştir (Yeon, 2020).

BTS, Güney Kore markası olan Samsung, Hyundai, LG gibi markalarla işbirliği yaparak ve bu markaların reklam yüzü olarak Güney Kore’nin parlayan yüzünü yansıtmaktadır. BTS, sözü edilen markalarla yapılan işbirliği sayesinde dünya genelindeki yeni fanlarına ulaşmanın yanı sıra belirtilen Kore markalarına pozitif bir katkı sağlayarak son aşamada Güney Kore imgesine yönelik sempati uyandırmaktadır. BTS, son olarak Samsung S20 ve Hyundai IONIQ reklamlarında boy göstermiştir. Samsung S20’in BTS’e özel ürettiği telefonlar fanlarla grup arasındaki parasosyal etkileşimi¹⁴ güçlendirmiştir.

4.BTS’in Son Dönem Güney Kore Müzik Diplomasisine Katkısı

Çalışmanın bu bölümünde BTS’in Güney Kore müzik diplomasisindeki önemine ilişkin son dönemdeki gelişmelerden çeşitli örnekler verilerek grubun son yıllarda Güney Kore müzik diplomasisinde nasıl etkin rol oynadığı, böylelikle Güney Kore’nin bölgesinde ve uluslararası sistemde kendisine ne gibi kazanımlar elde etmesini sağladığı belirtilecektir.

¹⁴ Horton ve Wahl (1956) tarafından geliştirilen “parasosyal etkileşim” kavramı medya izleyicileri ve medya oyuncuları arasındaki sembolik etkileşim süreçlerini anlama kaygısı taşımaktadır.

TIME dergisinin 2018 yılında ‘Gelecek Neslin Liderleri’ listesinde BTS’in isminin yer alması, batı basınında grubun Güney Kore’yi temsil eden global bir marka olarak görünümüne imkân tanımıştır. Daha sonra grubun ‘Love Yourself’ albümünün Amerikan Billboard 200 listesine 1. Sıradan girmesi ve ardından Güney Kore Devlet Başkanı Moon Jae-In’in grubu Twitter’den takdir etmesi ile devam eden süreçte 2018 yılı Ekim ayında G. Kore Devlet Başkanı ve eşinin de katıldığı (Fransa Cumhurbaşkanı Macron ve G. Kore Devlet Başkanı Moon Jae-In’in toplantısı öncesi) Paris’te düzenlenen Kore-Fransa Dostluk Konserinde grubun performans göstermesi müzik diplomasisi açısından ilk örneklerini oluşturmaktadır (Evangelista, 2019). (bkz. Görsel 5).

Görsel 5

Görsel 5: Fransa-Kore Dostluk Konseri
Erişim Adresi: <https://www.korea.net/NewsFocus/Culture/view?articleId=164255>, Erişim: 12.10.2021

BTS, pandemi süreci de dikkate alındığında Kore kamu diplomasisi için etkili inovatif bir araç olduğunu son dönemde çıkardığı tek şarkılık ve tamamen İngilizce olan “Dynamite” albümü ile ortaya koymuştur. Dynamite şarkısının müzik piyasalarına sunulmasından sonra ABD’de resmi olarak 265 bini online olmak üzere toplam 300 bin kopyasının satılmasıyla bir hafta içerisinde ülkede en çok satan şarkılar listesinin başına geçmiştir (McIntyre, 2020). Grubun Hot 100 listesine 1 numaraya taşınması Güney Kore’de büyük sevinçle karşılanmıştır. Güney Kore Devlet Başkanı Moon BTS’in Billboard 100 listesine 1 numaradan girmesinden sonra Twitter’den bir mesaj yayımlayarak BTS’in bu başarısıyla K-Pop tarihinde yeni bir bölümün yazılmasını sağlayan ilk Kore markası olduğunu söyledi (문재인, 2020) (Görsel 6). BTS’in pandemi sürecinde “Dynamite” şarkısı ile insanlığa karşı umut verecek ve neşelendirecek şekilde hizmet etmesi ve bu yönüyle Kore müzik diplomasisi için bir model teşkil etmesini Kore Dışişleri Bakanı Kang, Kyung-wha

da twitterdan tebrik ederek ilan etmiştir (Görsel 7). BTS tüm bu başarıları ile Güney Kore'nin önde gelen yumuşak gücünü temsil etmektedir. Bir görüşe göre BTS, Güney Kore için 1000 diplomattan daha iyi iş çıkarmaktadır (Yeon-soo, 2020).

Görsel 6

Görsel 6: BTS'in Billboard Hot 100'de birinci sıraya yükselmesinden sonra

Başkan Moon'un Twitter'da tebrik mesajı. Kaynak: <https://twitter.com/moonriver365/status/1300609917191991297?s=21> Erişim 01.09.2020

Görsel 7

Görsel 7: Kore Dışişleri Bakanı Kang, Kyung-wha'nın "Dynamite" şarkısından sonra

tebrik mesajı Kaynak: https://twitter.com/mofa_kr_pd/status/1304781932660547584?s=21 Erişim 12.09.2020

BTS, Güney Kore'nin başkenti Seul şehrinin 2017 yılından bu yana fahri turizm elçisidir. Pandemi sürecinde küresel ölçekte turizm endüstrisinin yara almasından dolayı Seul Belediyesi "See You in Seoul" (Seul'da görüşelim) kampanyasıyla BTS'in Seul'u tanıttığı bir video hazırlamıştır. BTS üyelerinin bulunduğu videoda pandemi sürecinden sonra Seul şehrine gelecek olan turistlerin yemek, moda, tarih, eğlence yönleriyle gezebileceği yerler etkileyici ve çekici bir atmosferde sunulmaktadır. Seul şehri zihinlerde BTS ile birlikte "hayal edilen" ve "arzulanan" bir şehre dönüşmektedir (Visitseoul.net, 2020) (Görsel 8). BTS'in tüm dünyadaki başarısı kültürel diplomasi ve müzik diplomasisi açısından Güney Kore imgesinin yemekten kozmetiğe, turizmden teknolojiye kadar "Kore markası"na evrilmesini amaçlamaktadır. Güney Kore Kültür, Spor ve Turizm Bakanı Park da benzer şekilde Kore kültürüyle K-Pop aracılığıyla tanışan yabancıların diğer K-markalara da ilgi duyacağını ve "kısa vadede çeşitli içeriklerin K marka altında tüm dünyaya yaymanın önemli olduğunu" belirtmektedir (Yeon-soo, 2020 Eylül 10).

BTS, Güney Kore için gençliğin hayallerini, umutlarını yansıttığı bir grup olarak öne çıkarılmaktadır. Nitekim grubun tüm dünya gençliğine model olma özelliği Güney Kore tarafından her defasında belirtilmektedir. Güney Kore Başbakanlık Sarayı olan Mavi Saray'da 19.09.2020 tarihinde ilk olarak düzenlenen "Gençlik

Günü'nde"de Başkan Moon, BTS grubunu gençliğe örnek grup olarak tanıtmıştır. BTS, Başkan Moon'a 2039'da düzenlenecek olan "20. Ulusal Gençlik Günü" için BTS'in simgesi olan mor renkli bir kutu sunmuştur (Görsel 9). BTS'i dinleyen ve büyük bir hayranı olan (Jun-tae, 2020) Başkan Moon, BTS ve Oscar ödüllü film *Parasite* gibi başarılar sayesinde ülkesinin dijital medya içerisinde bir "rönesans" yaşadığını belirtmiştir. Başkan Moon, ülkesinin dünyadaki yerini dönüştürme potansiyelinden dolayı film, müzik, online sanatlar ve dijital kitaplar gibi içerik endüstrilerine güçlü hükümet desteğinin devam edeceğini bildirmiştir (Shim, 2020).

Görsel 8

Görsel 8: BTS'in "See You in Seoul" için hazırlanan görseli

Kaynak: https://www.koreatimes.co.kr/www/culture/2020/09/141_295789.html
Erişim 30.09.2020

Görsel 9

Görsel 9: BTS'in Kore'nin ilk "Gençlik Günü" için Başkan Moon'a verdiği temsili özel hediye kutusu Kaynak: <https://www.koreaboo.com/news/bts-celebrates-korea-first-youth-day-special-gift-opened-19-years-later-2039/> Erişim 30.09.2020)

BTS'in Güney Kore için en önemli diplomasi araçlarından birisi olduğu son dönemdeki iki önemli olayda yeniden görülmektedir. İlk olarak 14 Eylül 2021 günü Güney Kore Devlet Başkanlığı Mavi Saray'da düzenlenen bir törenle BTS grubu, Devlet Başkanı Moon Jae-In tarafından "Gelecek Nesiller ve Kültür için Özel Başkanlık Elçisi" olarak resmen atandığı duyurulmuştur. Törende her bir BTS üyesine atanma belgeleri ve diplomatik pasaportları verilmiştir (Görsel 10). Ardından BTS, 21 Eylül 2021 günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na Devlet Başkanı Moon Jae-In ile birlikte katılmıştır. Burada grup üyeleri tüm dünya liderleri önünde 7 dakikalık bir konuşma yapmıştır. BTS'in konuşmasını canlı olarak 1 milyondan fazla kişi aynı anda izlemiştir. Başkan Moon Jae-In, BTS'i BM Genel Kuruluna takdim ederken 'dünya çapındaki gençlerle bağlantı kuran olağanüstü seçkin genç erkekler grubu' olarak tanıtmıştır (Görsel 11). BTS'in BM Genel Kurulu etkinliği bununla da sınırlı kalmamış ve grubun BM Genel Kurulu ve bahçesinde 'Permission to Dance' isimli son şarkısını söylediği bir video yayınlanmıştır. Özetle BTS, Güney Kore için

kültürel bir temsilci (Keith, 2021: 155-167) olarak uluslararası arenada görevini etkili bir şekilde yerine getirmektedir.

Görsel 10

Görsel 11

Görsel 10: Başkan Moon Jae In tarafından BTS grubunun özel elçi olarak atanması töreni

Kaynak: <https://www.korezin.com/2021/09/14/bts-ozel-baskanlik-elcisi-atanma-toreni-icin-baskan-moon-jae-ini-mavi-sarayda-ziyaret-etti-kore-cumhuriyeti-diplomatik-pasaportlarini-kabul-etti/> Erişim: 13.10.2021

Görsel 11: BM Genel Kurulunda BTS grubu üyelerinin konuşması

Kaynak: <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2021/09/21/1035280006/bts-spoke-at-the-unga-and-thats-not-the-only-surprise-at-the-u-n-event> Erişim: 13.10.2021

BTS'in Kore müzik diplomasisine yukarıda verilen örneklerde gösterildiği gibi katkıları, pandemi sırasında Billboard Hot 100'e birinci sıradan girmesi ve burada kalmaya devam etmesi, Batı müzik endüstrisi tarihinde de Kyu Sakamoto'nun *Ueo Muite Arrukou* (Sukiyaki) adlı Japonca parçasından sonra, Batılı olmayan bir sanatçının elde ettiği simgesel güce de işaret etmektedir. Bu anlamda Kore hükümetinin BTS'in ARMY desteği ile başardığı bu simgesel gücü, kamu diplomasisi ve özelinde müzik diplomasisine tahvil etmesi, Asya ülkeleri ve küresel Güney açısından da simgesel bir öneme sahiptir. BTS, bu açıdan Güney Kore'nin değişen ekonomik, jeopolitik ve kültürel gücünün uzantısı sayılabilecek bir temsilidir.

Sonuç

Güney Kore popüler kültürü (Hallyu-K Wave) ürünleri ilk olarak K-dramalar şeklinde 1990'ların sonlarından itibaren üretilerek bölge ülkelerine ihraç edilmeye başlanmıştır. Japonya ve Çin gibi ülkelerde geniş izleyici kitlelerine hitap eden *Hallyu*, sonrasında Asya bölgesinde birçok ülkede K-Pop ile anılmaya başlanmıştır. Günümüzde Asya bölgesi ve tüm dünyada *Hallyu*, Güney Koreyi temsilen K-Pop ile özdeşleşmiştir.

Bu çalışmada Güney Kore popüler kültür ürünü olan K-Pop ve özelinde BTS grubunun Güney Kore müzik diplomasisi aracı olarak nasıl yenilikçi bir örnek olduğu ortaya konulmuştur. Grubun pandemi sürecinde krizi fırsata çeviren faaliyetleri dikkatlice okunduğunda stratejik bir yaratıcı içerik endüstrisi ürünü olduğu ve tüm dünyadaki müzik dinleyici kitlesine dijital platformlar aracılığıyla kolaylıkla hitap edebildiği söylenebilmektedir. Grubun pandemide çevrimiçi platformlardaki sergilediği çeşitli etkinlikleri, online mecraları yoğun olarak kullanan fanları da göz önüne alındığında ileride kültür/müzik diplomasisinde çarpan etkisi yaratabilecek faktörlerden sayılabilir.

K-Pop ve K-dramaların içinde bulunduğu yaratıcı endüstriler, Güney Kore ekonomi ve diplomasisi için stratejik sektörlerdir. Kore Yaratıcı İçerik Ajansına göre yaratıcı endüstrilerin 2020 yılında Güney Kore ekonomisine katkısı 10.8 milyar dolardır (Lee ve Kim, 2021). Devlet ve özel sektör kuruluşları aracılığıyla yaratıcı endüstrilere Güney Kore’de büyük pay ayrılmaktadır. Parazit, BTS ve son zamanlardaki Squid Game gibi Netflix dizileri- Güney Kore’nin yaratıcı endüstrileri aracılığıyla- zamanla diğer ülkelerde popüler kültür unsurları olarak yumuşak güç aracına dönüşmektedir. Güney Kore Devlet yetkilileri her defasında bu stratejik sektörlerin öneminden bahsetmektedir. Devlet Başkanı Moon Jae In de, yaratıcı endüstrilerin ekonomi ve diplomasideki önemini konuşmalarında vurgulamaktadır. Moon Jae-In bir konuşmasında, “Yabancı liderlerle tanıştığımda K-Pop ve K-dramaların konusu her zaman açılmakta” (Moon, 2019) olduğunu belirtmektedir.

K-Pop’un Güney Kore için müzik diplomasisi aracı olması, Kuzey Kore ile ilişkilerini iyileştirmede K-Pop gruplarını kullanması ile başlamıştır. Ünlü K-Pop grubu *Red-Velvet* ve yanındaki sanatçıların Kuzey Kore’nin başkenti Pyongyang’ı 2018’de ziyaret etmesi ve buradaki konseri sonrasında Kuzey ve Güney Kore liderlerinin 2018 Kış Olimpiyatlarında bir arada bulunması, K-Pop gruplarının müzik diplomasisindeki ilk başarısı olarak belirtilebilir. Daha sonra bu başarı K-Pop gruplarının Asya ve Ortadoğudaki ülkelerdeki konserleri ile K-Pop’un Güney Kore için bir yumuşak güç aracı olarak evrilmesine imkân tanımıştır. Günümüzde ise özellikle Amerikan müzik piyasasında K-Pop gruplarının oldukça etkili olduğu görülmektedir.

K-Pop özelinde ise BTS’in Güney Kore müzik diplomasi aracı olarak öne çıkması grubun özellikle Avrupa ve Amerikan pazarına açılmasından sonraki süreçte görülmektedir. Özellikle Devlet Başkanı Moon Jae In’in yurtdışı temaslarında (Fransa ve Amerika) BTS’in kimi zaman konser kimi zaman konuşmacı olarak yer alması, son olarak ise grubun “Gelecek Nesiller ve Kültür için Özel Başkanlık Elçisi” olarak resmen atanması diplomatik açıdan Güney Kore için K-Pop gruplarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. BTS’in başkan Moon Jae In ile birlikte BM Genel Kurulunda dünya liderlerine hitap etmesi de ayrı bir diplomasi başarısı olarak durmaktadır.

Devletlerin, insanlığın içerisinde geçtiği çeşitli krizleri etkili bir şekilde yönetmeleri ve çeşitli diplomasi araçlarıyla krizi fırsata çevirmeleri gerektiği Covid-

19 sürecinde açık bir şekilde görülmüştür. Yukarıda belirtilen örneklerle birlikte ele alındığında K-Pop'un ve BTS grubunun Güney Kore'nin kamu diplomasisinde geleceğe yönelik etkili bir kültürel teknoloji ürünü olarak ilerleyeceğini tahmin etmek güç olmayacaktır.

Güney Kore kamu diplomasisi, dünyanın içinden geçtiği pandemi sürecini de göz önünde bulundurarak sağlık alanında geliştirdiği ilerlemeleri insanlığa hizmet edecek yenilikçi ve dijital ürünlerle çeşitlendirmektedir. K-Pop grupları, BTS örneğinde olduğu gibi bu süreçte müzik diplomasisi açısından etkili olarak kullanılabilir kültürel ürünlerdir. Güney Kore devletinin günümüzde başta müzik olmak üzere film, drama, yemek, güzellik, moda ve oyun gibi yaratıcı içerik endüstrisi ürünlerine kamu ve özel sektör kuruluşları aracılığıyla daha fazla kaynak sağlayarak bir K-style yaratma çabası içerisinde olduğu ve bu gücü diplomasiye tahvil etmek istediği çalışma içerisinde verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere açıkça görülmektedir. K-Pop ve BTS'in de içinde bulunduğu tüm yaratıcı içerik endüstrisi ürünleri Güney Kore'nin diplomasi aracı olarak kullanılmasıyla birlikte ülke için makro ekonomi politik değeri olarak hizmet görmektedir.

Amerika'da caz ve rock'n roll gruplarının; Fransa ve Almanya'da operaların tarihi süreçte müzik diplomasisi aracı olarak devletlerce kullanıldığı görülmüştür. Ancak devlet ve özel kuruluşların sistematik olarak desteklenerek yaratıcı endüstrilere yatırım yapıldığı, bu sektörlerin ekonomi ve diplomasi alanına evrilerek yumuşak güc olarak tamamlandığı en iyi örnek olarak Güney Kore durmaktadır. K-Pop grupları, Güney Kore örneğinden söylenecek olduğunda yaratıcı endüstrilerin ülkelerin diplomatik ve ekonomik süreçlerine nasıl tahvil edilebildiğinin en somut örneğidir. Bu yönüyle Türkiye'de araştırmacıların ve karar verme mekanizmalarının Güney Kore modelini daha yakından incelemeleri gerekmektedir. Kore'nin sinema, müzik ve medya alanında yüksek teknolojileri de birleştirerek geliştirdiği ve bunu diplomasiye yansıttığı modeli kayda değer fırsatlar sunmaktadır. Günümüzde batı merkezli eşdeğerleri ile yarışacak Asya orijinli popüler kültür ürünlerinin hızla artması bölgenin yeni çekim/cazibe merkezi olduğunun işaretlerini vermektedir.

Kaynakça

Ahrendt, R. vd. (2014). Music and Diplomacy from the Early Modern Era to the Present. New York: Palgrave Macmillan.

An, H. (2020, 31 Temmuz). India chooses Korean as the second language study for their students. Allkop. <http://www.allkpop/article/2020/07/india-chooses-korean-as-the-second-language-study-for-their-students> (Erişim tarihi: 01.08.2020)

Big Hit Labels (2020). BTS (방탄소년단) 'Dynamite' Official MV. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=gdZLi9oWNZg> (Erişim tarihi: 27.12.2020).

- Binark, M. (2018). K-Pop Fenomeni BTS'nin ve Exo'nun Dayanılmaz Çekiciliğinin Ekonomi Politikası. *Varlık Dergisi*, Nisan, 42-47.
- Binark, M. (2019). Kültürel Diplomasi ve Kore Dalgası "Hallyu". Güney Kore'de Sinema Endüstrisi, K-Dramalar ve K-Pop. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Binark, M. (2020). Arttırılmış Eğlence Olarak K-Pop ve BTS'in Çekim Gücü. M. Binark (Der.), *Asya'da Popüler Kültür ve Medya içinde* (189-225). Ankara: Um:ag.
- Benjamin, J. (2020, 22 Mart). Learn Korean With BTS' Aims to Break Down Language Barrier&Further Connect Global Fans. *Forbes*.
<https://www.forbes.com/sites/jeffbenjamin/2020/03/22/learn-korean-with-bts-announcement-launch-weverse/?sh=66075a6a4aab> (Erişim tarihi: 31.07.2020).
- Bloomberg Quicktake (2019, 29 Haziran). K-pop diplomacy: @weareoneEXO gifted Trump and his daughter Ivanka their signed albums before a dinner banquet in Seoul #EXO. [Tweet]. Twitter
<https://twitter.com/Quicktake/status/1144933898511515648> (Erişim Tarihi: 23.09. 2020).
- Bruner, R. (2020, 25 Temmuz). How K-pop Fans Actually Work as a Force for Political Activism in 2020. *TIME*, www.time.com/5866955/k-pop-political/ (Erişim Tarihi: 09.08.2020).
- BTS to receive government honor for spreading 'hallyu'. (2018, 09 Ekim). Yonhap News Agency. Erişim, <https://en.yna.co.kr/view/AEN20181009001300315> (Erişim tarihi: 30.07.2020).
- Cha, E. (2018, 6 Ocak). Bang Shi Hyuk Shares The Secret to BTS's Success And His Ultimate Goal For The Group. Soompi. Erişim 29 Temmuz 2020, <https://www.soompi.com/article/1104305wpp/bang-shi-hyuk-shares-secret-btss-success-ultimate-goal-group>
- Cho, C. (2010). Korean wave in Malaysia and changes of the Korean- Malaysia relations. *Malaysian Journal of Media Studies*, 12, 1-14.
- Coscarelli, J. (2020, 22 Haziran). Why Obsessive K-Pop Fans Are turning Toward Political Activism. *The New York Times*.,
<https://www.nytimes.com/2020/06/22/arts/music/k-pop-fans-trump-politics.html> (Erişim Tarihi: 09.08.2020)
- Chen, S. (2016). Cultural Technology: A framework for marketing cultural exports -analysis of hallyu (the Korean wave). *International Marketing Review*, 33(1), 25-50. Cho, Y. Y. (2012). Public Diplomacy and South Korea's Strategy. *The Korean Journal of International Studies*, 10(2): 275-296.

- Cull, N. (2003). *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 To The Present*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Dong-woo, C. (2020, Eylül). BTS credits fans for Billboard Hot 100 win, hopes to perform at Grammys”. Yonhap News Agency.
<https://www.en.yna.co.kr/view/AEN20200902006400315> (Erişim Tarihi: 02.09.2020)
- Dunkel, M. (2014). “Jazz-Made in Germany” and the Transatlantic Beginnings of Jazz Diplomacy. R. Ahrendt, M. Ferraguto, D. Mahiet (Edt.) *Music and Diplomacy from the Early Modern Era to the Present içinde* (147-168). New York: Palgrave Macmillan.
- Effendi, T. D. (2012). “K-Pop and J-Pop Influences to University Students in Malang, East Java—Indonesia : A Comparative Public Diplomacy Studies” *Andalas Journal of International Studies*, Vol.1 No.2, 2012, pp.182-196
- Elberse ve Woodham (2020). Big Hit Entertainment and Blockbuster Band BTS: K-Pop Goes Global. Harvard Business School Case. 520-525.
- Evangelista, R.A.G. (2019). Beyond The (K-pop) Scene: Analyzing the Role of BTS’s Love Myself Campaign and Celebrity Diplomacy in the Promotion of UNICEF’s Child Protection Campaign. *Academia*:
<https://www.academia.edu/41747975> (Erişim: 12.10.2021)
- Euronews [Türkçe] (2019, 1 Mayıs). K-pop kültürüne kapılan Japon gençlerin Güney Kore yolculuğu. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=WUJgedgE7dA> (Erişim 03 Ekim 2020)
- Evangelista, R. A. G. (2019). Beyond the (K-Pop) Scene: Analyzing the Role of BTS’s Love Myself Campaign and Celebrity Diplomacy in the Promotion of UNICEF’s Child Protection Campaign. *Academia*:
<https://www.academia.edu/41747975> (Erişim tarihi: 11.10.2021)
- Fore, H. H. (2020, Eylül 22). Two years ago @BTS_twt inspired young people around the world with a powerful speech at the UNGeneral Assembly. This year they are returning to share a message of hope amidst the COVID-19 pandemic. Together, we can reimagine a better, fairer World. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/unicefchief/status/1308194364909334528> (Erişim Tarihi: 22.09.2020)
- Fore, H. H. (2020, Eylül 23). 12 hours to go. Tomorrow, I will reunite (virtually) with @BTS_twt at #UNGA to share a special message with young people doing their very best to cope during the COVID-19 pandemic. Tune in tomorrow at 9am EDT: <https://uni.cf/2FQARXy>. [Tweet]. Twitter, <https://twitter.com/unicefchief/status/1308572145694449666?s=2> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)

- Frater, P. (2020, 14 Haziran). BTS ‘Bang Bang Con: The Live’ Claims Record Viewership for Online Concert. Variety., <https://www.variety.com/2020/digital/asia/bts-big-bang-con-the-live-record-online-concert-1234635003/> (Erişim Tarihi: 31.07.2020)
- Gap-Ryong, M. (2019, 19 Ekim). Korean police lead in World peace, security through ‘K-cop Wave’. The Korea Herald. Erişim 20 Temmuz 2020, <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20191016000799>
- Ghebreyesus, T. A. (2020a, 21 Ağustos). @BTS_twt: I am grateful for your heartfelt message of support to #healthworkers and the #BTSARMY battling #COVID19. Thank you for supporting those who are going through times right now with your energizing, happy tune #BTS_Dynamite!. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/DrTedros/status/1296908576980635654> (Erişim Tarihi: 21.08.2020).
- Ghebreyesus, T. A. (2020b, 22 Ağustos). Thank you, #BTS for the uplifting #BTS_Dynamite and for reminding the #BTSARMY and the rest of us to #WearAMask and take care of our health and well-being during this #COVID19 pandemic. [Tweet]. Twitter <https://twitter.com/DrTedros/status/1296926289648025601> (Erişim Tarihi : 22.08.2020)
- Ghebreyesus, T. A. (2020c, 23 Ağustos). I hear you and all the other #BTSARMY saying they want to see more ‘crossover’ between public health & #BTS. I am delighted to invite @BTS_twt to take #BTS_Dynamite to the next @WHO World Health Assembly. And congratulations for #Dynamite100MViewsIn24Hrs! <https://twitter.com/naelaraya/status/1297200511267926017?s=21>. [Tweet]. Twitter <https://twitter.com/DrTedros/status/1297527030649683968> (Erişim Tarihi: 23.08.2020)
- Gienow-Hecht, J. (2012). The World Is Ready to Listen: Symphony Orchestras and the Global Performance of America. *Diplomatic History*, 36(1):17-28.
- Gienow-Hecht, J. (2015). *Music and International History in the Twentieth Century*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Goff, P. (2013). Cultural Diplomacy. A. F. Cooper, J. Heine and R. Thakur (Ed.). *Oxford Handbook of Modern Diplomacy* içinde (1-19). Oxford Handbooks Online: Oxford University Press.
- Holik, G. G. (2011). Paper Tiger? Chinese Soft power in East Asia. *Political Science Quarterly*, 126(2), 223-254.
- Huang, C. H. (2013). China’s Soft Power in East Asia: A Quest for Status and Influence. *The National Bureau of Asian Research*.

https://www.dornsife.usc.edu/assets/sites/451/docs/Huang_FINAL_China_Soft_Power_and_Status.pdf

- Hyun-ju, O. (2015, 4 Aralık). After K-pop Korea eyes 'K-cop wave'. The Korea Herald, <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20151204000899> (Erişim Tarihi: 20.07.2020)
- Istad, F. (2016). A Strategic Approach to Public Diplomacy in South Korea, N.Snow (Edt.), Korea's Public Diplomacy içinde, Seoul: Seoul National University Press. 49-80.
- Jang, G., & Paik, W.K. (2012) Korean wave as tool for Korea's new cultural diplomacy. Applied Sociology, 2(3), 196–202.
- Ji-Won, P. (2020, 24 Temmuz). Hallyu resurges in Japan amid diplomatic rift. The Korea Times. Erişim 01 Ağustos 2020.
https://www.koreatimes.co.kr/www/art/2020/07/398_293277.html#
- Jun-tae, K. (2020, 20 Eylül). Moon is a big BTS fan: Cheong Wa Dae". The Korea Herald.,<https://www.koreaherald.com/view.php?ud=2020920000241> (Erişim Tarihi: 30.09.2020)
- Keith, S. (2021). BTS As Cultural Ambassadors: K-pop and Korea in Western Media. Y. Kim (Edt.). The Soft Power of The Korean Wave: Parasite, BTS and Drama içinde (155-167). London and New York: Routledge.
- Kim, Y. & Marinescu, M. (2015). Mapping South Korea's Soft Power: Sources, Actors, Tools, And Impacts. Journal of Sociological Studies. 1: 3-12.
- Kim, T. Y., & Jin, D. Y. (2016). Cultural Policy in the Korean Wave: An Analysis of Cultural Diplomacy Embedded in Presidential Speeches. International Journal of Communication, Vol: 10, 5514-5534.
- Korean language education video series featuring BTS set for release this week. (2020, 23.Mart). The Korea Herald..
<https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20200323000284> (Erişim Tarihi: 31.07. 2020)
- Korea Now (2019, 30 Haziran). K-pop boy band EXO welcomes Donald Trump and his daughter Ivanka with signed albums. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=AbxM3Yg53zl&t=7s> (Erişim Tarihi :30.09.2020)
- Kozhakhmetova, D. (2012). Soft Power of Korean Poular Culture in Japan: K-Pop Avid Fandom in Tokyo. Master Thesis. Lund University.
- Lee, J. ve Kim, S. (7 Ekim 2021). 'Squid Game' Takes Korean Soft Power Up a Notch, And It's Good for Economy Too. Bloomberg:
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-10-07/k-pop-to-squid-game->

- lift-korean-soft-pdwer-and-the-economy (Erişim Tarihi: 13.10.2021).
- Marc, I. (2019). Around the World: France's new popular music diplomacy. *Modern & Contemporary France International Studies*, 28(3), 253-270.
- Marinescu, V. (2014). Many Faces of Hallyu in the Global World. V. Marinescu (Edt.), *The Global Impact of South Korean Popular Culture içinde* (1-4). London: Lexington Books.
- McIntyre, H. (2020, 31 Ağustos). BTS's 'Dynamite' sold A Quarter Of A Million Copies In Its First Week In The U.S. *Forbes*.
<https://forbes.com/sites/hughmcintyre/2020/08/31/btss-dynamite-sold-a-quarter-of-a-million--copies--in-its--first-week--in-the-us/?sh=9b6ad966fcd1> (Erişim Tarihi: 01.09.2020)
- 문재인 (2020, Eylül 1). BTS has achieved its first No. 1 on the Billboard Hot 100 songs chart, writing a new chapter in K-pop history as the first Korean band to do so. After having topped the Billboard 200 main album chart four times, they have now reached No. 1 on [both.@moonriver365](https://twitter.com/moonriver365). [Tweet]. *Twitter charts*.<https://twitter.com/moonriver365/status/1300609917191991297> (Erişim 01.09.2020)
- Messarıs, P. (2016). The global impact of South Korean popular culture: Hallyu unbound (Book reviews). *Asian Journal of Communication*, 25:2, 194-199.
- Moon, J. (17 September 2019) "Remarks By President Moon Jae-In at Presentation of Three Strategies for Innovative Content Industry," Office of the President, <https://english1.president.go.kr/BriefingSpeeches/Speeches/661> (Erişim tarihi:13.10.2021)
- Nam, S. (2020, 7 Eylül). 'BTS's Economic Effect From "Dynamite" Estimated To Reach 1.7 Trillion Won.,
<https://www.soompi.com/article/1424079wpp/btss-economic-effect-from-dynamite-estimated-to-reach-1-7-trillion-won> (Erişim Tarihi: 30.09. 2020)
- Nye, J. (2005). *Yumuşak Güç*. Ankara: Elips Kitap.
- Nye, J. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of The American Academy*. 616, 94-109.
- Nye, J. S. (2009). South Korea's Growing Soft Power. Project Syndicate. URL: <https://www.projectsyndicate.org/commentary/south-korea-sgrowing-soft-power?barrier=accessreg>
- Nye, J. S. (2012). Why China Is Weak on Soft Power. *The New York Times*. URL: <http://www.nytimes.com/2012/01/18/opinion/why-china-is-weak-on-soft-power.html>

- Nye, J., & Kim, Y. (2013). Soft Power ant The Korean Wave. Y. Kim (Edt.) The Korean Wave: Korean Media Go Global içinde (31-42) London: Routledge.
- Pasler, J. (2009). Composing the Citizen. Music as Public Utility in Third Republic France. Berkeley: University of California Press.
- Quessard, M. (2020). Entertainment Diplomacy. T. Balzacq, F. Charillon, F. Ramel (Edt.), Global Diplomacy: An Introduction to Theory and Practice içinde. (279-296). Paris: Palgrave Macmillan
- Rae, K. B. (2015). Past, Present and Future of Hallyu (Korean Wave). American International Journal of Contemporary Research. Vol.5, No5. 154-160.
- Rich, M. ve Lee, S. (2018, 30 Mart). Can North Korea Handle a K-pop Invasion? . The New York Times. 30.03.2018.Erişim 03 Ağustos 2020, <https://www.nytimes.com/2018/03/30/World/asia/North-korea-k-pop-red-velvet.html?auth=link-dismiss-google1tap>
- Reuters (2020, 13 Ağustos). Big Hit Entertainment, the management label of hugely popular South Korean K-Pop group [@bts_bighit](https://twitter.com/bts_bighit), saw a 27% jump in half-year profits as its online concert and merchandise sales offset event cancellations during the year <https://reut.rs/3iAk4pf> [Tweet]. Twitter. <https://www.twitter.com/Reuters/status/1293944149641580547> (Erişim Tarihi: 14.08. 2020)
- Rolli, B. (2020, 22 Haziran). BTS Donates ‘\$1 Million To Live Nation’s Crew Nation Campaign. Forbes., <https://forbes.com/sites/bryanrolli/2020/06/22/bts-donates-1-million-live-nation-crew-nation/#aa90c4326a32> (Erişim Tarihi: 31.07.2020)
- Seok-in, H. (2019, 13 Temmuz). What’s so public about Korea’s Public Diplomacy?. The Korea Herald. Erişim 03 Ağustos 2020, <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20190613000219>
- Shim, E. (24 Eylül 2020). South Korea president says creative content key to nation’s future. UPI, Erişim 30 Eylül 2020, https://www.upi.com/Top_news/World-News/2020/09/24/South-Korea-president-says-creative-content-key-to-nations-future/5871600964321/
- Simonin, B. (2008). Nation Branding and Public Diplomacy: Challenges and Opportunities. Fletcher Forum of World Affairs, 32(3), 19-34.
- Snow, N. (2009). Rethinking Public Diplomacy. N. Snow, & P. Taylor, Routledge Handbook of Public Diplomacy içinde. NY: Routledge.
- Sung, S. Y. (2010). Constructing a new image. Hallyu in Taiwan. European Journal of East Asian Studies, 9, 25-45. doi:10.1163/156805810X517652

- Szondi, G. (2008). Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences. Clingendael: Nederland Institute of International Relations.
- Taylor, L. (2018, 06 Şubat). Love of Korean pop links UK teenagers with Palestinian refugees. Reuters., <https://www.reuters.com/article/us-bntain-school-palestinian-refugees/love-of-korean-pop-links-uk-teenagers-with-palestinian-refugees-idUSKBN1FQ057> (Erişim Tarihi: 03.08.2020).
- The Korea Society (2020a). 2020 Annual Gala A Virtual Celebration of the U.S. -Korea Partnership. <https://www.koreasociety.org/special-events/item/1419-2020-annual-gala> (Erişim Tarihi: 30.10.2020).
- The Korea Society (2020b, Ekim 2). We are delighted to welcome President Moon Jae-In as the Keynote Speaker for our Annual Gala, October 7 at 7pm EDT. Join us virtually at our Annual Gala as we honor our #VanFleetAward recipients including #BTS ! Link in bio for Gala info and tickets. [Tweet]. Twitter. <https://www.twitter.com/koreasociety/status/1312125642150875138> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).
- Trisni, S. (2019). South Korean Government's Role in Public Diplomacy: A Case Study of the Korean Wave Boom. *Andalas Journal of International Studies*, 8:1, 31-42.
- Valieva, J. (2018). Cultural Soft Power of Korea. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(4), 207-213. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i4.1837
- Valley, A. (2020, 1 Nisan). These 10 K-Pop Idols & Groups Are So Amazing, Even Korean President Moon Jae In Is A Fan., <https://koreaboo.com/lists/10-kpop-idols-groups-so-amazing-even-korean-president-moon-jae-in-fan/> (Erişim Tarihi: 26.07.2020).
- Visitseoul.net (2020, Eylül 14). https://english.visitseoul.net/event/BTS-HD-UNLOCKVIDEO-DOWNLOADEVENT_/35116 (Erişim Tarihi: 30.09.2020)
- Yeon, Y. (02 Haziran 2020). Harvard professor attributes BTS'i success to relationship with producer. (02 Temmuz 2020). *Korea Joong Ang Daily*. <https://koreajoongangdaily.joins.com/2020/07/02/ertertainment/kpop/BTS-Big-Hit-Entertainment-Harvard/20200702190900383.html> (Erişim Tarihi: 01.08.2020)
- Yeon-soo, K. (2020, 19 Temmuz). Culture ministry to spearhead global expansion of Korean wave. *The Korea Times*. Erişim 20 Temmuz 2020, https://www.koreatimes.co.kr/www/art/2020/07/398_293036.html
- Yeon-soo, K. (04 Eylül 2020). With BTS' Billboard feat, gov't pushes to revise military service act. *The Korea Times*.

https://www.koreatimes.co.kr/www/art/2020/09//732_295498.html (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

Yeon-Soo, K. (2020, 10 Eylül). Culture minister upbeat about ‘pandemic-defying hallyu’. The Korea Times., https://www.koreatimes.co.kr/www/art/2020-09/398_295821.html (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

Whan-woo, Y. (2020, 28 Haziran). From disaster to opportunity: Pandemic response elevates Korea’s public diplomacy. The Korea Times., https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2020/06/113_291802.html (Erişim Tarihi: 28.06.2020).

Zahidi, M. S. (2017). Korean Community As A Cultural Diplomacy of The Republic of Korea in Indonesia: A Case Study On Ksc Community. IJRDO-Journal of Social Science and Humanities Research. 2(3): 138-151.

The Analysis of Gloria E. Anzaldúa's *Borderlands/ La Frontera*

Gamze AR¹⁵

Abstract

Research Paper

The actual physical borderland that I'm dealing with in this book is the Texas- U.S Southwest/Mexican border. The psychological borderlands, the sexual borderlands and the spiritual borderlands are not particular to the Southwest. In fact, the Borderlands are physically present wherever two or more cultures edge each other, where people of different races occupy the same territory, where under, lower, middle and upper classes touch, where the space between two individuals shrinks with intimacy. I am a border woman. I grew up between two cultures, the Mexican and the Anglo. (Anzaldúa, 1987, preface)

Gloria Anzaldúa's *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza* (1987) manifests the life of the author herself. She expresses her personal experiences and she also tells the history of Chicano Movement. It plays a critical role in the maintenance of presenting the ethnic and identity problems because the writer Anzaldúa, like many Mexican Americans, suffers from otherness on the border. This feeling creates some themes, in the book, such as belongingness, otherness, the concept of home, becoming rather than being, ethnic mosaic, sexist discourses and consciousness. The background of Gloria Anzaldúa's psychological mood and the concept of border in her mind are two significant elements for understanding and looking with the critical eye. Anzaldúa is suffering from being an identity, and she is continuously on the path and she is in the manner of becoming rather than being. She is living the in-betweenness in the book *Borderlands*. Anzaldúa came from the Rio Grande Valley of south Texas in 1942, and her heritage was based on the mixture of Mexican and American cultures as she "grew up between two cultures." (from the preface of *Borderlands*) Because of this dilemma she was seen as alien and she also felt like a stranger in the question of existence. In which space did she belong to? Was she Mexican or American in terms of ethnicity? Why did Anzaldúa use shifting coded language in *Borderlands*? From which perspectives is this book considered as a diasporic study? How did she deal with identity, gender and ethnicity in the book? This paper attempts to show that Gloria Anzaldúa has a hybrid identity, and *Borderlands* will be examined in terms of these aspects in a detailed way.

Key words: Mexican-American; Identity; Gender; Race; Border; Gloria Anzaldúa.

Gloria Anzaldúa'nın *Borderland/ La Frontera* Kitabının Analizi

Öz

Araştırma Makalesi

Bu kitapta asıl uğraştığım gerçek fiziksel sınır Teksas ve Amerikanın Güneybatısı/ Meksikan sınırınıdır. Psikolojik, cinsel ve ruhani sınırlar yalnızca Güneybatı ile ilgili değildir. Aslında, sınırlar fiziksel olarak iki kültürün birbiriyle kesiştiği yerdedir. Farklı ırklardan insanların aynı bölgede yaşaması ve alt, orta ya da üst sınıf farkı olmadan her kesimden insanın dokunabildiği, iki bireyin samimiyetle sınırları azalttığı yerdir. Ben sınır kadımıyım. Meksikan ve Anglo kültürleri arasında büyümüş biri. (Anzaldúa, 1987, Önsöz)

¹⁵ Instructor, Bartın University, School of Foreign Languages, Bartın, gamzear@bartin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8918-2124>

Gloria Anzaldúa'nın kitabı *Borderlands / La Frontera: The New Mestiza (Sınırlar / Sınırlar: Yeni Melez Kadın)* (1987) Chicano¹⁶ Akımı ile birlikte, yazarın kendi hayatını kişisel tecrübeleriyle anlatmaktadır. Bu çalışma, etnik ve kimliksel problemleri ortaya çıkarma konusunda önemli bir rol oynamaktadır, çünkü yazar Anzaldúa, pek çok Meksikalı Amerikalı gibi, sınırda ötekileşme problemi yaşamıştır. Bu his kitapta da incelenecek aitlik, ötekileşme, ev kavramı, olmaktan çok oluşma, etnik mozaik, cinsiyetçi söylem ve bilinç gibi bazı temaları ortaya çıkarmıştır. Gloria Anzaldúa'nın psikolojik durumunun temeli ve zihnindeki sınır kavramı, bu diasporal çalışmayı daha iyi anlamamızı sağlayan iki önemli etken olacaktır. Anzaldúa kimliğiyle ilgili sıkıntı çekmektedir ve sürekli olmaktan çok oluşum süreci içinde bulunur. Yani bu durum onun için bir süreçtir. *Borderlands (Sınırlar)* kitabında kendisi arada kalmışlığın örneğini gösterir. Anzaldúa 1942 yılında Güney Teksas'ın Rio Grande Vadisi'nde dünyaya gelmiştir ve onun kültürel mirası "iki kültür arasında büyümüş" (*Borderlands (Sınırlar)* kitabının önsözünden alınmıştır.) Meksikalı Amerikan karışımına dayanmaktadır. Bu ikilemden dolayı, o tuhaf olarak görülmüş ve varlığını sorgularken yabancı gibi hissetmiştir. Anzaldúa hangi alana aitti? Etnik olarak Meksikalı mıydı, yoksa Amerikan mı? *Borderlands (Sınırlar)* kitabında niçin iki dili birlikte kullandı? Hangi yönlerden kitap diasporal çalışma olarak görülür? Anzaldúa kitapta kimlik, cinsiyet ve etnik kavramlarını nasıl kullandı? Bu çalışma Gloria Anzaldúa'nın karışık kimliğini cinsiyet, ırk ve kimlik açısından inceleyecektir ve *Borderlands (Sınırlar)* kitabı bağlamında ayrıntılı bir şekilde açıklayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Meksikalı-Amerikalı; Kimlik; Cinsiyet; ırk; Sınır; Gloria Anzaldúa.

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 13.09.2021

Kabul tarihi / Accepted 15.12.2021

Introduction

Gloria E. Anzaldúa is a quite important writer and she experiences doubleness in her life from different aspects. She "grew up between two cultures" (from the preface of *Borderlands*) and because of this reason she does not belong to any space in her life. This complexity pushes her to write *Borderlands* which gives voice to the voiceless like Mexican Americans who are living these kinds of hardships in their lives. *Borderlands* was also written in both languages such as English and Spanish. It is so significant to understand how Anzaldúa is in-between situation and she states her new creation as follows: "the switching of "codes" in this book from English to Castillian Spanish to the North Mexican dialect to Tex-Mex to a sprinkling of Nahuatl to a mixture of all of these, reflects my language, a new language-the language of the *Borderlands*" (from the preface of *Borderlands*). This changeable state of mind exemplifies with the idea of new language and it acquires a special character to the book itself. Unlike other books, *Borderlands* is a great projection of diasporic cultures awakening in the new spirit. Even the title *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza* contains both English and Spanish words and it emphasizes the crossing borders. Besides her search of identity, she also suffers from gendered and racial problems and each will be exemplified in this study.

¹⁶ Meksika kökenli Amerikalılara veya kültürlerine ait. (tureng.com kelime anlamı.)

The process of being and becoming are two crucial issues and Mexican-American border causes becoming rather than being for the people living on this line. These people are in-between with their Americanized and Mexican traditions together. Therefore, Anzaldúa perfectly narrates appropriated issues with her personal experiences. This study aims to contribute to explore identity, gender and ethnicity while considering the cultural terms such as belongingness, otherness, marginalized, hybridity, the concept of home and in-betweenness in the context of Anzaldúa's *Borderlands*. Borders in history are huge fragmentary events because many cross-bordering people like Mexican Americans suffer from difficult hardships and problems in their lives. They create their own home with some iconographies such as old photos, foods or decorative things. The Mexican American writer is also the great projection of being other in that she is not embraced from two different cultures. Thus, *Borderlands* gives many personal records from her life and so it can be a memorial diary that is written in a sincere and close manner. All the chapters in the book reveal the idea of mestizo's culture, identity, gender and immigration. Each issue is analyzed with various theorists like Stuart Hall, Homi Bhababa, Deleuze and Guttari, and these themes attribute the expanded analyzations to readers. Therefore, this study makes a major contribution to the research on identity, ethnicity, race and gender which will be examined with the examples of Anzaldúa throughout this paper.

1. Identity

Identity has various meanings, involving class, gender and ethnicity factors, throughout the history. For Stuart Hall (1996), identity is stated as follows:

It has to go through the eye of the needle of the other before it can construct itself.' Identity is always a temporary and unstable effect of relations which define identities by marking differences. Thus, the emphasis here is on the multiplicity of identities and differences rather than on a singular identity and on the connections or articulations between the fragments or differences. (Hall and Gay, 1996: 89)

Hall emphasizes the unstable nature of identity and it constructs the idea of Gloria Anzaldúa's identity in *Borderlands*. Gloria Anzaldúa is a Mexican American, lesbian writer and so she has multiple choices which make her marginalized in the white heterosexual dominant world. In the beginning of the first chapter, she starts with a poem that is mainly about her visibility:

Across the border in Mexico
stark silhouette of houses gutted by waves,
diffs crumbling into the sea,
silver waves marbled with spume
gashing a hole under the border fence. (Anzaldúa,1987: 1)

This poem was originally written in this pattern that reflects her irregular life style on the border, and she also mentions 'silhouette of houses' identifying the ambiguity of houses, and homes, indeed. For Anzaldúa, the land creates the belongingness for people and home plays an important role for constructing the identity as it gives the feeling of belongingness and sense of self. However, the history marginalized *Chicanos* which the author addressed for Mexican Americans in her book and she defines what border is for Anzaldúa:

[...] the lifeblood of two worlds merging to form a third country-a border culture. Borders are set up to define the places that are safe and unsafe, to distinguish us from them. A border is a dividing line, a narrow strip along a steep edge. A borderland is a vague and undetermined place created by the emotional residue of an unnatural boundary. It is in a constant state of transition. The prohibited and forbidden are its inhabitants. (Anzaldúa, 1987: 3)

Borders can play an important role in addressing the issue of identity and ethnic problems because they are the separative preventions physically and psychologically in that people feel trapped under restrictions carried out by white men. She also refers to the significance of history such as the treaty of Guadalupe Hidalgo or the border crossings because in history these events are the turning points especially understanding these kinds of terms for Mexican-Americans. She narrates the history in this way and these statements enriches the historical side of *Borderlands*:

In 1846, the U.S incited Mexico to war. U.S. troops invaded and occupied Mexico, forcing her to give up almost half of her nation, what is now Texas, New Mexico, Arizona, Colorado and California. With the victory of the U.S. forces over the Mexican in the U.S.-Mexican War, *los norteamericanos* pushed the Texas border down 100 miles, from *el rio Nueces* to *el rio Grande*. South Texas ceased to be part of the Mexican state of Tamaulipas. Separated from Mexico, the Native Mexican-Texan no longer looked toward Mexico as home; the Southwest became our homeland once more. The border fence that divides the Mexican people was born on February 2, 1848 with the signing of the Treaty of Guadalupe-Hidalgo. It left 100,000 Mexican citizens on this side, annexed by conquest along with the land. The land established by the treaty as belonging to Mexicans was soon swindled away from its owners. The treaty was never honored and restitution, to this day, has never been made. (Anzaldúa, 1987: 7)

Anzaldúa's historical references in the quotation reveal the background of her multiple identities as history shapes perspectives of people. The displacement of Mexican Americans separates their identities and forced them to be alienated in the society. There are many different factors to construct the identities of these people. Sometimes one photograph makes alive all the memories, sometimes one film gets

the experiences from history. Anzaldúa concerns about her memory after the moment that she sees the old photo:

I have a vivid memory of an old photograph: I am six years old. I stand between my father and mother, head cocked to the right, the toes of my flat feet gripping the ground. I hold my mother's hand. To this day I'm not sure where I found the strength to leave the source, the mother, disengage from my family, *mi tierra, mi gente*, and all that picture stood for. I had to leave home so I could find myself, find my own intrinsic nature, buried under the personality that had been imposed on me. (Anzaldúa, 1987, p. 15-16)

Memories explore the process of *becoming* rather than being in terms of recognizing her identity. The author tries to find her own *self* while going far away from home that prevents her to see her real self as she really does not know anything about home. Where is home for her? The place which she grew up or lived or loved or had acquaintances. This question is always in her mind and she cannot answer throughout her book. Anzaldúa is also Chicana and her Chicana identity lies down the history of Indian women. She explains this issue in *Borderlands* as follows:

My Chicana identity is grounded in the Indian woman's history of resistance. The Aztec female rites of mourning were rites of defiance protesting the cultural changes which disrupted the equality and balance between female and male, and protesting their demotion to a lesser status, their denigration. Like *la Llarona*, the Indian woman's only means of protest was wailing. (Anzaldúa, 1987: 21)

Chicana is a Mexican-American female who grew up in the United States. La Chicana “has minority status in her own land even though she is, in part, indigenous to the Americas and a member of one of the largest (majority) ethnic groups in the United States. She is a woman whose life is too often characterized by poverty, racism, and sexism, not only in the dominant culture, but also within her own culture.” (Blea, 1997: 15) Therefore, Chicana embraces the Mexican American women in terms of providing them with the social, cultural and political identities.

2. Ethnicity and Race

The term race has a wide array of definitions commonly used to describe a group of people who share certain morphological characteristics. Most authors have learned that race is an unscientific term, which can only have a biological meaning. (Santos, 2010: 122) Historically, the word ethnicity stems from the Greek adjective *Ethnikos* and means “heathen.” The adjective is derived from the noun *ethnos*, which means foreign people or nation. It is a multifaceted concept, which builds the identity of an individual through: kinship, religion, language, shared territory and nationality, and physical appearance. (Santos, 2010: 122)

Gloria Anzaldúa approaches the race and ethnicity with her personal life experiences in *Borderlands*. According to her, ethnicity and race construct the background information for people. If you are white and man, then the power is in your hands. Others are seen as marginalized and alienated in society. For instance, the writer reveals the stereotypical understanding system as a result of ethnic and racial diversities in America. She states:

They are inferior because they have indigenous blood, believe in the supernatural and speak a deficient language. Now she eats herself over the head for her "inactivity," a stage that is as necessary as breathing. But that means being Mexican. All her life she's been told that Mexicans are lazy. She has had to work twice as hard as others to meet the standards of the dominant culture which have, in part, become her standards. (Anzaldúa, 1987: 48-49)

These statements are so important to show how Mexican Americans are seen in the eyes of dominant culture. These misconceptions cause the psychological tiredness like the expressions of Anzaldúa 'she eats herself.' Other racial references given in the chapter '*La conciencia de la mestiza/ Towards a New Consciousness*' summarizes the concept of race in *Borderlands*:

*Por la mujer de mi raza
hablara el espiritu*

Jose Vasconcelos, Mexican philosopher, envisaged *una raza mestiza, una mezcla de razas afines, una raza de color- la primera raza sintesis del globo*. He called it a cosmic race, *la raza cosmica*, a fifth race embracing the four major races or the world. Opposite to the theory of the pure Aryan, and to the policy of racial purity that white America practices., his theory is one of inclusivity. At the confluence of two or more genetic streams, with chromosomes constantly "crossing over," this mixture of races, rather than resulting in an inferior being, provides hybrid progeny, a mutable, more malleable species with a rich gene pool. From this racial, ideological, cultural and biological cross-pollinization, an "alien" consciousness is presently in the making-a new *mestiza* consciousness, *una conciencia de mujer*. It is a consciousness of the Borderlands. (Anzaldúa, 1987: 77)

Anzaldúa tells about the mixture of race that implies the biological cross matchings with Mexican and American together. Thus, the new racial group such as mestizas appears and these people are in-between. As a result of it, they are continuously in the state of becoming. The heterogeneous structure of mestizas has a pivotal role in understanding both racial and ethnic discrimination as the physical appearance is always a determinative factor in the social injustice and inequality.

As an ethnic identity Anzaldúa is defined herself as Chicana and in the book, she reflects this issue while revealing how they are labelled as *others* and in the following quotation she presents her ethnic group as “as a person, I, as a people, we, Chicanos, blame ourselves, hate ourselves, terrorize ourselves. Most of this goes on unconsciously; we only know that we are hurting, we suspect that there is something "wrong" with us, something fundamentally ‘wrong’.” (Anzaldúa, 1987: 45) Chicana appears as the result from the regional diversities and Mexican American women create this group for establishing social, cultural, and political identities for themselves in America. Language is another determinative element for ethnic identity and Anzaldúa is in dilemma about using languages because in *Borderlands*. She uses both English and Spanish, and while she is narrating her memory about the discrimination in language, she states: “I remember being sent to the corner of the classroom for "talking back" to the Anglo teacher when all I was trying to do was tell her how to pronounce my name. If you want to be American, speak 'American.' If you don't like it, go back to Mexico where you belong” (Anzaldúa, 1987: 53). This quotation expresses the writer’s name, which is her personal identity, is tried to be changed with the white American dominant system. For instance, at school Anzaldúa’s teacher insisted on the regulation of her name and it is an interruption for her state of being. Thus, Anzaldúa’s complexities in her life cause her to belong to neither.

3. Gender

Gender has become a critical issue throughout history and it shows “something about socialized behavior patterns. So when we read about gender differences, we may assume that the authors are focusing on social behaviors and psychological aspects of their participants. But when people are grouped into gender categories based on their sex, the study is just as likely to be about sex differences—perhaps more likely” (Pryzgodna, 200: 554). Anzaldúa is not involved in any constructed gender groups such as female and male. Instead, she creates her gendered choice such as lesbian, but hegemonic instructions of masculinity force her being in society. Her identities from every aspect are in-between situations, and Anzaldúa explains it as the state of fluidity:

My "awakened dreams" are about shifts. Thought shifts, reality shifts, gender shifts: one person metamorphoses into another in a world where people fly through the air, heal from mortal wounds. I am playing with my Self, I am playing with the world's soul, I am the dialogue between my Self and *el espíritu del mundo*. I change myself, I change the world. (Anzaldúa, 1987: 70)

These lines reflect the resistance of Anzaldúa because she is still in eternal discussion with herself. Psychologically, Anzaldúa’s belongingness is always in process and it makes her existence put on the border. Feelings of uncertainty and becoming create the third space which was coined by Homi Bhababa as follows: “[i]t is that Third Space, though unrepresentable in itself, which constitutes the discursive

conditions of enunciation that ensure the meaning and the symbols of culture have no primordial unity or fixity; that even the same signs can be appropriated, translated, rehistoricized and read anew" (Bhababa, 1994: 55). These expressions reveal the idea of fluidity rather than static ones. *Third space* also offers new possibilities and so it can be said that it is a productive space. Anzaldúa is a lesbian and she narrates: "something was 'wrong' with me" (Anzaldúa, 1987: 16). It is a hurting statement at that point because she lives under the dominance of white male society. According to this dominance, her gendered identity is not accepted.

Another significant aspect of gender is gendered roles in society. Anzaldúa states these roles in her book in that they show how Mexican American culture is a patriarchal society. She highlights the society's inequality and injustice:

Culture forms our beliefs. We perceive the version of reality that it communicates. Dominant paradigms, predefined concepts that exist as unquestionable, unchallengeable, are transmitted to us through the culture. Culture is made by those in power-men. Males make the rules and laws; women transmit them. How many times have I heard mothers and mothers-in-law tell their sons to beat their wives for not obeying them, for being *hociconas* (big mouths), for being *callajeras* (going to visit and gossip with neighbors), for expecting their husbands to help with the rearing of children and the housework, for wanting to be something other than housewives? (Anzaldúa, 1987: 16)

Culture is so important to determinate people's belief systems, and as she mentioned dominant thoughts are culturally unchangeable like the men power. In many culture systems, patriarchal society is dominant like *machismo* in Mexican American culture. It makes women be submissive and obedient beings; on the other side, men are seen as breadwinner and powerful characters in society. This misconception constructs some categories in life and people are trying to live according to these categories and rules. Anzaldúa cannot achieve the sense of being and she is still on the road because of dilemmas in her life. At that point, the most significant symbol in Mexican culture is the Virgin of Guadalupe who is "a powerful symbol of Mexican identity and faith, and her image is associated with everything from motherhood to feminism to social justice" (Reyes, 2016: par. 4). It creates resistance with her spiritual support for women. In *Borderlands*, Anzaldúa states: "*La Virgen de Guadalupe's* Indian name is *Coatlalopeuh*. She is the central deity connecting us to our Indian ancestry" (27). Anzaldúa here uses the integrative pronoun 'we' in order to indicate how the Virgin of Guadalupe is a connective figure among Mexican women. The author Anzaldúa also mentions the males as eagles which is the representation of strength and superiority.

Anzaldúa mentions another female figure *la Llorona* which demonstrates the weakness of women in Mexican society. *La Llorona* was created for pushing women into homes and it highlights the gendered positions such as women at home and men as the breadwinners. The writer strengthens these gender roles in society while stating

the story of *Cihuacoatl* with the references of *la Llorona* in *Borderlands* and she narrates this story with the memories from her life:

She appeared in white, garbed in white,
standing white, pure white.

-Bernardino de Sahagun

On the gulf where I was raised, *en el Valle del Rio Grande* in South Texas-that triangular piece of land wedged between the river *y el golfo* which serves as the Texas-U.S./ Mexican border- is a Mexican *pueblito* called Hargill (at one time in the history of this one-grocery-store, two-service-stations town there were thirteen churches and thirteen cantinas). Down the road, a little ways from our house, was a deserted church. It was known among the *mexicanos* that if you walked down the road late at night you would see a woman dressed in white floating about, peering out the church window. She would follow those who had done something bad or who were afraid. Los *mexicanos* called her *la Jila*. Some thought she was *la Llorona*. She was, I think, *Cihuacoatl*, Serpent Woman, ancient Aztec goddess of the earth, of war and birth, patron of midwives, and antecedent of *la Llorona*. Covered with chalk *Cihuacoatl* wears a white dress with a decoration half red and half black. Her hair forms two little horns (which the Aztecs depicted as knives) crossed on her forehead. The lower part of her face is a bare jawbone, signifying death. On her back she carries a cradle, the knife of sacrifice swaddled as if it were her papoose, her child. Like *la Llorona*, *Cihuacoatl* howls and weeps in the night, screams as if demented. She brings mental depression and sorrow. Long before it takes place, she is the first to predict something is to happen. (Anzaldúa, 1987: 35-36)

The white color symbolizes the virginity of woman which is the indicator of purity in patriarchal society. It is an interesting point that *Cihuacoatl* like *la Llorona* is represented with the horrifying and depressive characters and from the gendered point these features threaten the womanhood.

Conclusion

Mexican American culture is always in the process of becoming rather than being because they are in-between nation. In addition to their historical background, their customs and traditions are seen as the outcast in America and it makes them marginalize in society. The Mexican American War causes the loss of Mexicans' cultures because "Under the Treaty of Guadalupe Hidalgo, which settled the Mexican-American War, the United States gained more than 500,000 square miles of land, expanding U.S. territory by about one-third" (from *Encyclopædia Britannica*). The home concept continuously changes in the minds of Mexicans because of the

changes in their ancestral lands. Border crossings and immigration memories construct the field of diaspora studying. Throughout the paper, the historical and cultural backgrounds open a path for the analysis of Gloria Anzaldúa's *Borderlands*.

The early Mexican American history and other policies such as The Braceros and Operation Wetback construct the background information in order to understand better the context of Anzaldúa's immigration history and ethnic identity searches. Moreover, the Mexican American culture such as its language, family issues and gendered roles provide the readers to comprehend how Mexicans are patriarchally regulated and their systems are traditionally constructed. All these kinds of background information are necessary to analyze Gloria Anzaldúa's *Borderlands*.

Borderlands/La Frontera: The New Mestiza presents many diverse themes such as ethnicity, gender and identity. Anzaldúa always emphasizes the hybridity and multiplicity. In the article of Melina Pereira Savi this fluid process of being is mentioned as follows: "Donna Haraway's theory of the cyborg to argue that Anzaldúa is herself a cyborg writer, as she devises technologies of engagement with both the Mexican and the American side of her, perhaps because she understands that there is no one pure identity after all: there is no one pure object (be it a subject, an idea, an identity, a representation, even matter) unaffected by its surroundings." (Anzaldúa, 1987, p.182) At that point, the belongingness is a dynamic process as these kinds of people who live on the border resemble the *rhizome*, defined by Deleuze and Guttari, rooting in many places. The mass of roots points out the dynamic process and so Anzaldúa studies transnationalism in her book. "Transnationalism concerns individuals' and civil society's movements across borders" (Kearney, 1995) and in *Borderlands* Anzaldúa is constantly in motion in terms of psychological and memorial aspects. She is suffering from not only the identity problem but also gender issues in herself. At that point, Anzaldúa is in the situation of in-betweenness and she explains it in *Borderlands* in this way: "I Sit between warmth and cold never knowing which is my territory, domesticated as I am. by human warmth and the peck of my keyboard. Having lived my whole life in an ignorant shadow, under the sight of hunger shuffling its little child feet whimpering, lost. Pain is the way of life." (Anzaldúa, 1987: 50) In *Borderlands*, Gloria Anzaldúa tries to create her home with her memorial old photos or stories. In these ways she reminds her culture. However, the patriarchal Mexican culture does not embrace her gendered choices. In terms of this aspect, she is seen as outcast and, in her book, she presents her alienation in society but she also resists the discriminative situations. Cultural awareness is a significant point in order to understand the background of Mexican Americans here like Anzaldúa.

References

- Anzaldúa, Gloria. *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*. (1987). Aunt Lute Book Company, San Francisco.
- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.

- Blea, Irene I. (1997). *U.S. Chicanas and Latinas within a global context: women of color at the Fourth Women's Conference*. Westport, Connecticut: Praeger.
- Encyclopædia Britannica, *Mexican-American War*. (November 10, 2020). Retrieved from: December 12, 2020. <https://www.britannica.com/event/Mexican-American-War>
- Hall, S. and Gay, P. D. (Eds.). (1996). *Questions of cultural identity*. London: Sage.
- Kearney, M. (1995). The local and the global: The anthropology of globalization and transnationalism. *Annual Review of Anthropology*, 24(1), 547–565.
- Peck, S. (2020). Transnational social capital: The socio-spatialities of civil society. *Global Networks*, 20(1), 126–149.
- Pryzgodá, Jayde. Joan C. Chrisler. (2000). “Definitions of Gender and Sex: The Subtleties of Meaning.” *Sex Roles*, Vol. 43, Nos. 7/8.
- Reyes, Raul A. “Our Lady of Guadalupe Is a Powerful Symbol of Mexican Identity.” *NBC news*. Retrieved from: <https://www.nbcnews.com/news/latino/our-lady-guadalupe-powerful-symbol-mexican-identity-n694216>
- Santos, Diego Junior da Silva and Nathália Barbosa Palomares, and David Normando, and Cátia Cardoso Abdo Quintão. (2010). “Race versus ethnicity: Differing for better application.” *Dental Press J Orthod* 121, May-June;15(3):121-4.
- Savi, Melina Pereira. (2015). “How Borders Come to Matter? The Physicality of the Border in Gloria Anzaldúa’s Borderlands/La Frontera. *Anu. Lit., Florianópolis*, v. 20, n. 2.

Bireysel, Örgütsel ve Çevresel Faktörlerin Kariyer Gelişimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Görgül Bir Araştırma

Füsun TOROS¹⁷, Yıldırım Osman ÇETMENLİ¹⁸

Öz

Araştırma Makalesi

Kariyer yönetimi konusu insan kaynakları yönetimi içinde 1980’li yıllardan sonra ilgi çeken konular arasında yer almış ve son yıllarda da kariyer yönetimine yönelik çalışmaların sayısı oldukça artmıştır. Bu çalışmada, bireysel, örgütsel ve çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Kariyer gelişimi ile kariyer gelişimine etki eden faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için İzmir’deki sanayi ve hizmet sektörü işletmelerinden anket tekniği ile veri toplanmış olup, katılımcıların %67’si üretim, %33’ü hizmet sektöründendir. Araştırma verileri anket tekniği ile 310 çalışandan kolayda ve kartopu örnekleme yapılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, bireysel, örgütsel ve çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Gelişimi, Bireysel Faktörler, Örgütsel Faktörler, Çevresel Faktörler.

An Empirical Research on the Effect of Individual, Organizational and Environmental Factors on Career Development

Abstract

Research Paper

Career management has been one of the topics of interest in human resources management after the 1980s, and the number of studies on career management has increased considerably in recent years. In this study, the effects of individual, organizational and environmental factors on career development were investigated. In order to reveal the relationship between career development and the factors affecting career development, data were collected from production and service sector enterprises in Izmir by survey technique. The research data were collected from 310 employees by means of questionnaire technique and snowball sampling. As a result of the research, it has been determined that organizational and environmental factors have a positive and significant effect on career development.

Key Words: Career, Career Development, Individual Factors, Organizational Factors, Environmental Factors.

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 24.09.2021

Kabul tarihi / Accepted 28.10.2021

Giriş

Kariyer, bir veya daha fazla kuruluştaki farklı deneyimler ve işler içeren gelişimsel bir süreç olarak görülmektedir (Baruch ve Rosenstein, 1992). Bu gelişim süreci, organizasyonun yanı sıra ilgili çalışan tarafından da yönetilebilir. Kariyer,

¹⁷ Dr., Dikkan Grup, fusuntoros@yahoo.com, ORCID ID: 0000 0003 4500 1608.

¹⁸ Dr., Yaşar Üniversitesi, ORCID ID: 0000 0002 9925 6430.

geniş anlamda sektörel büyüklük, örgütsel yapı, bilgi özellikleri, insan yeteneği ve hırsı gibi bireye sağlanan yapısal fırsatların sonucu olarak görülmektedir (Turunç ve Avcı, 2012). Kariyer olgusunun çevre değişkeni ile birlikte fırsatların bir sonucu olarak görülmesi onu daha çeşitli, küresel ve sınırsız bir hale getirmiş, esneklik ile karakterize etmiştir (Hirschi vd., 2014). Bu bağlamda, özellikle çalışanların değişen iş taleplerine daha çeşitli ve dağınık çalışma alanlarına ve farklı ortamlara uyum sağlaması giderek daha önemli hale gelmektedir (Zacher, 2013).

Geleneksel bakış açısına göre kariyer, öncelikle bireyin bir sorumluluğu olarak görülmekte iken, ilerleyen dönemlerde kariyerin odak noktası bireyden örgüte geçmiştir (Weber ve Ladkin, 2011). Bu yönüyle kariyer, bir bireye özgü olsa da organizasyon tarafından etkilenen bir süreçtir. Bunun nedeni, organizasyonun pozisyonları ve bu pozisyonlar arasındaki ilişkiler ile her pozisyon için gereken yeterlilikleri ana hatlarıyla belirleyen dahili kariyer yollarına sahip olmasıdır. İnsan kaynakları departmanı çalışanlarını geliştirecek, kurum içi veya dışı eğitim modülleri, koçluk/mentorluk programları, değerlendirme merkezleri gibi uygulamalarla çalışanları destekler (Baruch, 2006). Günümüz iş gücü dünyasında, hızlı adaptasyon yetkinliği kariyer gelişimi ve kariyer başarısı için son derece önemlidir.

Kariyer geliştirme ise, kariyer planlama ve yönetim uygulamalarının bir portföyü ya da organizasyon içinde çalışanları geliştirmek için bütüncü bir sistem olarak görülmektedir. Bu sistem birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Bu faktörleri, bireysel, örgütsel ve çevresel faktörler olarak sınıflandırmak mümkündür. Bireysel faktörler, kişilik, cinsiyet, medeni durum, yaş, görev süresi, eğitim düzeyi gibi çalışanın kendine özgü faktörlerdir. Örgütsel faktörler ise, çalışanın kariyer gelişimi üzerinde etkili olan ve kaynağı örgütsel düzenleme ve prosedürler olan uygulamalardır. Bireysel kariyer gelişiminin örgütsel faktörler ayağında çalışanın görev yaptığı firmaya önemli görevler düşmektedir. Kariyer gelişimi üzerinde etkili olan son faktör ise, çevresel faktörlerdir. Çevresel faktörler, işletmenin ve bireyin kontrolünde olmayan krizler, işgücü piyasasındaki yapısal değişiklikler gibi unsurlar yer almaktadır (Avcı ve Gümüş Dönmez, 2016). Bu faktörlerin tamamı örgütlerde çalışanların kariyer gelişimine etki etmekle birlikte, literatürde yer alan kısıtlı sayıda çalışmada bu etki üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede, bu çalışmada, bireysel, örgütsel ve çevresel faktörlerin kariyer gelişimine etkisi üzerinde durulacak ve literatürdeki boşluğu doldurmaya katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

1. Kariyer ve Kariyer Gelişimi Kavramları

Kariyer olgusu, “bir insanın yaşamı boyunca işgal ettiği bir dizi pozisyonu” (Super ve Hall, 1978) ifade etmektedir. Bazı bilim insanları, kariyer gelişiminin bir örgütün mevcut ve gelecekteki insan kaynağı ihtiyacını karşılama süreci olduğunu savunurken, bazıları ise kariyer gelişiminin bir çalışanın ömrü boyunca kişisel gelişimine katkı sağlama süreci olduğunu savunmaktadır. Kariyer gelişimi, çeşitli görevler, rotasyon, eğitim ve gelişim aktiviteleriyle şekillenen ve zaman zaman kaygılar ile karakterize olarak devam eden bir süreçtir. Bu bağlamda, kariyer gelişim

modellerinin ardındaki ortak varsayım, kariyer gelişim sürecinin az ya da çok öngörülebilir olduğu gerçeğidir (Lee ve Lee, 2018). Kariyer gelişimi, bir bireyin organizasyon veya çalışma alanı içindeki tanıtım ve geliştirme fırsatlarının bütünüdür (Conway ve Briner, 2005). Bu bütün, belirlenmiş bir geleceğe doğru ilerlemek için öğrenme, iş, eğlence ve geçişlerdeki gelişimi yöneterek yaşam boyu devam eden bir süreçtir.

Kariyer gelişimi sadece bireylerin başarısı ve motivasyonu için değil, organizasyonların ve sektörlerin başarısı için de kritik derecede önemlidir. Bu bağlamda, birçok meslekte, yönetsel pratiği yönlendiren yasal ve kurumsal politikalarla desteklenen kariyer gelişimi süreçlerinin söz konusu olma nedeni kariyer gelişiminin çok boyutlu bir olgu olmasıdır (Dawson ve Phillips, 2013). Buna rağmen, kariyer gelişiminin odak noktasında birey vardır. Bu çerçevede, Baruch ve Peiperl (2000) kariyer gelişimi ve planlamasını, çalışanların kapasitelerinin bir veya daha fazla organizasyonda gerçekleştirilebilecek bir dizi deneyim ve görevle arttırıldığı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, çalışanlar kendileri için daha yüksek hedefler geliştirmekte, motivasyonlarını arttırmakta ve karşılıklı fayda için kuruma yönelik davranışlarını değiştirmektedir (Vosburgh, 1986).

Örgütlerde çalışanlar açısından profesyonel kariyer gelişimi dikey veya yatay olarak gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda, bir örgütte kariyer gelişimi, statü ve sorumluluk kazanarak (terfi ettirerek) dikey yönde gerçekleşebildiği gibi benzer seviyelerde (rotasyon) farklı pozisyonları işgal ederek yatay yönde de gerçekleşmektedir. Dikey hareket, artan veya yeni sorumlulukların atanması ile ilgili olarak yeni fırsatlar ortaya çıktığında gerçekleşir. Yatay hareket ise, yeni deneyimlerin ve iş zenginleştirmenin birleştirilmesini içerir (Kirk vd., 2000). Ayrıca bir kurum içindeki iş rotasyonu yoluyla edinilen deneyim, edinilen özel ek becerilerin bir sonucu olarak terfi ile ilgili olabilir ve ilerlemeye yol açabilir. Bu nedenle çalışanlar, rotasyonu, terfi için ihtiyaç duyacakları deneyimi edinmenin bir yolu olarak değerlendirebilir (Baruch, 2004).

Örgütsel bağlamdaki kariyer yönetimi politikaları ve uygulamaları, örgütsel hayatta kalma ve refah için gerekli olan çalışanların tutum ve davranışlarını teşvik eden politikalar ve bireysel yenilikçilik ve proaktivite olarak görülmektedir (Parker vd., 2006). Bireysel proaktiviteyi teşvik etmede kariyer gelişim fırsatları ve adil kariyer yönetimi prosedürlerinin sağlanması için başlangıçta geçici bir destek ya da farkındalık yaratılması önerilmektedir (Crawshaw vd., 2012). Bunun yanında, çalışanlara tatmin edici ve ödüllendirici kariyer geliştirme fırsatları sağlanması organizasyonlar için olumlu kazanımlar yaratmaktadır. Yapılan çalışmalar algılanan kariyer gelişim fırsatları ile iş tatmini gibi olumlu iş tutumları arasındaki önemli ilişkilerin altını çizmiştir (Birdi vd., 1997). Ayrıca çalışanların kariyer gelişim fırsatlarına ilişkin algıları ile bireysel proaktif davranışlar arasındaki ilişkiler de örnek gösterilebilir. Yapılan araştırmalar, kariyer gelişiminin çalışanların yeteneklerini geliştirdiğini ve iş kalitelerini arttırdığını göstermektedir. Örgütler aynı zamanda kariyer gelişiminden de yararlanır, çünkü bu durum çalışanların psikolojik

sözleşmelerini ve iş performanslarını arttırır (Sturges vd., 2005). Ek olarak, kariyer gelişimi, çalışanları daha fazla liderlik sorumluluğu almaya hazırlar ve böylece kuruluşların sürdürülebilir kalkınmasını sağlar. Bu bakımdan, kariyer gelişimi, bireyin ve organizasyonun karşılıklı sorumluluğunda olmalıdır (Lee ve Lee, 2018).

Kariyer gelişim sürecinin başarılı olabilmesi için çalışanların bu alandaki istek ve deneyimleri ile kurumun stratejisinin uyumlu olması gerekmektedir. Yapılan çalışmalar bu uyumun sağlanması durumunda çalışanların verimliliğinin arttığını ve sinerjik etkiler yaratıldığını vurgulamaktadır (Gaffney, 2005). McLagan (1989) kariyer gelişimini “bireysel ve organizasyonel ihtiyaçların optimum bir şekilde eşleştirilebilmesi için bireysel kariyer planlaması ve organizasyonel kariyer yönetimi süreçlerinin uyumu” olarak tanımlamıştır. Gilley ve Galbraith (1989) kariyer gelişimini “bireylerin ve kuruluşların çalışanlarının bilgi birikimi, becerileri, yetkinlikleri ve mevcutları için gereken tutumları arttıran bir ortaklık oluşturmalarını gerektiren bir süreç olarak tanımlamıştır.” Kariyer gelişimi kişisel gelişim ve organizasyon performansının iyileştirilmesine katkıda bulunur.

2. Kariyer Gelişimini Etkileyen Faktörler

Kariyer seçimi, bireyler ve çevreleri arasındaki etkileşime dayanan psiko-sosyal bir olgudur ve bu etkileşim kariyer gelişim sürecini ya güçlendirmekte ya da sekteye uğratmaktadır. Psikolojik faktörlerin kariyer uyumluluğunu öngörmedeki rolünü araştıran çalışmalar arasında, bazılarında esneklik, benlik saygısı, proaktivite ve iyimserlik gibi kişilik özellikleri üzerinde durulmaktadır (Cai vd., 2015). Bu bağlamda, Zacher (2013), öz değerlendirmenin, daha fazla güven öngördüğünü gösteren ve öz değerlendirmenin, kariyer uyumu ve kariyer başarısı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve ilgi çekici sonuçlara ulaşmıştır. Benzer şekilde gerçekleşen çalışmalarda, kariyer seçiminin öz saygı, kontrol odağı, iş arama öz yeterliliği ve tedirgin hedef arayışı da dahil olmak üzere, temel öz değerlendirmelere entegre edilmiş veya bunlara benzeyen yapılar ile pozitif olarak ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Tolentino vd., 2013).

Lips-Wiersma ve Hall (2007), nitel yöntemle gerçekleştirdiği çalışmasının sonucunda, pratikte kariyer gelişiminin bireyler ve kuruluş arasında oldukça etkileşimli bir süreç olduğunu tespit etmiştir. Kariyer gelişiminin, örgütsel özelliklerden, organizasyonun kariyer gelişim fırsatlarından, mevcut gelişim programlarından, organizasyonun insan kaynakları stratejilerinden ve çalışanların bireysel özelliklerinden etkilendiği ortaya konulmuştur (Lee ve Lee, 2018). Bu çalışmada, Lips-Wiersma ve Hall (2007) ile Lee ve Lee (2018) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları esas alınarak kariyer gelişimi üzerinde etkili olan faktörler bireysel faktörler, örgütsel faktörler ve çevresel faktörler olarak üç grupta incelenmiştir. Aşağıda her bir grup değişkene ilişkin bilgiler aktarılmaktadır.

2.1. Bireysel Faktörler

Hite ve McDonald'ın (2018), örgütsel kariyer gelişim çerçevesi modelinde, bireysel özelliklerin kariyer gelişimini etkilediği konusu üzerinde durulmaktadır.

Kariyer gelişimine bireysel faktörler temelinde etki eden değişkenler olarak daha çok cinsiyet, medeni durum, yaş, görev süresi ve eğitim düzeyi gibi hususlar üzerinde durulmaktadır. Literatürde, kadınların iş hayatına girişi ile birlikte özellikle cinsiyet değişkeni üzerinde fazlaca durulmaya başlanmıştır (Cook ve Glass, 2014). Hüttges ve Fay (2015), kadınların, erkeklerle benzer yetenekleri ve motivasyon seviyelerine sahip olmalarına rağmen, kuruluşlarda liderlik pozisyonlarını benimseme konusunda aynı düzeyde destek veya izin almadıklarını savunmaktadır. Kariyer gelişimi ve seçimini etkileyen bir diğer değişken, yaş veya nesildir. Bu bağlamda, yaş, bireylerin iş değerlerini, tutumlarını ve kariyer deneyimlerini etkilemektedir. Yaş ve kariyer gelişimi ile ilgili çalışmalara göre, genç kuşak üyelerin kariyerleriyle ilgili özel değerleri ve beklentileri vardır. Bu bağlamda, Kanfer ve Ackerman (2004), insanlar yaşlandıkça, başarı motivasyon seviyelerinin azaldığını, çünkü mesleki başarılarının yüksek maaş artışlarıyla ilişkili olmadığını iddia etmişlerdir. Bu, yaşın görev süresi ile oldukça ilgili olduğu göz önüne alındığında, görev süresinin kariyer gelişimi üzerinde de benzer etkileri olduğu tahmin edilmektedir. Birçok çalışma, kariyer gelişimi, iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya çıkarmıştır. İş tatmini “kişinin iş değerlerini başarması ya da kolaylaştırması olarak değerlendirilmesinden kaynaklanan zevkli duygusal durumdur” (Locke, 1969). Örgütsel bağlılık, “kuruma duygusal bağlanma” anlamına gelir (Mowday vd., 1979). Bu kapsamda, Tansky ve Cohen (2001) bir kuruluşun, çalışanlara kariyer gelişim fırsatları sağladığı zaman kuruma daha fazla bağlı olduklarını ifade etmişlerdir.

2.2. Örgütsel Faktörler

Örgütsel düzeydeki kariyer gelişim uygulamalarının, bireylerin kariyer gelişimine katkıda bulunduğu gerçeği bir değişken olarak örgütsel faktörleri ön plana çıkarmıştır (Kim, 2005). Her organizasyon farklı bir amaç taşıyıp farklı kaynakları koruduğu için, çalışanların kariyer gelişimine yönelik organizasyon desteği, verilen desteğin özel durumuna göre değişmektedir. Hite ve McDonald (2008), kuruluş düzeyinde kariyer geliştirme uygulamaları ve iş rotasyonu, planlama, yedekleme, mentorluk, koçluk, eğitim/atölye çalışmaları, özel görevlendirme, ağ oluşturma ve performans değerlendirmeleri gibi programların kariyer başarısını arttırdığını öne sürmüştür. McDonald ve Hite (2005)’e göre, bu uygulamalar bir kuruluşun gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayacak yetenekli çalışanlar geliştirmek için özellikle gereklidir. Bu nedenle, bu desteği alma şansına sahip olanlar, bir kurumda daha fazla kariyer başarısı elde etme eğilimindedir. Birçok araştırmacı ampirik olarak iş rotasyonu, planlama, yedekleme, mentorluk ve koçluğun, bilgi ve becerilerdeki artış, iş tatmini, örgütsel bağlılık, maaş ve terfi oranları gibi olumlu sonuçlarla önemli ölçüde ilişkili olduğunun altını çizmişlerdir (bkz. Kalkavan ve Katrinli, 2014). Bazı araştırmaların sonuçları, işletmenin bağlı olduğu sektör ve şirket büyüklüğünün de kariyer gelişimi üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Eby ve ark., 2003). Bu bağlamda, kariyer gelişiminin iş piyasasının özellikleri, üretim yöntemleri, ileri teknolojiye adaptasyon, içinde bulunulan sektör gibi değişkenlere göre farklılık gösterdiğine yönelik ampirik kanıtlar söz konusudur. Ayrıca, organizasyon

büyüklüğü ile kariyer gelişimi ilişkisinin varlığına yönelik çalışmalara rastlamak mümkündür (Sonnenfeld ve Peiperl, 1988). Forret ve Dougherty (2004), kuruluşların büyüklüğünün, çalışanların terfi fırsatlarını etkilediği için kariyer gelişimi ile bağlantılı olduğuna vurgu yapmaktadır. Bunun yanında, Hite ve McDonald (2008) ise, iş rotasyonunun önemli bir organizasyonel kariyer geliştirme uygulaması olduğunu savunmaktadır.

2.3. Çevresel Faktörler

Kariyer gelişimini etkileyen bireysel ve örgütsel faktörler literatürde detaylı olarak çalışılmıştır. Buna karşın, kariyer gelişimi üzerinde çevresel faktörlerin etkisinin varlığına ilişkin doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu konuda literatürde var olan çalışmaların büyük bir çoğunluğu kariyer seçimini etkileyen çevresel faktörler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla beraber, insan kaynakları yönetim uygulamalarını etkileyen çevresel faktörlerin de incelendiği bilinmektedir. Buna göre, dış iş gücü, dış kaynaklar, rakipler ve düzenleyiciler insan kaynakları uygulamalarını etkileyen dışsal faktörler olarak tanımlanmışlardır (Kaynak ve ark., 2000).

3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı yukarıda anlatılanlar ışığında; bireysel, örgütsel ve çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerindeki etkisini incelemek ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Literatür incelenince, kariyer gelişimini etkileyen faktörlerin çok çeşitli olduğu ancak üç grup altında toplandığı görülmüştür. Bunlar, iş görenin kariyer gelişimini doğrudan veya dolaylı şekilde etkileyen bireysel, örgütsel ve çevresel faktörlerdir. Literatürde, özellikle bireysel ve örgütsel faktörlerin sıklıkla incelendiği çalışmalara rastlamak mümkün iken çevresel faktörlere ilişkin çalışmaların sayısı görece daha azdır. Buna karşın, her üç faktörün kariyer gelişimi üzerindeki etkisinin birlikte ele alındığı çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan, bu makalede üç unsuru ele alan kapsamlı bir model geliştirilmiştir. Kariyer gelişimini etkileyen bireysel, örgütsel ve çevresel faktörleri ölçmeye yönelik soruların belirlenmesi ise detaylı literatür incelemesi ve kavramsal değerlendirmeler sonucunda gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, kavramsal modelde yer alan aşağıdaki hipotezleri test etmek amaçlanmıştır.

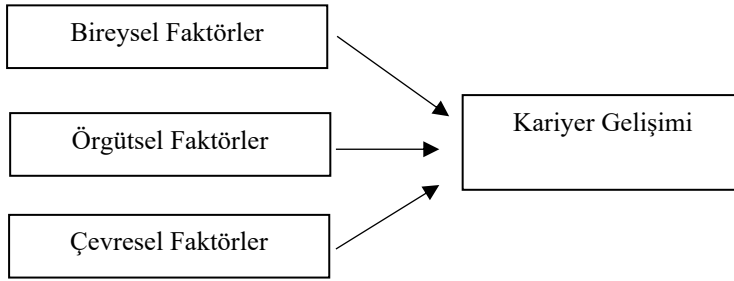
H1: Bireysel faktörler kariyer gelişimi üzerinde pozitif ve anlamlı etkilidir.

H2: Örgütsel faktörler kariyer gelişimi üzerinde pozitif ve anlamlı etkilidir.

H3: Çevresel faktörler kariyer gelişimi üzerinde pozitif ve anlamlı etkilidir.

Çalışmada, bireysel faktörleri ölçmek için yazarlar tarafından literatürde yer alan çalışmalar incelenerek ölçek geliştirme kriterlerine uygun olarak yedi ifadeden oluşan “bireysel faktörler ölçeği” geliştirilmiştir. Örgütsel faktörleri ölçmek için de yine literatürde yer alan çalışmalar incelenmiş ve altı maddeden oluşan “örgütsel faktörler ölçeği” geliştirilmiştir. Kariyer gelişimini etkileyen ve literatürde daha az çalışılan faktör ise, çevresel faktörlerdir. Kariyer gelişimini etkileyen çevresel

faktörler olarak, teknoloji, dijitalleşme, gelişmişlik, eğitim le ilgili gelişmeler, rekabet, iş olanakları, sendikalaşma ve yasal düzenlemeler ön plana çıkmıştır. Çevresel faktörler ölçeği ise, belirtilen konuları içeren altı ifadeden oluşmaktadır. Çalışmada “kariyer gelişimini” ölçmek için Briscoe vd., (2006) tarafından geliştirilen ve Çakmak (2011) ile Yavaş (2017) tarafından Türkçe diline çevrilen 27 ifadeli ölçekten yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan anket formu üç kısımdan oluşmaktadır. Formun ilk kısmında, örneklemin demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci kısmında, kariyer gelişimini etkileyen bireysel, örgütsel ve çevresel değişkenlere ilişkin sorular yer almaktadır. Anket formunun son kısmında ise, kariyer gelişimine yönelik 27 ifade yer almaktadır.

Şekil 1. Çalışmanın Kavramsal Modeli

Bu çalışmanın verileri, İzmir ilindeki sanayi ve hizmet sektörünün farklı faaliyet kollarında yer alan işletmelerden toplanmıştır. Araştırma verileri, pandemi koşulları nedeniyle çalışanlar ile görüşerek toplanmak yerine çalışanlardan elektronik ortamda toplanmıştır. Katılımcılara ulaşılmasını sağlayan bağlantı linki, örnekleme tekniklerinden olasılıksız olmayan teknikleri kapsamında yer alan kolayda örnekleme ve kartopu örnekleme tekniği ile toplanmıştır. Bu örnekleme tekniğinin kullanılma nedeni, tez kapsamında önerilen kavramsal modelin özel bir yer, belli bir şirket türü veya belli bir iş gören türüne göre farklılaşmayacağı varsayımdır. Bu kapsamda, 377 katılımcıdan 30 Temmuz 2019 ile 9 Eylül 2019 tarihleri arasında veri toplanmıştır. Veri toplanan çalışanların %66’sı üretim işletmesinde ve %34’ü hizmet işletmesinde istihdam edilmektedir. Eksik veri nedeniyle, 67 katılımcı analiz dışında tutulmuştur. Geri kalan 310 anket bu çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır.

4. Araştırmanın Bulguları

4.1. Örneklemin Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılanların %47’si kadın ve %53’ü erkektir. Eğitim düzeyi değişkeni bakımından örneklemin çoğunluğu lisans (%50) ve yüksek lisans (%35) eğitim almıştır. Araştırmaya katılanların %66’sı evli, %34’ü bekarıdır. Örneklemin eşlerinin %63’ü çalışan eşlerdir. Çocuk sahipliği dağılım oranına bakıldığında %45

oranında çocuk sahipliğinin olmadığı, %37 oranında da bir çocuklu ailelerin yer aldığı görülmektedir. Örneklemin yaş dağılımına bakıldığında, ağırlıklı olarak 25-44 (%71) aralığında olduğu görülmektedir. Örneklemin %38'inin mevcut firmada 2 ile 5 yıl arasında çalıştığı, %33'ünün ise 16 ve üzeri yıldır mevcut sektörde çalıştığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların bağlı oldukları işletmelerin iş gören sayıları incelendiğinde, %41'inin iş gören sayısının 301 ile 1000 arasındaki işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Bu işletmelerin %67'si üretim işletmesi ve %33'ü hizmet işletmesidir.

4.2. Geçerlilik Çalışması Sonuçları

Kariyer gelişimini etkileyen bireysel faktörlere ilişkin unsurlar incelenerek ölçek geliştirme yöntemi çerçevesinde Tablo 1'de yer alan ifadeler oluşturulmuştur.

Tablo 1. Bireysel Faktörler Ölçeği AFA Sonuçları

Madde	Faktör		Açıklanan Varyans	Kümülatif Varyans	Cronbach's Alpha
	1	2			
Çalıştığımız firmadaki motivasyon düzeyinizi değerlendiriniz	0,835				
Çalıştığımız firmadaki gelir düzeyinizi değerlendiriniz.	0,731		39,578	39,578	
Yaptığınız işte becerilerinizi ne düzeyde kullanıyorsunuz?	0,591				
Liderlik açısından kendinizi hangi seviyede görüyorsunuz?		0,827			0,727
Yaptığınız işte kendinizi ne seviyede özgüvenli hissediyorsunuz?		0,715	15,546	55,124	
Çalıştığımız firmada kendinizi ne kadar yeterli buluyorsunuz?		0,591			
Genel sağlık durumunuzu belirtiniz.		0,503			
KMO Örnekleme Yeterliliği Ölçütü					0.750
Bartlett Küresellik Testi		$X^2(21) \approx 447,203^*$			sig.=0.000

* (%1) anlamlılık düzeyinde anlamlılığı simgeler, X2: Test Ki-Kare değeri, (Parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.)

Faktör analizi sonucu, 7 (yedi) ifade kariyer gelişimini etkileyen bireysel unsurlar olarak bu örneklem grubu özelinde iki yapı bir ölçek ortaya çıkarmıştır. Yapılan açıklayıcı faktör analizinde elde edilen iki yapı ölçeğin birinci faktöründe motivasyon, gelir düzeyi algısı ve beceri düzeyi algısı yer alırken ikinci faktörde liderlik, özgüven, kendini yeterli bulma ile sağlık durumu yer almıştır. İlk faktörü "maddi unsurlar", ikinci faktörü ise "maddi olmayan unsurlar" olarak isimlendirmek mümkündür. Kariyer gelişimini etkileyen örgütsel faktörlere ilişkin unsurlar incelenerek ölçek geliştirme yöntemi çerçevesinde Tablo 2'de yer alan ifadeler oluşturulmuştur.

Tablo 2. Örgütsel Faktörler Ölçeği AFA Sonuçları

Madde	Faktör		Açıklanan Varyans	Kümülatif Varyans	Cronbach's Alpha
	1	2			
Çalıştığınız firmanın kariyer yönetim faaliyet düzeyini değerlendiriniz.	0.869				
Çalıştığınız firmanın terfi olanak düzeyini değerlendiriniz.	0.834				
Çalıştığınız firmanın tüm insan kaynakları faaliyetlerini hangi düzeyde görüyorsunuz?	0.785		63,650	63,650	0,884
Çalıştığınız firmanın rotasyon faaliyet düzeyini değerlendiriniz.	0.769				
Çalıştığınız firmanın mesleki eğitim faaliyet düzeyini değerlendiriniz.	0.767				
Çalıştığınız firmanın ödül olanak düzeyini değerlendiriniz.	0.757				
KMO Örnekleme Yeterliliği Ölçütü					0.878
Bartlett Küresellik Testi		$X^2(15) \approx 934,801$			sig.=0.000

* (%1) anlamlılık düzeyinde anlamlılığı simgeler, X2: Test Ki-Kare değeri, (Parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.)

Kariyer gelişimini etkileyen örgütsel unsurlar için yapılan faktör analiz sonuçları incelendiğinde, KMO örnekleme değerinin 0.70 olduğu bulunmuştur. Bununla beraber, faktör oluşturmak için gereken ilişki düzeyi %1 anlamlılık düzeyindedir ve yeterlidir ($X^2(15) \approx 934,801$, sig<0.01). Tek faktörlü yapının açıklama gücü %63,65'tir. Kariyer gelişimini etkileyen örgütsel unsurları içeren ölçeğin güvenilirlik düzeyi için hesaplanan Cronbach Alfa güvenilirlik değeri 0.88 gibi yüksek bir değere sahiptir. Genel olarak, elde edilen ölçeğin hem yapı geçerliliği hem de güvenilirlik açılarından bir sorun teşkil etmediği görülmüştür. Kariyer gelişimini etkileyen örgütsel faktörlere ilişkin unsurlar incelenerek ölçek geliştirme yöntemi çerçevesinde Tablo 3'de yer alan ifadeler oluşturulmuştur.

Tablo 3. Çevresel Faktörler Ölçeği AFA Sonuçları

Madde	Faktör		Açıklanan Varyans	Kümülatif Varyans	Cronbach's Alpha
	1	2			
İçerisinde bulunduğunuz sektörün teknolojik düzeyini değerlendiriniz.	0,760				
İçerisinde bulunduğunuz sektörün dijitalleşme düzeyini değerlendiriniz.	0,715		36,111	36,111	0,723

Çalıştığımız şehrin gelişmişlik düzeyini değerlendiriniz.	0.706			
Bulduğunuz sektörün mesleki eğitim olarak düzeyini değerlendiriniz.	0,573			
İçerisinde bulunduğunuz sektörün rekabet düzeyini değerlendiriniz.	0,498			
Mesleğinizin iş bulma durumunu değerlendiriniz.	0,371			
Sektörünüzün sendikalaşma düzeyini değerlendiriniz.	0.812	12,778	48,889	
Yasal düzenlemelerin sektörünüz üzerindeki etki düzeyini değerlendiriniz.	0.587			
KMO Örneklem Yeterliliği Ölçütü				0.735
Bartlett Küresellik Testi	$X^2(28) \approx 520,788$			sig.=0.000

* (%1) anlamlılık düzeyinde anlamlılığı simgeler, X2: Test Ki-Kare değeri, (Parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.)

Kariyer gelişimini etkileyen çevresel unsurlar için yapılan faktör analiz sonuçları incelendiğinde, KMO örneklem değerinin 0.70 olarak yeterli olduğu görülmektedir. İki faktörlü yapının birinci faktörünün açıklama gücü %36,11 ve ikinci faktörün açıklama gücü %12,78'dir. İki faktör kümülatif olarak da toplamda %48,90'lık bir açıklama gücüne sahiptir. Faktör öğelerinin yüklenme düzeylerinin 0,40'tan yüksek olması istenilen bir durumdur. Bu bağlamda, birinci faktörde yer alan son ifade (*mesleğinizin iş bulma durumunu değerlendiriniz*) %40'dan daha düşük bir yüklemeye sahip olsa da benzer nitelikteki sorularla aynı faktörde yüklenmiş olmasından ötürü ölçekten çıkarılmamıştır. Kariyer gelişimini etkileyen çevresel unsurları içeren ölçeğin güvenilirlik düzeyi için hesaplanan Cronbach Alfa değeri 0,72'dir.

Kariyer gelişimini ölçmek adına kullanılan bu ölçeğin Türkiye'de yapılmış ve yapı geçerliliği ile güvenilirliklerinin test edilip onaylanmasına rağmen açıklayıcı faktör analizi yapılarak bu durum teyit edilmek istenmiştir. Kariyer gelişim ölçeği için yapılan faktör analizi sonuçları değerlendirildiğinde ölçeğin 4 (dört) boyutlu bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu durum, Çakmak (2011)'in çalışmasında da benzer sonuçlarla desteklenmektedir. Bu ölçekte yer alan sorulardan sadece KA01 ve KG014 kodlu sorular düşük faktör yüklemesi sebebiyle ölçekten çıkarılmıştır.

Tablo 4. Kariyer Gelişimi Ölçeği

Madde	Faktör				Açıklanan Varyans	Kümülatif Varyans	Cronbach's Alpha
	1	2	3	4			
KG05	0,833						
KG06	0,786						
KG03	0,767				29,679	29,679	0,877
KG04	0,749						
KG02	0,713						

KG08	0,703			
KG07	0,607			
KG018	0,798			
KG020	0,717			
KG017	0,696			
KG016	0,693	13,061	42,740	
KG015	0,687			
KG021	0,612			
KG019	0,606			
KG027	0,771			
KG026	0,751			
KG025	0,741	10,537	53,277	
KG024	0,635			
KG022	0,589			
KG023	0,522			
KG012	0,875			
KG013	0,840			
KG011	0,813	6,038	59,316	
KG09	0,746			
KG010	0,624			
KMO Örneklem Yeterliliği Ölçütü				0,874
Bartlett Küresellik Testi	$X^2(300) \approx 3919,702$			sig.=0.000

*(%1) anlamlılık düzeyinde anlamlılığı simgeler, X2: Test Ki-Kare değeri, (Parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.) KGO: Kariyer Gelişim Ölçeği.

Kariyer gelişimi ölçeği için yapılan faktör analiz sonuçları incelendiğinde, KMO örneklem değerinin 0.70'ten büyük olduğu dikkati çekmektedir. Faktör oluşturmak için gereken ilişki düzeyi %1 anlamlılık düzeyindedir. Dört faktörlü yapının birinci faktörünün %29,68'lik açıklama gücü; ikinci faktörünün %13,06 açıklama gücü; üçüncü faktörünün %10,54 açıklama gücü ve dördüncü faktörün %6,04 açıklama gücü olduğu görülmektedir. Dört faktör kümülatif olarak da toplamda %59,32'lik bir açıklama gücüne sahiptir. Faktör öğelerinin yükleme düzeyleri 0,40'tan yüksek olması istenilen bir durum oluşturmuştur. Kariyer gelişimi ölçeğin güvenilirlik düzeyi için hesaplanan Cronbach Alfa değeri 0,87 olarak hesaplanmıştır.

4.3. Korelasyon ve Regresyon Analizi Sonuçları

Çalışmada, değişkenler arası ilişkilerin katsayısını ve yönünü görebilmek için öncelikli korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra bireysel, örgütsel ve çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerindeki etkisini ortaya koymak ve dolayısıyla çalışmanın hipotezlerini test etmek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucu bireysel ve çevresel faktörler ile kariyer gelişimi ölçeği birden fazla boyuttan oluşmasına rağmen değişkenler arası ilişkiyi daha açıklayıcı şekilde oraya koyabilmek için hem korelasyon hem de regresyon analizinde faktörler tek bir değişken olarak ele alınmıştır.

Tablo 5. Korelasyon Analizi Sonuçları

		(1)	(2)	(3)	(4)
Bireysel Faktörler (1)	Pearson Correlation Sig. (2-uçlu)	1			
Örgütsel Faktörler (2)	Pearson Correlation Sig. (2-uçlu)	,568** ,000	1		
Çevresel Faktörler (3)	Pearson Correlation Sig. (2-uçlu)	,501** ,000	,552** ,000	1	
Kariyer Gelişimi (4)	Pearson Correlation Sig. (2-uçlu)	,573** ,000	,554** ,000	,432** ,000	1

** 0.01 anlamlılık düzeyinde (2-uçlu).

Korelasyon analizi sonucu, değişkenler arası ilişkiler inceleninde genellikle değişkenler arasında orta düzeyde ilişki olduğu görülmektedir. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan kariyer gelişimi ile bağımsız değişkenlerin ilişkisi incelenince, bireysel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde ($r = .573$) düzeyinde, örgütsel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde ($r = .554$) düzeyinde, çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde ($r = .432$) düzeyinde ve pozitif ilişkili olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler inceleninde orta düzeyde ve pozitif bir korelasyon olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 6. Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	Sig.
	B	Std. Hata	Beta		
1 (Sabit)	,937	,207		4,531	,000
Bireysel Faktörler	,390	,066	,392	6,108	,000
Örgütsel Faktörler	,258	,086	,246	2,912	,004
Çevresel Faktörler	,059	,092	,051	,875	,587

Bağımlı Değişken: Kariyer Gelişimi

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek ve araştırmanın hipotezlerini test etmek için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modelinde R^2 değeri 0.382, düzeltilmiş R^2 değeri 0.376 olarak hesaplanmıştır. F değeri 59,408 olarak hesaplanmış ve ($p=0.000$) bu tür modeli kurmak için uygun görülmektedir. Regresyon modelinin Durbin-Watson katsayısı 2,095 olarak

hesaplanmıştır ve bu değer oto-korelasyon sorunu olmadığını göstermektedir. Regresyon analizi sonucu, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelenince örgütsel faktörler ve çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde anlamlı etkisi olduğu belirlenmiştir. Katsayılar incelenince, bireysel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde ($\beta=.392$ ve $p=0.000$) ve anlamlı etkisi olduğu, örgütsel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde ($\beta=.246$ ve $p=.004$) düzeyinde ve anlamlı etkisi olduğu hesaplanmıştır. Çevresel faktörlerin ise kariyer gelişimi üzerindeki ($\beta=.051$ ve $p=0.587$) etkisi olumlu olmasına rağmen anlamlı değildir.

Sonuç ve Tartışma

İşletmelerin en değerli sermayesi olan insan kaynağının etkin ve verimli yönlendirilmesi işletme performansı için gereklilik haline gelmiştir. Bu kaynağın etkin ve verimli kullanılması işletmelere sadece rekabet avantajı kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda temel bir yetenek de eklemektedir. Bu sebeple, günümüzde insan kaynakları yönetimi fonksiyonu işletmelerin en önemli fonksiyonlarından biri olmuştur. Son yıllarda insan kaynağından etkin ve verimli şekilde yararlanabilmek için kariyer konusu ön plana çıkmıştır. Nitekim, kariyer yönetimi, kariyer planlama, kariyer geliştirme gibi konular son yıllarda üzerinde fazlaca çalışılan konular arasında yer almıştır. Bu nedenle, bu çalışmada kariyer geliştirme konusu üzerinde durulmuş ve kariyer geliştirmeye etki eden faktörler ile kariyer geliştirme bağlantısı incelenmiştir. Bu kapsamda, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan 310 katılımcıdan anket tekniği ile veri toplanmıştır. Kariyer gelişimi üzerinde etkili olan faktörler “bireysel, örgütsel ve çevresel” faktörler olarak üç grupta ele alınmış ve her bir faktörü ölçmek için yazarlar tarafından ölçekler geliştirilmiştir. Kariyer geliştirme olgusu ise daha önce geçerliliği olan bir ölçek kullanılarak ölçülmüştür.

Araştırmanın sonucunda, değişkenler arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğu, bu ilişkinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 1). Benzer ilişki çalışmanın bağımsız değişkenleri arasında da söz konusudur. Araştırmanın üç hipotezini test etmek için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucu, çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde anlamlı etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın, kariyer yönetiminin iki önemli ayağı olan “bireysel faktörler” ve “örgütsel faktörler” kariyer gelişimi üzerinde olumlu ve anlamlı etkiye sahiptir. Bu sonuç, kariyer gelişiminde kişilik, ilgi gibi bireysel faktörlerin göz ardı edilmemesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, insan kaynakları yöneticilerine insan kaynağını seçme sürecinde kişilik testi, algı testi gibi çalışmalar üzerinde durmaları önerilebilir. Literatürde kariyer gelişimi üzerinde etkili olan bir diğer değişken olarak örgütsel faktörler ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları ortaya çıkan bu sonuçları desteklemektedir.

Beta (β) katsayıları inceleninde, bireysel faktörler kadar yüksek düzeyde olmasa da örgütsel faktörlerin de kariyer gelişimi üzerinde etkili olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim, 1980’li yıllarda bireysel faktörler ile birlikte örgütsel faktörler kariyer olgusunun ikinci önemli ayağı olarak ön plana çıkmaya başlamıştır

(Sabuncuoğlu, 2013). Çalışmanın bulguları, çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerinde anlamlı etkisi olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Çevresel faktörler, insan kaynağının istihdam edildiği sektörün özellikleri, sektördeki rekabet düzeyi, yaşanan şehrin özellikleri/yaşam kalitesi gibi değişkenleri içermektedir. Bu sonuç, kariyer gelişiminin “bireyin çabası” ve “örgütsel destek” ile birlikte anlam kazanacak bir detay olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, İzmir ilindeki sanayi ve hizmet sektörü işletmelerinin belirli sayıda çalışanından (310 çalışan) veri toplanarak gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkan sonuçların genellenebilmesi için farklı illerden ve sektörlerden veri toplanması önerilebilir. Bu tür bir örnekleme ulaşılabildiği durumda araştırmadan elde edilecek sonuçlar çevresel faktörlerin kariyer gelişimi üzerindeki etkisini açıklamada daha büyük faydalar sağlayacaktır.

NOT: Bu çalışma, Füsün TOROS tarafından Yaşar Üniversitesi, Lisansüstü eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalında hazırlanan doktora tezinden geliştirilmiş olup, veriler 30 Temmuz-9 Eylül 2019 tarihleri arasında toplanmıştır.

Kaynakça

- Avcı, U. & Gümüş Dönmez, F. (2016). *İnsan Kaynakları Planlaması*, İçinde: N. Şahin-Perçin, B. Güzel, Ş. Tükeltürk (Editörler), Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Uygulamaları, İstanbul: Beta Yayınevi, ss.71-92.
- Baruch, Y. (2004). Transforming careers: from linear to multidirectional career paths: organizational and individual perspectives. *Career development international*, 9(1), 58-73.
- Baruch, Y. (2006). Career development in organizations and beyond: Balancing traditional and contemporary viewpoints. *Human resource management review*, 16(2), 125-138.
- Baruch, Y. & Rosenstein, E. (1992). Career planning and managing in high tech organizations. *International Journal of Human Resource Management*, 3(3), 477-496.
- Baruch, Y. & Peiperl, M. (2000). Career management practices: An empirical survey and implications. *Human resource management*, 39(4), 347-366.
- Birdi, K., Allan, C. & Warr, P. (1997). Correlates and perceived outcomes of 4 types of employee development activity. *Journal of Applied Psychology*, 82(6), 845.
- Briscoe, J.P., Hall, D.T. & DeMuth, R.L.F. (2006) *Protean and Boundaryless Careers An Empirical Exploration*. *Journal of Vocational Behavior*, 69, 30-47.
- Cai, Z., Guan, Y., Li, H., Shi, W., Guo, K., Liu, Y., ... & Hua, H. (2015). Self-esteem and proactive personality as predictors of future work self and career adaptability: An examination of mediating and moderating processes. *Journal of Vocational Behavior*, 86, 86-94.

- Conway, N. & Briner, R. B. (2005). *Understanding psychological contracts at work: A critical evaluation of theory and research*. Oxford University Press.
- Cook, A. & Glass, C. (2014). Above the glass ceiling: When are women and racial/ethnic minorities promoted to CEO? *Strategic Management Journal*, 35(7), 1080–1089.
- Crawshaw, J.R., van Dick, R. & Brodbeck, F.C. (2012), Opportunity, fair process and relationship value: career development as a driver of proactive work behaviour. *Human Resource Management Journal*, 22(1), 4-20.
- Çakmak, K.Ö. (2011). *Çalışma Yaşamındaki Güncel Gelişmeler Doğrultusunda Değişen Kariyer Yaklaşımları ve Örgüte Bağlılığa Etkisine İlişkin Bir Araştırma*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dawson, A. & Phillips, P. (2013), Coach career development: Who is responsible?. *Sport Management Review*, 16(4): 477-487.
- Eby, L. T., Butts, M. & Lockwood, A. (2003). Predictors of success in the era of the boundaryless career. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 24(6), 689-708.
- Forret, M. L. & Dougherty, T. W. (2004). Networking behaviors and career outcomes: differences for men and women?. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 25(3), 419-437.
- Gaffney, S. (2005). Career development as a retention and succession planning tool. *The Journal for Quality and Participation*, 28(3), 7-12.
- Gilley, C.W. & Galbraith, M.W. (1989). Factors Affecting Career Selection: Implications for HRD. *Performance & Instruction*/ February.
- Hirschi, A., Freund, P. A. & Herrmann, A. (2014). The career engagement scale: Development and validation of a measure of proactive career behaviors. *Journal of Career Assessment*, 22(4), 575-594.
- Hite, L. M. & McDonald, K. S. (2008). A new era for career development and HRD. *Advances in Developing Human Resources*, 10(1), 3-7.
- Hüttges, A. & Fay, D. (2015). Gender influences on career development: A brief review. *Journal of Personnel Psychology*, 14(3), 113-120.
- Kalkavan, S. & Katrinli, A. (2014). The effects of managerial coaching behaviors on the employees' perception of job satisfaction, organisational commitment, and job performance: Case study on insurance industry in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 150, 1137-1147.

- Kanfer, R. & Ackerman, P. L. (2004). Aging, Adult Development, and Work Motivation. *The Academy of Management Review*, 29(3), 440-458.
- Kaynak, T., Adal, Z., Ataay, İ., Uyargil, C., Sadullah, Ö., Acar, A.C., Özçelik, O. Dündar, G. & Uluhan, R. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. (2.Baskı), İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Araştırma ve Yardım Vakfı Yayın No.7, İstanbul.
- Kim, N. (2005). Organizational interventions influencing employee career development preferred by different career success orientations. *International Journal of Training and Development*, 9(1), 47-61.
- Kirk, J. J., Downey, B., Duckett, S. & Woody, C. (2000). Name your career development intervention. *Journal of Workplace learning*, 12(5), 205-217.
- Lee, Y. & Lee, J.Y. (2018), A multilevel analysis of individual and organizational factors that influence the relationship between career development and job-performance improvement. *European Journal of Training and Development*, 42(5-6), 286-304.
- Lips-Wiersma, M. & Hall, D.T. (2007). Organizational career development is *not* dead: a case study on managing the new career during organizational change. *Journal of Organizational Behavior*, 28(6), 771-792.
- Locke, E. A. (1969). What is job satisfaction?. *Organizational behavior and human performance*, 4(4), 309-336.
- McDonald, K. S. & Hite, L. M. (2005). Reviving the relevance of career development in human resource development. *Human Resource Development Review*, 4(4), 418-439.
- McLagan, P. (1989). *The models*. Alexandria: ASTD Press.
- Mowday, R. T., Steers, R. M. & Porter, L. W. (1979). The measurement of organizational commitment. *Journal of vocational behavior*, 14(2), 224-247.
- Parker, S. K., Williams, H. M. & Turner, N. (2006). Modeling the antecedents of proactive behavior at work. *Journal of applied psychology*, 91(3), 636.
- Sabuncuoğlu, Z. (2013). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Sonnenfeld, J. A. & Peiperl, M. A. (1988). Staffing policy as a strategic response: A typology of career systems. *Academy of Management Review*, 13(4), 588-600.
- Sturges, J., Conway, N., Guest, D. & Liefoghe, A. (2005). Managing the career deal: The psychological contract as a framework for understanding career management, organizational commitment and work behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 26(7), 821-838.

- Super, D. E. & Hall, D. T. (1978). *Career development: Exploration and planning. Annual Review of Psychology*, 29, 333-372.
- Tansky, J. W. & Cohen, D.J. (2001). *Human Resource Development Quarterly*, 12(3), 285-300
- Tolentino, L. R., Garcia, P. R. J. M., Restubog, S. L. D., Bordia, P. & Tang, R.L. (2013). Validation of the Career Adapt-Abilities Scale and an examination of a model of career adaptation in the Philippine context. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 410-418.
- Turunç, Ö. & Avcı, U. (2012). Dönüşümcü Liderlik ve Örgüte Güvenin Kariyer Memnuniyetine Etkisi: Lider-Üye Etkileşiminin Aracılık Rolü. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 45-55.
- Vosburgh, M. (1986). Implementation analysis: The case of accident compensation in New Zealand. *Evaluation and Program Planning*, 9(1), 49-59.
- Yavaş, Ö. (2017). *Kişilik özelliklerinin ve çalışanların kariyer gelişiminin kariyer memnuniyetleri üzerine etkisi ve bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Weber, K. & Ladkin, A. (2011). Career Identity and its Relation to Career Anchors and Career Satisfaction: The Case of Convention and Exhibition Industry Professionals in Asia. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 16(2): 167-182.
- Zacher, H. (2013). Older job seekers' job search intensity: The interplay of proactive personality, age and occupational future time perspective. *Ageing & Society*, 33(7), 1139-1166.

Bir Mekânsal Ayırışma Örneği: Favela ve Gecekondu Soslolojik Bakış

Merve ÇELİK GÖNÜLTAŞ¹⁹, Yasin Can GÖNÜLTAŞ²⁰

Öz

Araştırma Makalesi

1945’li yıllardan 1960’lı yıllara kadar gecekondu genellikle, yoksul ailelerin “masum” barınma ihtiyaçlarını, kendi düşük gelir düzeyiyle karşılamaya yarayan ve hızlıca bir gecede kondurulan bir yapı olarak nitelendirilmektedir. 1960’lı yıllardan sonraki dönemde hızla artan şehirlere göç olgusu, hemşehircilik bilinciyle de konut açığına çözüm pratiği olarak gecekondu yerleşkelerinin sayısını artırmıştır. Kentleşme olgusu bu aşamada bütüncüllükten farklı olarak heterojen bir yapı şeklinde seyretmiş ve büyük şehirlerde yoksulluk alanlarına dönüşmüştür. Türkiye’de gecekondu, Brezilya’da ise favela olarak adlandırılan mekânsal olarak ayrılmış yerleşkelerin ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan incelenmesi; yoksulluk alanlarının neden ve nasıl ortaya çıktığını, nasıl gelişim gösterdiğini anlamak açısından önemlidir. Bu amaçla çalışma kapsamında mekânsal ayırışma kavramının açıklanmasının ardından Türkiye’deki gecekondu kültürü ile Brezilya’daki fevala kültürünün incelenmesi sağlanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Gecekondu, Favela, Mekânsal Ayırışma, Kentsel Alan, Yoksulluk Alanları

An Example of Urban Segregation: Sociological Perspective on Favelas and Slums

Abstract

Research Paper

A Gecekondu generally used to be defined, from 1945s to 1960s, as a structure meeting the “innocent” need for shelter of poor families with their low income level and built overnight quickly. The phenomenon of migration to towns gathering pace after 1960s increased the number of slums as a practical solution to housing deficit with the conscious of citizenship. The phenomenon of urbanization continued in that period heterogeneously differently from holism, and turned into areas of poverty in large towns. An economic, cultural and social review of the premises spatially differentiating as the slums in Turkey from the favelas in Brazil is important in understanding why and how the areas of poverty originated, and how they developed. For this purpose, in the study, after describing the concept of spatial differentiation, the culture of slums in Turkey and the culture of favelas in Brazil are reviewed.

Keywords: Slum, Favelas, Urban Segregation, Urban Area, Areas of Poverty

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 26.11.2021

Kabul tarihi / Accepted 06.12.2021

¹⁹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, mervecelik@mu.edu.tr, ORCID : 0000-0003-3914-6210

²⁰ Kırıkkale Üniversitesi, gonultascan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2267-0465

Giriş

Dünyadaki çoğu ülke; neoliberal politikalar, küresel ekonomik sistem, zorunlu göç ve içinde bulunduğu yoksullaşma etrafında kentleşme süreçleri geçirmiştir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra sermayenin kentsel mekânlara doğru hızla akması, serbest piyasa ekonomisi anlayışı ve kentlerin hem ekonomik hem de sosyal anlamda cazibe merkezleri olması, kırsal nüfusun kentlere hareketliliğini beraberinde getirmiştir. Bu durum birbirinden farklı insanların yaşadığı ortak bir yerli kültürün olmadığı ve heterojen bir yapıya sahip kentleri ortaya çıkarmıştır. Toplumsal anlamda “kentli ve köylü” ayrımının yapıldığı sosyal ayrışmanın yanı sıra düşük gelir grubundaki insanların konut ihtiyacını çözmek adına toplu olarak yaşadıkları mekânlar da ortaya çıkmıştır. Nihayetinde ekonomik ve kültürel olarak kentin farklı yerlerinde insanlar kendi standartlarına uygun olarak kümelenmeye başlamıştır. Dolayısıyla hem mekânsal hem de sosyal anlamda ayrışma ortaya çıkmıştır.

Kentleşme süreçleri, genel anlamda tarımsal nüfusun fazla olduğu kırsal kesimden kentsel alanlara doğru göç hareketlerinin etkisiyle çeşitli sınıflar ortaya çıkarmıştır. İş bulma, ekonomik koşulları iyileştirme, eğitim, hizmet veya kişilere özgü ihtiyaçlar nedeniyle kentlere gelen kesimler kent içerisindeki ekonomik dengeyi değiştirmiştir. Üstelik, gelen nüfusun konut ihtiyaçlarını karşılamaları da kentin ekonomik koşullarından dolayı çok zor bir hal almıştır. Düşük ücretlerle çalışan alt gelir grubu genel olarak bu krizi aşabilmek adına boş arazilere ihtiyacı olan konutları inşa etmek durumunda kalmıştır. Bu durum, yetersiz altyapı ve hizmetlerinin olduğu, kendi içine kapalı ve kentin diğer bölgelerinden ayrılmış “çöküntü alanları”nı ortaya çıkarmıştır.

Dünyadaki hemen hemen tüm ülkelerde mevcut olan bu çöküntü alanları, sosyal ve ekonomik açıdan ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Söz konusu alanlar, genel olarak alt gelir grubunda yer alan bireylerin içerisinde bulunduğu ve her ülkede farklı olarak adlandırılmış yoksulluk yuvalarını ifade etmektedir. Bu çalışmayla Türkiye’de “Gecekondu”, Brezilya’da ise “Favela” olarak adlandırılan bu alanların detaylı olarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

1. Mekânsal Ayrışma Kavramı

Bir yerleşme biçimi olarak kentler; antik çağlara kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Toplumsal ve ekonomik bir oluşum olan kent, insanların doğa ile olan yerleşme biçimi tarzındaki ilişkilerinde daha önceki yerleşme biçimlerinden kesin çizgilerle ayrılmış yeni ve ileri bir aşama olarak nitelendirilmektedir (Özer, 2011: 331). Ayrıca kent, farklılıkları barındıran özgür mekanlar olarak da belirtilebilir. Farklı kimliklere, tabakalara, mesleklere, sınıflara ve sair ayrışmalara kendi bünyesinde yer veren kentte ayrışma da şüphesiz kaçınılmaz olmuştur. Bu anlamda ayrışma kimi zaman kendini sosyo-ekonomik yapıdaki farklılaşmayla kimi zamanda da politik konularla göstermiştir. Mekansal ayrışma öncelikli olarak mekânsal bölünme ile gerçekleşmiştir. Bu durum kentleşme sürecinde daha da hızlanmış ve kültürel farklılaşmalara da yol açmıştır (Alver, 2007: 52-54). Özellikle Sanayileşme

sonrası ortaya çıkan barınma ihtiyacı, yerleşilen bölgelerin zamanla büyümesine ve yeni gelişme alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kentleşme ve artan nüfus karşısında yerleşim ve iş alanlarının farklılaşması, kentin parçalı ve çoklu bir yapıya sahip olmasını beraberinde getirmektedir (Bayraktutan v.d., 2016: 1670).

Kentleşme süreci genel anlamda bütüncül bir yapıdan daha çok; farklılıklara sahip, heterojen bir nitelikle gelişmektedir. Kent olgusu ortak bir kültürün ürünü olmadığı gibi bünyesinde mekânsal eşitsizliğin yanında, sosyo-ekonomik eşitsizliği de barındırmaktadır. Bıçkı (2006)'ya göre "mekânsal ayrışma" kentteki topluluğun bir kısmının, çeşitli dezavantajlar taşımasından dolayı (işsizlik, yoksulluk, düşük eğitim düzeyi, kamu hizmetlerine erişimde aksaklıklar yaşama gibi...) kentin nispeten varlıklı ya da sosyal durum açısından orta seviyede konumlanan gruplardan ayrılması; yoksulluk ve dezavantajlı konumda yer almaları nedeniyle benzer mekânlarda toplanmaları; genellikle farklı kesimlere kapalı duygu ve davranışlar benimsemeleri dolayısıyla, yoksulluktan çıkış için gerekli olan imkânlardan yoksunluk durumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, toplumsal kaynaklara erişimde yaşanan zorluklar, yoksul kimselerin hem sosyal hem mekan bakımından dışlanarak, ötekileştirilmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak, 'mekânsal ayrışma' durumu, sosyo-ekonomik bir olgunun mekândaki tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır (s. 481). Alver'in (2007) de belirttiği gibi, toplumsal yapı içerisinde meydana gelen her türlü ayrışma ve farklılaşma, mekânsal ayrışma için de bir gösterge olmuş ve bu; politik, ekonomik ve sosyal argümanlarla birlikte ele alınabilmektedir. Harvey (2002) mekânsal farklılaşmanın, toplumsal farklılaşma ve sınıflar arası ilişkilerin sürekli bir biçimde yeniden üretilip sürdürüldüğü bir zaman dilimi içerisinde, araç olarak nitelendirilebileceğini; bunun, basit bir şekilde toplumsal ilişkilerin temelindeki problem olarak açıklanamayacağını ifade etmektedir (s. 170). Mekânsal ayrışma ve toplumsal yapı arasında mevcut olan ilişki bir neden-sonuç ilişkisinden ziyade, karşılıklı olarak etkileşim halinde değişen ve dönüşen aynı zamanda da destekleyen bir iletişim içerisinde meydana gelmektedir (Marmasan, 2014: 223).

Mekânsal ayrışmanın toplumsal yapıyla olan ilişkisi ve sektörel anlamda yukarıda bahsi geçen tercihler, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artmasına ve bunun da kentsel mekâna yansımalarına neden olmaktadır. Zengin ile yoksullar arasındaki fiziki ve sosyal mesafe de bunun bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi öncesi geleneksel toplumlarda kent yerleşimi din, etnisite, kabile, kan bağı, meslek ilişkileriyle ortaya çıkan mekânsal ve toplumsal ayrışma üzerine kuruluyken, özellikle 19. Yüzyıldan sonra kapitalist anlayışın artması ve küreselleşmeyle gelen noktada ayrışma biçimini gelir, rant, arsa değeri, sınıf, ırk, kültürel sermaye gibi dinamikler oluşturmuştur. Eskiden zenginliği ve yoksulluğu ortak alanda buluşturan bir niteliğe sahip olan kentler; kapitalizmin "eşitsizlik" anlayışıyla hareket etmesiyle birlikte bu kesimlerin ilişkisiz, birbirini dışladığı, görmezden geldiği yeni yerleşim birimlerine dönüşmüştür. Kentlerdeki söz konusu mekânsal ayrışma; kentsel kutuplaşma veya gelir yönünden toplumsal sınıflaşmaya yol açarken diğer yandan da

söz konusu sınıflar arasındaki hiyerarşi ve güç temelindeki çatışmaları ve eşitsiz ilişkileri de artırmaktadır (İçli, 2013: 251).

2. Çöküntü Alanları ve Gecekondu

Gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizlik durumunun bir sonucu olarak düşük gelir grubu içerisinde yer alan bireyler büyük kentlerde, kent çevresindeki boş arazilere veya kullanım yoğunluğunu kaybetmeye yakın olan bölgelere yerleşerek yoksulluk alanlarını ortaya çıkarmakta ve mekânsal ayrışma da bu noktada başlamaktadır (Bayraktutan v.d., 2016: 1677). Çöküntü alanı kavramı da söz konusu bölgelere tapusuz bir şekilde mülkiyetin ihlali yoluyla yerleşen insanların yaşadığı düşük nitelikli veya gayri resmi yollarla edinilmiş konutların yer aldığı yerleşim yerlerini ifade etmektedir. Çöküntü alanlarının yapısı ve özellikleri, içerisinde bulunmuş olduğu ekonomiye, toplumsal yapıya ve coğrafyaya göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle bazen yerleşim alanının özellikleri öne çıkarılarak bazen de yerleşim birimlerinde kullanılan malzemeyle eşleştirilerek farklı biçimlerde adlandırılmaktadır. Örneğin Türkiye’de *gecekondu*, İspanya’da *baraka*, Mısır’da *aşwa’iyat*, Brezilya’da *favela*, Almanya’da *Elendsviertel*, Malezya’da *kampungs*, Afrika’da *mabanda*, Rusya’da *Truschobi*, Fas’da *brarek*, Lübnan’da *tanake* gibi isimlerdir (Töre ve Çağlayan, 2018: 84).

Literatür içerisinde “yoksulluk alanları” veya “çöküntü alanları” olarak belirtilen ve alt gelir düzeyindeki insanların yaşadığı ve bu gelir grubuna uygun konutların bulunduğu mahallelerden biri gecekondu mahallesidir. Gecekondu sözlük anlamıyla “izinsiz olarak hemen bir gecede çatılıverilen yapı” şeklinde tanımlanmaktadır. Geniş ifadeyle ise; imar ve yapı işlerini düzenleyen ve mevzuat ile genel hükümlere bakılmaksızın kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde sahibinin rızası alınmaksızın yapılan izinsiz yapılarıdır. Bu tarife uygun olarak aşağıdaki nitelikleri taşıyan konutlar gecekondu olarak kabul edilmektedir (İsbir, 1991: 80):

- Bina, imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuatlara bağlı kalınmadan yapılmış olmalıdır.
- Bina, mülkiyeti kendisine ait olmayan arazi ve arsalar üzerinde yapılmış olmalıdır.
- Bina, mülkiyeti başkasına ait olan arazi ve arsalar üzerinde sahibinin rızası olmadan ve izinsiz bir şekilde yapılmış olmalıdır.

Genelde çöküntü alanları özelde ise gecekondu alanlarının, esas itibariyle kentsel mekan ilişkileri ve kentlerin kapitalizm yoluyla geçirmiş oldukları dönüşüm ile ortaya çıktığı söylenebilir. Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan acımasız kapitalizm anlayışının kentsel mekan üzerine etkisi ilk olarak, İngiltere’de o dönemde fabrikalarda çalışan işçilerin kullanmakta olduğu konutlarda görülmüştür. Bu konutlar genellikle sağlıksız ve bakımsız aynı zamanda şehir planlama ilkelerine de uymayan nitelikte olmuştur. Kapitalizm yoluyla kırdan kente göç edenler için daha

da derinleşen barınma sorunu, gecekondularla çözülmeye çalışılmış ve gecekondu yapım süreci hızlanmıştır (Ayten ve Ayten, 2017: 934-935).

Sanayileşme sürecinin kentlerdeki konut sorununa yönelik çözümü olarak ortaya çıkan gecekondu, şehirlere göç edenlerin kendi kendilerine buldukları bir yöntem niteliğinde olmuştur. Konut arzının sağlıklı bir biçimde karşılanamaması neticesinde genel bir yapılaşma haline gelen gecekondulara yönelik olarak hükümetlerin de zorunlu müsaadesi kaçınılmaz bir hal almıştır.

1.Dünya Savaşı'ndaki kentlerin tahribatı, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da ortaya çıkan kentsel çöküntü tablosu ayrıca bu süreçlerde hükümetlerin gecekonduya olan müsaadesi, yöneticileri çözüm arayışına yöneltmiştir. Ayrıca savaş sonrası dönemde ortaya çıkan gelir dağılımındaki bozulmalar, kentlerdeki mekânsal ayrışmaların keskinleşmesine neden olmuştur. Bahsi geçen çözüm arayışları neticesinde kent planlarının önemi artmış, kentsel dönüşüm konuları gündeme gelmiş ve ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde bilinçli çalışmalar başlamıştır. Örneğin ABD, "New Heaven" kentini yenilemek için, İngiltere Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan kaçak yapılarla inşa edilmiş işçi kentlerini yaşanabilir kentlere dönüştürmek; Almanya ise II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in izini silmek amacıyla kentsel dönüşüm projeleri oluşturmuşlardır. Ancak yoğun kapitalizm ve ekonomik koşullar gecekondulaşma faaliyetlerine engel olamamıştır (Seydioğulları, 2016: 53).

Modernleşme açısından da değerlendirilecek olursa, kırsal nüfusun gelişmiş büyük şehirlere göç etmesiyle birlikte özellikle giyim, konut v.b. gibi kente özgü görünümünün yanı sıra kişilerarası iletişim, ilişkiler, tutum, davranış ve değer yargıları da farklılık kazanmaktadır. Göç etmiş olan kırsal nüfusun temel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli alt yapı olanaklarının ve yeterli yatırımların sağlanamaması neticesinde sağlıklı bir şehirleşme mümkün olmamaktadır. Söz konusu durumun tezahür ettiği alanlar da gecekondu mahalleleri ve yoksulluk yuvaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Gökçe, 1976: 9).

Gecekondular ilk başlarda kentleşme şekilleri bakımından iş olanaklarına yakın, kentin merkezinde olmayan ancak kente bazı sokak ya da caddelerle tutulmuş olan yoksul kesimlerin yerleştiği mahalleler olarak ortaya çıkmışlardır. Ancak belirli bir süre sonra kentleşmenin artması ve gelişmesi nedeniyle şehrin merkezinde kalmışlardır. Bu durum çirkin ve kent estetiğini bozan bir görüntüye sebep olmuştur. Gecekondu bölgelerinin önemli bir özelliği de kentli olmayanları kentlileştirirken, kentin gelişme sürecinde ortaya çıkabilecek toplumsal, mekânsal ve ekonomik zararların da emilmesini sağlayan tampon bölge olmasıdır (Beşirli v.d., 2016: 37).

Gecekondu ile yoksulluk yuvalarını mekânsal ayrışma panoramasında ele aldığımızda; esasında köken itibarıyla bu iki olgu farklılaşmaktadır. Az katlı, müstakil yapılar olan gecekondularda genellikle kırsal alandan gelen insanların sürekli bir biçimde yaşama niyeti varken, eski çok katlı apartman şeklinde olan yoksulluk yuvalarında kentli kesimin ekonomik şartlarını iyileştirdiği takdirde buraları terk etmek niyeti bulunmaktadır (Keleş, 2004). Ancak son zamanlarda Bıçkı (2006)'nın da değindiği gibi bu iki alan arasında ideal bir tip olarak yerleşen

farklılıklar, gecekonduya ortaya çıkan değişimlerle birlikte göreceli bir hal almaya ve azalmaya başlamaktadır. Kentin hızla büyümesi neticesinde, gecekondu bölgeleri, birkaç yıl içinde kent merkezinin sınırları içine dahil olmaya başlamıştır. Başlangıçta kırdan gelenlerin yaşadığı alanlar olarak bilinen gecekondu, zaman içerisinde, sadece kırdan değil farklı kentlerden de gelen göçleri karşılayan, ekonomik anlamda yetersiz olan insanların yaşamasını sağlayabilecek ucuz yapılar haline almıştır. İşsizlik, iflas, emeklilik, boşanma gibi sebeplerle ekonomik bağımsızlıktan yoksun veya alt gelir grubunda yaşayan insanların konut talebini gerçekleştiren önemli yapılara dönüşmüştür. Nihayetinde ise, gecekondu ile yoksulluk yuvaları arasındaki fark azalmakta ve her iki grubunda ortak paydası “kentsel yoksul” olmak şeklinde birleşmektedir (s. 487).

Gecekondu kavramı çeşitli ülkelerdeki çöküntü alanlarıyla benzerlik gösterse de Türkiye’ye özgü geçici bir çözüm politikası niteliğinde olmuştur. Bunun en önemli nedeni kentlerin, zaman içerisinde kırdan göçle birlikte demografik açıdan yoğunluk kazanması ve konut arzının azlığıdır. Tüm bunların ayrıntılı olarak incelenmesi, konut tarihimiz açısından mekânsal ayrışmanın projeksiyonunu da anlamımıza katkı sağlayacaktır.

3. Türkiye’de Gecekondu

Türkiye’de gecekonduların ortaya çıkışı 1945’li yıllara kadar uzanmaktadır. Bu tarihlerden itibaren yapımı başlayan gecekondu ve buralardaki yaşayış biçimi o dönemlerde geçici olarak nitelendirilmiş fakat zaman içerisinde bunların kalıcı oldukları anlaşılmıştır (Kıray, 1972: 562). İlk göç dalgası, fazla bir serveti bulunmayan yoksul kesimden oluşmaktadır. Ancak onların şanslı şehre ilk gelmenin avantajını yakalayabilmelerinden kaynaklanmaktadır. 1960 ve 70’lerde gelenler ise ilk defa taşınmanın maliyetini karşılayabilecek durumda olanları kapsamaktadır. Söz konusu göç edenler daha önce yerleşenlerin de desteğiyle bir gecede tek katlı derme çatma evler inşa etmişlerdir. 1970’lerde gecekondulaşma en üst seviyeye tırmanmıştır. Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte popülist politikaların izlenmesi gecekonduların oy potansiyeli olarak görülmesine zemin hazırlamış, bu durum tapu vaadi ve altyapı hizmetleri şeklinde kendini göstermiştir. Gecekonduların kalıcı olabilmesinin hukuksal zeminini ise 1966 yılında çıkartılan 775 sayılı Gecekondu Yasası oluşturmuştur (Adaman ve Keyder, 2006: 19-20). Gecekondu genellikle, tarım dışı üretimde çalışan işgücünün barındığı yerler olarak tercih edilmiştir. Ancak çalışma düzeni çerçevesinde iş bölümünün artması ve uzmanlaşmanın yayılması; iş alanlarındaki üretim, dağıtım yöntemlerinin farklı mekânları kapsamasına neden olmuştur. Bu durum şehirlerdeki konut talebini ve yerleşme alanı tercihini birçok yönden farklılaştırmıştır (Kıray, 1972: 562).

Öte yandan kentlerde imar planlarına uygun olarak yapılan binaların maliyeti de sürekli bir artış içerisine girmiş ve bu nedenle şehir dışından göç edenler için iki alternatif yol ortaya çıkmıştır. Birincisi, iş merkezlerine yakın yerlerde kiralık konutlarda kısa ve geçici süreyle oturmak ve sonrasında da şehrin kenar semtlerindeki bir gecekondu mahallesine taşınmak, ikincisi ise direkt olarak

gecekondu yapmak, satın almak veya kiralamaktır. Bu iki seçenek arasındaki tercih genellikle şehirdeki iş imkânlarına göre yapılmıştır. İşleri kolaylaştıran unsur ise göç edenlerin varsa şehirdeki akrabaları veya hemşehrileri olmuştur. Dolayısıyla gecekonducular hem işgücünün konut sorununu çözmede önemli bir etken olmuş hem de şehirlerin o bölgelerinde sosyo-ekonomik bir altyapı oluşturmuştur (İsbir, 1991: 82).

1945’li yıllardan 1960’lı yıllara kadar gecekondu genellikle, yoksul ailelerin “masum” barınma ihtiyaçlarını, kendi düşük gelir düzeyiyle karşılamaya yarayan ve hızlıca bir gecede kondu olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde gecekonducuların kiralandığı sıkça görülen bir durum değildir (Keleş, 2004: 572). Türkiye’nin sanayileşmesi döneminde ekonomik alanda önemli bir görev üstlenmiş olan gecekondu alanları, eğitimsiz ve örgütsüz bir yapıya sahip olarak uyumlu ve ucuz işgücünün de mekânı olmuştur. İthal ikameci modelin benimsendiği 1960’lar gecekondu sakinleri açısından önemli tarihlerdir. Çünkü, kentle bütünleşebilmek amacıyla kentli gibi tüketim talebi geliştirebilen bir gecekondu nüfusu oluşmuştur. Ortaya çıkan arz boşluklarında da kendisi üretim yapıp söz konusu boşlukları doldurmuş olup, bu sayede iç pazardaki talebin düşmesine de engel olmuştur. Bu dönemde gecekondu sakinlerinin temel karakteristiği, genellikle hemşehrilik ilişkilerine düşkün, yardımlaşma duygusu yüksek, girişimci ruhuna ve para kazanma isteğine sahip yapıda olmalarıdır. Kollektif bilincin üst düzeyde yaşandığı gecekondu mahallelerinde polis tehdidinden arta kalan sürede elbirliğiyle gecekonducular güzelleştirilip, genişletilmiştir. 1960-70’li dönemler arasında gecekonducuların kiraya verilme durumlarının yaşandığı bilinmektedir (Peker, vd.,: 1997: 6; Şenyapılı, 1998, Aktaran: Bayraktar, 2006: 119). 1980’lerde ise kentte hızla artan nüfus ve kent merkezlerine olan talebin yoğunlaşması orta sınıfın kente yakın civarlardaki alanları yerleşim yeri olarak benimsemesini ve beraberinde gecekondu alanlarının aniden değer kazanmasını meydana getirmiştir. Bu durum da orta sınıfın yerleşim alanı ile gecekondu bölgelerinin yan yana bulunması sonucunu ortaya çıkarmış ve ardından gecekondu olgusu ticari bir görüntü almaya başlamıştır. 1980’lerin başında bu alanlarda dönüşüm söz konusu olmuş ve “gecekondu sahipleri” ile “gecekondu kiracıları” ayrımı ortaya çıkmaya başlamıştır (Adaman ve Keyder, 2006: 21). 1980 dönemiyle birlikte ithal ikamesine dayanan sanayileşme modelinin yerini dışa dönük yeni dengeler almıştır. Bu dönüşüm ise 1980 sonrası ortaya çıkan yeni yoksulluğun anlaşılabilirliği açısından önem taşımaktadır.

1980 sonrasında kentleşmeye yönelik bütün faktörlere ek olarak, güvenlik amaçlı köy boşaltmalarının meydana gelmesi, kentleşme olgusuna farklı bir boyut kazandırmış ve yoksulluğun daha yoğun yaşandığı yeni semtler ortaya çıkarmış, gecekonduculuğunun ticarileşmesini de beraberinde getirmiştir. Gecekondu alanları kentin içine doğru kaymaya başlamış ve bu alanların değerinde artışı meydana getirmiştir. Bu çerçevede gecekondu, günümüzde barınma ihtiyacını karşılama amacının ötesinde kentte meydana gelen rant mücadelesinin bir aracı haline dönüşmüştür (Peker, vd.,: 1997: 6). Ayrıca iş bulmakta zorluk çeken kentsel yoksulların hayata tutunabilme stratejilerinin önemli bir parçası haline gelen

enformel sektörün (Şişman ve Etcı, 2017: 172) 1980 sonrasında önünü açmakla kalmamış aynı zamanda ortaya çıkan yeni kent yoksullarının daha saldırgan stratejiler izlemesini, daha açık bir ifade ile yükselmek uğruna illegal yollar denemeye hazır bir figür tipini de beraberinde getirmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 127). 1990'lı yıllara gelindiğinde gecekondulaşma artık ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısını doğrudan etkileyebilecek bir konuma gelmekle birlikte nicel ve nitel açıdan önemli bir sorun alanı haline dönüşmüştür (Özer, 2006: 466). 1990'larda yaşanan göç dalgası zorunlu bir şekilde kırsal kesimden büyük kentlerin çöküntü alanlarına gelenleri, genellikle de sahip oldukları tarımsal mülkü nakite çeviremeden göç etmek durumunda kalanları kapsamaktadır. Gelenlerin bir kısmı kentiçi yoksul mahallelere yerleşmiş, yaşam biçimi ise bir ailenin ancak hayatını devam ettirebilmesine yetecek bir göz oda kiralaması şeklinde olmuş ve evler daha fazla sayıda aileyi barındırmaya başlamıştır. Dolayısıyla 1990'lardan sonra gecekondu kiracılığında artış yaşanması, yeni göç edenlerin ev yapabilecekleri araziye erişiminde kısıtlar ortaya çıkarmış, maddi imkânsızlıklar ve hemşehricilik ilişkilerinden de yoksun kalmışlardır. Neticede destek sağlayabilecek sosyal çevrelerinin olmayışı eski göçmenlerin bu kişiler üzerinden rant sağlamasını beraberinde getirmiştir. Tüm bu sebeplerle yeni göçmenlerin yoksullukla yüzleşmesi kaçınılmaz olmuştur. Kentlerde en derinden yaşanan yoksulluk bu bölgelerde gerçekleşmiştir (Adaman ve Keyder, 2006: 21-23).

Türkiye'de kentli yoksul kesim homojen olmaktan uzak bir yapıdadır. Son dönemlerde kentli yoksullar, kent içinde ayrışma potansiyeli var olan kesimi ifade etmektedir. "Nöbetleşe yoksulluk"²¹ kavramı ise söz konusu eşitsiz güç ilişkilerini temeline almakta ve kentli yoksullar içinde bir grubun başka bir grup üzerinden zenginleşmesini ve refahını artırmasını tasvir etmektedir. Bu kavram 1980 sonrasının çetrefilli şartlarında kurulmuş bir ortaklığa dayanmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk çemberinin asıl dinamiğini arsa işgali, parselleme ve satış süreci oluşturmaktadır. Bu doğrultuda sistem bir ekmek kavgası sürecini betimlemektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 40-81). Gecekondu ve kentiçi yoksullaşmış bölgeler, genel bir çerçevede değerlendirildiğinde "çalışan yoksullardan" oluşmaktadır. Kayıtdışı istihdam, düzenli olmayan gelir, sosyal güvenlikten yeterince faydalanamama ve asgari ücretin yetersiz oluşu gibi sorunlar, gecekondu insanının yoksulluk içerisinde toplum dışına itilmesini beraberinde getirmiştir (Adaman ve Keyder, 2006: 23).

Kısacası, 1945'lerden başlayıp günümüze kadar artarak devam eden gecekondulaşma, kırsal alandan kente göçün en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Göçle birlikte kent merkezinin çevrelerinde oluşan yeni yerleşim birimleri neredeyse başka bir kent görünümünü meydana getirmiştir. Nüfus baskısı

²¹ Nöbetleşe yoksulluk, "esas olarak kente önceden gelmiş göçmen gruplar ile kentte imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların, kente daha sonradan gelen kesimler, diğer imtiyazlı gruplar üzerinden zenginleşmeleri, bir anlamda yoksulluklarını bu gruplara devredebilmeleri sonucunu doğuran bir ilişkiler ağıdır. Bu anlamda nöbetleşe yoksulluk, toplumun özellikle enformel kesimlerinin kendi aralarında kurdukları ve birbirlerinin üzerinden zenginleşebilmelerini sağlayan eşitsiz güç ilişkileridir" (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 156).

sonucu ortaya çıkan bu iki ayrı kent, sosyo-kültürel yapı, alt yapı ve kentleşme açısından iki farklı kentsel yapıyı ifade etmeye başlamıştır (Özer, 2006: 466).

4. Favelalar

Favelalar genel anlamda Güney Amerika'da bulunan ülkelere özgü yoksulluk mahalleleridir. Ancak Brezilya'da oldukça yaygın bir yerleşim birimi olarak nitelendirilmektedir. Büyük bir coğrafya üzerine kurulu Brezilya, 180 milyondan fazla nüfusa sahip bir ülkedir. Günümüzde Brezilya'nın ekonomik problemlerinden sonra en önemli sorunu bahsi geçen yerleşim alanları yani Favelalar'dır. Nüfusun neredeyse yarısı bu yoksulluk mahallelerinde yaşamakta, bu bölgelerde devlet hizmetleri güdük kalmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren toplum dışına itilen favela mahalleleri; mafya ve uyuşturucu tacirleri için en elverişli yerler haline gelmiştir. Okuma yazma oranının hayli düşük olduğu bu mahalleler şiddetin, kaçakçılığın ve suçun bir merkezi haline dönüşmüştür (Bayraktar, 2006: 62-63).

Brezilya'nın en büyük şehirlerinden biri olan Rio de Janeiro'da en meşhur favelalardan biri Rocinha'dır. 1920'li yıllarda birkaç gecekonduunun yapılmasıyla başlayan süreç 1940'lı yıllarda Brezilya'da ortaya çıkan Afro-Brezilyalı göçünün neden olduğu konut krizinin bir sonucu olarak giderek artmıştır. Afro-Brezilyalılar tepelik bölgelere yerleşmeye zorlanmış ve bunun sonucunda da gecekondulaşma oranı artmaya ve ilk favelaları ortaya çıkarmaya başlamıştır (Baines, 2012: 13). 1950'li yıllarda ve 1960'lardan sonra nüfusun kalabalıklaşması neticesinde gecekondulaşma artarak devam etmiştir. Günümüzde 300.000 kişilik bir nüfusa sahip olan Rocinha, Rio'nun en kalabalık ve en büyük favelasıdır. Rocinha, kendi içinde 21 mahalleye bölünmüştür. Hemen hemen her favela gibi son derece dik ve yüksek bir tepenin etrafında kurulmuştur. Bu özellik aslında diğer favelalar için de geçerlidir. Rocinha, Gavea ve Sao Conrado isimli Rio'nun en zengin ve en prestijli iki yerleşim yeri arasında yer almaktadır (Çobanoğlu, 2016: 182)

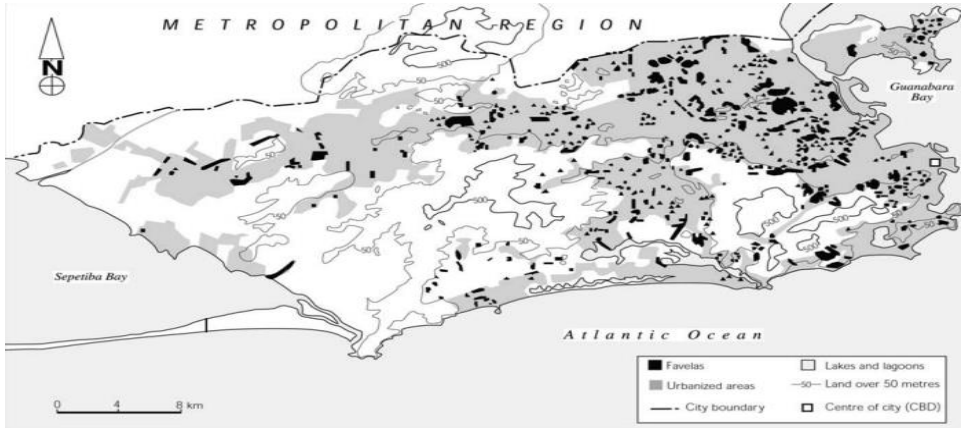
Fotoğraf 1. Rio'daki Norte bölgesindeki bir tepe favelası, Morro dos Telegrafos

Kaynak: Barke, 2002: 230

1993 yılında Brezilya'da “Düşük Gelir Yerleşimleri İçin Yönetim Kurulu” oluşturulmuştur. Bu organizasyon yukarıda bahsedildiği üzere 1990'lı yıllara kadar olan gecekondulaşma hareketinden sonra ortaya çıkan kentsel tahribatın azaltılması ve kentsel alandaki temel ihtiyaçların karşılanması üzerine çalışmalar gerçekleştirilmek amacıyla kurulmuştur. Kurulun görevleri arasında; konut altyapısı, kamu hizmetleri, ulaşım, eğitim, sağlık, kültür ve hatta eğlence konuları da yer almıştır. Daha sonra söz konusu kurul öncülüğünde, Rio kent yönetimi ve özel şirketler ortaklığında “Favela Barirro” isimli dönüşüm projesi başlatılmıştır. Yaklaşık 180 Milyon Dolarlık bir “gecekondu mahallesi” projesi olarak nitelendirilmektedir. Favela Barirro neticesinde 150'den fazla farklı topluluk Rio içerisinde yerleşme imkanı bulmuştur. Altyapı hizmetlerinin artması, hizmetlerin ilerlemesi, daha iyi bir kentsel yapı olması amacıyla atılan tüm adımlar ters etki yapmış ve toplulukların daha fazla favela zincirini oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Bunun esas nedeni kentsel bir plansızlık değil, favelalara yönelik gerçekleşen altyapı hizmetlerinin insanlar tarafından fırsata dönüştürülmesidir. Çünkü bu proje gerçekleşene kadar o bölgeye tarihte görülmemiş bir hizmet sunumu gerçekleşmiştir (Alvarado, 2018: 4). Ancak o günden günümüze kadar olan süreçte favelalara yapılan yardım ve destekler sosyo-ekonomik yapısında çok da etkili bir değişme ortaya koyamamıştır. Favelalar hala kendini ikinci sınıf gören ve gelir düzeyi oldukça düşük kesimlerin kendine yer edindiği bölgeler olmuştur.

Şekil 1. Rio de Janeiro kentinin, tepe ve arazi haritası

Kaynak: Barke, 2002: 226

Rio kentinin tepe ve arazi dağılımını gösteren harita Iplan – Rio hava fotoğrafları tarafından dijital teknoloji yoluyla hazırlanmıştır. 1990’lı yılların son zamanlarını gösteren bu haritada yaklaşık 600 kadar favela bölgesi bulunmaktadır. Günümüzde Rio de Janeiro’nun neredeyse yarısı favelalardan oluşmaktadır. Haritadan da anlaşılacağı üzere Brezilya hükümetleri Rio de Janeiro kentinin, kentleşme politikasını favelalar üzerinden devam ettirmektedir.

Günümüzde, Rocinha gibi diğer favelalar da genel anlamda suç ve suçlunun merkezi konumundadır. Özellikle 1970’li yıllardan sonra uyuşturucu ticareti ciddi bir suç unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bunun ana nedeni 1970’li yılların sonundan itibaren ABD ve Avrupa’ya uyuşturucu sevkiyatı gerçekleştiren uluslararası uyuşturucu kartellerinin Rio’yu ticaret noktalarından biri olarak seçmesidir (Souza, 2009: 30). Bu tarihten itibaren sevkiyat oranlarının büyümesiyle birlikte uyuşturucu mafyaları da büyümüş, suçlulara destek vererek piyasalarını canlı tutmak istemiştir. Bu anlamda, “Comando Vermelho”, “Terceiro Comando” ve “Amigos dos Amigos” isimli çeteler, favelalarda uyuşturucu ticaretinde ön plana çıkmaktadır. Favelalarda sadece uyuşturucu ticareti değil silah ve kadın ticareti de yapılmaktadır. Çoğu zaman bu bölgelerde mafyalar arası veya polislerle silahlı çatışmalar meydana gelmektedir. Bu çatışmalar esnasında bölgede oturan masum vatandaşlar bile öldürülmektedir (Melo, 2010: 9).

Favelalarda yaşayan insanların gelir seviyeleri oldukça düşüktür. Bu nedenle sadece uyuşturucu ticareti veya illegal ticaretlerin haricinde hırsızlık gibi farklı bir suç türüyle de anılmaktadırlar. Bu nedenle Rio’daki tüm binaların çevresinde güvenlik önlemleri ve kamera sistemleri bulunmaktadır. Yeni yerleşim yerleriyle iç içe olmanın neticesinde böylesi bir koruma sistemi zorunlu olarak ortaya çıkmıştır. Gelir seviyesinin düşük olması nedeniyle suça itilen favela halkı aynı zamanda

elektrik ve su gibi temel günlük ihtiyaçlarını da kaçak karşılamaktadır. Santrallerden evlerine kaçak hatlar aracılığıyla elektrik ve su sağlamaktadırlar.

Fotoğraf 2. Rocinha favelasında kaçak elektrik hattı bağlanırken

Kaynak: <https://rotayol.com/2016/02/11/rionun-diger-yuzu-favelalar-11-subat-2016/#jp-carousel-6612>

Favelalar genel olarak dar sokaklardan oluşan mahalleleri kapsamaktadır. Üst üste ve bitişik olarak inşaa edilmiş yapılar sayesinde yukarıda sayılan suç unsurları

nedeniyle polis baskınlarından kurtulmaları da daha rahat olmaktadır. Bu nedenle favelalarda asayiş problemleri de üst seviyededir. Brezilya hükümetleri asayiş problemlerini çözebilmek ve favelalardaki yaşam kalitesini artırabilmek adına sosyal konutlar inşa etmiştir. Ancak buraları yaşlı nüfus haricinde kullanan kişi sayısı çok azdır.

Fotoğraf 3. Rocinha favelasında dar sokaklar ve sosyal konutlar

Kaynak: <https://rotayol.com/2016/02/11/rionun-diger-yuzu-favelalar-11-subat-2016/#jp-caroussel-6612>

Fotoğraf 4. Demir parmaklıklarla korunan konutlar

Kaynak: <https://rotayol.com/2016/02/11/rionun-diger-yuzu-favelalar-11-subat-2016/#jp-carousel-6612>

Brezilya; ünlü plajlarıyla futbolcularıyla veya meşhur Rio Karnavalı'yla daha fazla turist çekmesi gerekirken favelaların yukarıda sayılan sosyo-kültürel ve toplumsal yapısına olan meraktan dolayı turist çekmektedir. Favelalarda yaşayanlar müziği ve dansı hayatın içinde göyerek gerçekçi olarak yaşamaktadır. Bu anlamda Rio Karnavalı belki de favelalardaki yaşayanların dans ve müziklerinden ortaya çıkmış bir kutlama biçimi de olabilir. Ya da bu dans ve müzik doğrudan doğruya kendilerini sözle ifade edemedikleri için bir savunma biçimi ya da kendini ifade etme tarzı olması da mümkündür (Çobanoğlu, 2016: 184).

Brezilya hükümeti ve Rio de Janeiro yerel hükümeti tüm bu sosyo-ekonomik problemler karşısında elbette kayıtsız değildir ve çoğu şeyin farkında görünmektedir. Bu nedenle favelada yaşayan vatandaşların medeni bir biçimde hayat sürmeleri amacıyla son yıllarda özel kaynaklar ayırmaktadır. Özellikle 2015 yılında Rocinha bölgesi için “*Programa de Aceleração do Crescimento*” (PAC) isimli kurum tarafından kaynak ayrılmıştır. 65 Milyon Euro'luk bu kaynak özellikle sosyal yaşamı destekleyici tüm faaliyetler haricinde altyapılar için de kullanılmak üzere bu bölgelere tahsis edilmiştir. Ancak Brezilya hükümeti bu yardımları sadece vatandaş refahı için değil aynı zamanda son yıllarda ünlenen “favela turizmi” için de gerçekleştirmektedir. Bu sayede ülkeye yüksek tutarlarda döviz girişi olmaktadır (Çobanoğlu, 2016: 184-185).

Sonuç

Türkiye’de ve dünyada kentsel alanlardaki konut sorunu ve düşük gelir gruplarının yaşadıkları bölgeler, ülkelerin ekonomik koşullarındaki değişimle birlikte farklılık göstermiştir. Kentlerdeki ekonomik koşulların iyileşmesi hızlı bir kentleşme süreci yaşatırken göç baskısını da beraberinde getirmiştir. Hemen hemen tüm ülkelerde istihdam ve para kazanma talepleriyle kentlere gelen insanlar gelir dağılımında dengesizliklere sebep olmuştur. Bu dengesizlikler genel anlamda ekonomik olarak alt-orta ve üst olarak adlandırılan sınıfları ortaya çıkarsa da bununla birlikte sosyal ayrışmayı da içermektedir.

Kentlere gelen insanlar konut ihtiyaçlarını istihdam olanaklarına yakın yerlerde çözmeye çalışmıştır. Kırsaldan gelen insanların sayısı arttıkça söz konusu bölgeler sürekli olarak genişlemiştir. Ancak bu genişleme genel olarak kamu arazileri üzerinde bireysel ve izinsiz tasarruflar neticesinde ortaya çıkmıştır. Kaçak yollarla yapılan bu yapılara bazı devletler konut politikalarında yaşadıkları problemler neticesinde göz yummak durumunda kalmıştır.

Dünyada 1950’li yıllardan itibaren başlayan kentlere göç dalgası, bahsi geçen konut arzının yetersiz ve pahalı olması nedeniyle Türkiye’de “gecekonduları”, Brezilya’da “Favelaları” ortaya çıkarmıştır. O dönem konut politikalarının Türkiye’de sağlıklı bir şekilde yürütülememesinden dolayı hükümetler gecekonduyu bir çözüm mekanizması olarak görmüşler ve bu yoksulluk alanlarının ortaya çıkmasına izin vermişlerdir. Türkiye’nin sanayileşmesi döneminde rahatlıkla yapılan gecekondu zamanla mahallelere ve daha da büyüyerek semtlere dönüşmüştür. Genel anlamda buralara yerleşen insanlar hemşehricilik bilincine bağlı kalarak yerleşim alanları tercihlerini belirlemiştir. Bu şekilde genişleyen gecekondu mahalleleri başlangıçta istihdam olanaklarına yakın yerlerde kurulduğu için zamanla şehrin merkezinde kalmıştır. Kentlerin merkezinde kalan gecekondu hem kentsel estetik hem de sosyal ayrışma yönünden zarar vermesinden dolayı 2000’li yıllardan sonra kentsel dönüşüm çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Brezilya’daki favelalar da Türkiye gibi 1940’lı yıllardan sonra ortaya çıkan yoksulluk yuvalarıdır. Gecekondu mahallelerine benzer bir yapılanmayla kurulan favela mahalleleri, kurulum genişlemesinden sonra ülke için oldukça fazla tehdit unsuru içeren bir kentsel mekana dönüşmüştür. Ancak bilinmesi gereken en önemli ayırım, Türkiye’deki gecekondu alanlarının suç unsurunun gizlendiği bölgeler değil kırdan kente çalışmak için gelen insanların konut sorununa çözüm olarak ortaya çıktığıdır. Favelalar ise kuruluş aşamasında gecekonduyla benzerlik içerse de belirli etnisiteye bağlı suç unsurunun absorbe edildiği mekansal yapılar olarak bilinmektedir. Uyuşturucu ve silah ticareti, kaçakçılık, hırsızlık gibi suçların merkezi haline gelmiştir. Brezilya hükümetleri bununla mücadele etse de günümüzde önceliği favelaların alt yapı hizmetlerine vermektedir. Özellikle Rio’da bulunan Rocinha favelası yurt içi ve yurt dışı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bundan dolayı “favela turizmi” canlanmış ironik bir biçimde ülkeye getiri sağlamıştır. Türkiye’de bulunan

gecekondu gibi şehrin merkezinde kalan favelalar kentsel dönüşümden daha çok hizmet olanaklarının artırılması yolu ile geliştirilmek istenmektedir.

Kaynakça

- Adaman, F. & Keyder, Ç. (2006). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu Ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf. Erişim Tarihi: 15.08.2021.
- Alvarado, C. Favela Life: Rio's city within a city. Stockton University, https://brasilexperience.weebly.com/uploads/3/9/0/2/39029957/favela_life.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2018
- Alver, K. (2007). Steril Hayatlar Kentte Mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler. Ankara: Hece Yayınları.
- Baines, R. M.(2012).Samba and the Afro-Brazilian Favela Communities. Dunedin, University of Otago, Yeni Zelanda, (Basılmamış MS tezi).
- Barke, M. (2002). The Favelas of Rio de Janeiro: A temporal and spatial Analysis. *Geojournal*, 56, 225-240
- Bayraktar, E. (2006). Gecekondu ve Kentsel Yenileme. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Bayraktutan, Y. & Akbulut, F. & Özbilgin, M. (2016). Mekansal Ayrışma: İktisadi Dinamikleri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Beşirli, H. v.d. (2016). Sosyal Konut Uygulamaları ve Yoksulluğun Yönetimi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çobanoğlu, Ö.(2016). Göçmen Folkloru Bağlamında Brezilya Favelalarıyla Türkiye Gecekondu Mahallelerinin Karşılaştırılması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 180-196.
- Gökçe, B. (1971). Gecekondu Gençliği. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Işık, O. & Pınarcıoğlu, M. M. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği. İletişim Yayınları, İstanbul.
- İçli, G. (2013). Kentsel Yapılı Çevrenin Üretimi ve Yeni Mekansal Dinamikler – Kentsel Dönüşüm Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1).
- İsbir, E. G. (1991). Şehirleşme ve Meseleleri Çevre, Mesken, Yönetim. Ankara: Baran Ofset.
- Keleş, R. (2004). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.

- Kıray, M. (1972). “Gecekondu” Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Topraktan Kopma ve Kentle Bütünleşememe. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27(3), 561-573.
- Marmasan, D. (2014). Bir Mekansal Ayrışma Modeli Olarak Modern Gettolaşma: Televizyon Reklamları Üzerine Bir İnceleme. *Global Media Journal: TR Edition*, 5 (9).
- Melo, M.T. N. (2010). Public Policy for the Favelas in Rio de Janeiro: the Problem Framing. The Haue, The Nedherlands.
- Peker, M. & Önen, E. & Balkız, B.(1997). Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset, Yeni Eğilimler, Yeni Yaklaşımlar. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Seydioğulları, H. S. (2016). Yeni Yasal Düzenlemelerle Kentsel Dönüşüm. *Planlama Dergisi*, 26(1), 51-64
- Souza, M. L.(2009) Social Movements in the Face of Criminal Power -The Sociopolitical Fragmentation of Space and “Micro-level Warlords” as Challenges for Emancipative Urban Struggles. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action* 13(1), 26-52.
- Şişman, Y. & Etcı, H. (2017). Sosyal Politika Açısından Enformel Sektörün Bir Yansıması: Sokakta Çalışan Çocuklar. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 3(12). 172-191.
- Töre, E. & Çağlayan, Ö. (2018). Çöküntü Alanlarında Dayanışma Kültürü Arayışı Kolombiya Medellin Örneği ve İstanbul İçin Çıkarsamalar. *Mimarist Dergisi*, 18 (61).
- Zencirkıran, M. (ed.) *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Nova Yayınları. Doğan Bıçkı, *Kentsel Yeniden Yapılanma Çerçevesinde Mekansal Yarılma, Kentsel Yoksulluk ve Türkiye*, 479-498.
- Zencirkıran, M. (ed.) *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Nova Yayınları. İnan Özer, *Türkiye’de Kent, Kentleşme ve Kentsel Değişme*, 443-477.